

Fremtidens revisionsbranche i Danmark efter indførsel af firmarotation

**Forfatter:
Louise Rosgaard Birknow**

**Vejleder:
Hans Henrik Berthing**

Aalborg Universitet

Kandidatafhandling - Juni 2014

Cand.merc.aud - Revisorkandidatuddannelsen

AALBORG UNIVERSITET
STUDENTERRAPPORT

Forord

Dette speciale er udarbejdet af Louise Birknow som afslutning på cand. merc. aud. studiet på Aalborg Universitet.

Ifølge studieordningen er specialet *"en større selvstændig afhandling af relevans for en statsautoriseret revisors virke. Specialet skal dokumentere den studerendes færdigheder i at anvende videnskabelige teorier og metoder under arbejdet med et afgrænset fagligt emne"*.

Kravet i studieordningen opfyldes, da specialeafhandlingen skrives indenfor faget revision, med fokus på emnet uafhængighed og sikkerhedsforanstaltninger der skal sikre uafhængighed mellem revisor og virksomheder, særligt gennem rotationsregler. Emnet for specialeafhandlingen er yderst aktuelt som følge af en ny EU-forordning på området.

Kildehenvisninger er placeret som fodnoter. Henvisningen udgøres af navnet på forfatteren af litteraturen, og er anført med **"fed"** i litteraturlisten. Litteraturlisten er opstillet alfabetisk indenfor de forskellige grupper af litteratur og i litteraturlisten er kilder angivet ved: Forfatter, titel, evt. ISBN-nummer samt dato. Når fodnoten er placeret foran et punktum referer kilden til den enkelte sætning. Er fodnoten placeret efter et punktum referer kilden til hele afsnittet.

Efter aftale med vejleder Hans Henrik Berthing er de foretagne interviews ikke transskriberet og vedlagt som bilag. Vejleder Hans Henrik Berthing har oplyst, at det er fuldt tilstrækkeligt at vedlægge interviewguides.

Bemærkninger og præciseringer nævnt i fodnoterne er anført i *"kursiv"*, således at det er let for læser at skelne mellem disse og litteraturhenvisningerne.

Jeg vil gerne sige en stor tak til min vejleder Hans Henrik Berthing, samt de personer, som har deltaget i mine interviews og bidraget med deres holdninger og synspunkter til emnet.

Louise Rosgaard Birknow

Afleveret d. 19. maj 2014

Executive summary

This master thesis is based on a new European requirement for mandatory audit firm rotation in public interest entities and analyzes future consequences of firm rotation in the Danish audit profession. The requirement of firm rotation is part of a new European regulation, which the European Parliament, Council of Ministers and the European Commission agreed on in December 2013. The regulation was finally adopted in April 2014 and applies from 15 June 2016 in all the Member States as a result of an implementation period of 2 years. The firm rotation proposal has been discussed since the European Commission published the Green Paper: “Audit Policy: Lessons from the Crisis” in the autumn of 2010.

The goal of mandatory firm rotation is to strengthen the independence between the audit firm and the management of the company and in this way increase audit quality and finally to improve the confidence in the audit profession and the companies’ accounts which has decreased during the financial crisis.

The analysis in this thesis has focused on the audit profession and companies’ positions on firm rotation and the expected consequences of the audit quality, the audit independence, the costs of the company and the audit profession as well as the market concentration in the Danish audit profession.

Since the publication of the Green Paper and the Commission’s firm rotation proposal, there has been comprehensive opposition to firm rotation in various interest groups that make use of audit services directly or indirectly as well as the audit profession itself.

The analysis shows that this opposition is caused by the risk of decreasing audit quality, due to the fact that the auditor’s substantial knowledge and understanding of the business will be lost in connection with firm rotation. It takes about two years for a new auditor to understand the business and the related risks. Theoretically, new eyes on the audit process are an advantage, but the benefit must be compared to the risk of reduced audit quality in the first few years. Requirements for mandatory partner rotation every 7 years were introduced in 2008, and it is considered that this is sufficient to ensure the benefits of new eyes on the audit process and to reduce the threat of familiarity.

It can be concluded that the implementation of firm rotation results in increased costs for both the audit firms and the companies. Furthermore the market concentration of the audit profession is not expected to decrease which, however, were one of the Commission’s goals.

The audit independence is strengthened by firm rotation due to avoiding long and close customer relationships between the audit firm and the management of the company, but it will not increase the confidence in the companies' accounts and the audit due to the fact that firm rotation is expected to have a negative impact on the audit quality. It seems that the implementation of mandatory firm rotation merely is an indication that the European Commission wishes to demonstrate action in relation to the financial crisis. The European Commission ought to evaluate the measures that have already been introduced to ensure independence and quality of the audit profession before introducing requirements of firm rotation.

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	1
Problemformulering.....	2
Afgrænsning.....	2
Kildekritik.....	3
Metodevalg.....	5
Beskrivende del	7
Kapitel 1 - Retskilder	7
1.1 Europæiske reguleringer	8
1.2 Danske love og reguleringer.....	9
1.3 Definition på virksomheder af interesse for offentligheden	10
Kapitel 2 - Uafhængighed	12
2.1 Agent-principal teorien	12
2.2 Revisorlovens bestemmelser om uafhængighed	14
2.3 Retningslinjer for etik og uafhængighed	16
2.4 Kundenærhed	17
2.4.1 Trussel: Revisor med familierelation til kunden	18
2.4.2 Trussel: Tidligere underskrivende revisors ansættelse hos kunden	18
2.4.3 Trussel: Modtagelse af gaver og goder fra kunden	20
2.4.4 Trussel: Længerevarende kundeforhold	20
2.5 Sikkerhedsforanstaltninger og konsekvenserne af manglende uafhængighed	23
2.6 Øvrige uafhængighedsbestemmelser i Revisorloven.....	24
Kapitel 3 - EU-kommissionens forslag om obligatorisk firmarotation.....	26
3.1 Grønbogen Revisionspolitik: Læren af krisen	27
3.2 EU-kommissionen oprindelig forslag	30
3.3 Udvalgsbehandling af det oprindelige forslag.....	32
3.4 EU-kommissionen endelige forslag (kompromisforslag)	33
Analyserende del	41
Kapitel 4 - Partnerrotation	41
4.1 IESBA undersøgelse vedrørende partnerrotation.....	43
4.2 Samspil mellem partnerrotation og firmarotation	47
Kapitel 5 - Analyse af konsekvenserne ved obligatorisk firmarotation.....	49
5.1 Fordele og ulemper ved obligatorisk firmarotation	50
5.1.1 Omkostningerne ved skift af revisionsfirma.....	50
5.1.2 Nye øjne på revisionen.....	53
5.1.3 Ansvar for valg af revisionsfirma	54
5.2 Konsekvenser for det danske erhvervsliv	55
5.3 Konsekvenser for danske pengeinstitutter	56
5.4 Påvirkning af kvaliteten af revisionen.....	58
5.5 Påvirkning af markedskoncentrationen i den danske revisionsbranche	61

5.6 Alternativer til obligatorisk firmarotation for at øge omverdens tillid til revisor	63
Kapitel 6 – Konklusion	64
Kapitel 7- Litteraturliste.....	67
Appendiks A - Interviewguide Sven Carlsen, Formand Etikudvalget FSR – danske revisorer og Partner hos KPMG Danmark.....	73
Appendiks B - Interviewguide Henrik Carmel, Fagkonsulent FSR – danske revisorer.	75
Appendiks C - Interviewguide Martin Thygesen, Kontorchef Revisions- og regnskabsregulering Finansrådet.....	77
Appendiks D - Interviewguide Kristian Koktvedgaard, Fagleder Moms & Regnskab, Dansk Industri	79
Appendiks E – Interviewguide Arrigo Parisi, Partner hos KPMG S.p.A Rom, Italien.....	80

Indledning

Den globale finansielle krise i perioden 2007-2009, som medførte store tab hos blandt andet banker og en nedgang i økonomien for de fleste virksomheder, har resulteret i et øget fokus på kvaliteten i revisionsbranchen¹.

Den finansielle krise har blandt andet medført et fald i tilliden til revisors udførte arbejde og påtegning, da der i nogle situationer er blevet afgivet blanke revisionspåtegninger til finansielle virksomheder, der kun har overlevet ved massiv finansiell støtte fra regeringen².

Et generelt fald i tilliden til den uafhængige revisor skal tages seriøst, da revisors vigtigste formål er at være offentlighedens tillidsrepræsentant. For at kunne udøve denne stilling, er det helt centralt, at revisor fungerer som uafhængig part i forhold til virksomheden og dens omverden, samt agerer objektivt med professionel skepsis. En ny måling viser, at 4 ud af 10 erhvervsledere har mindre tillid til kvaliteten af revisorernes arbejde, end de havde for 5 år siden³. Dette illustrerer, at der kan være behov for tiltag, som øger tilliden til revisors arbejde og kvaliteten heraf.

I Danmark kan bl.a. kollapsedet af Tønder Bank være årsagen til faldet i tilliden til revisors arbejde, da en sag som denne påvirker mange enkelte borgere og virksomheder. Revisor havde i denne sag afgivet en blankpåtegning på det seneste årsregnskab inden banken kollapsede. En undersøgelse, foretaget af Erhvervsstyrelsen, viser, at det pågældende revisionsfirma ikke har handlet i overensstemmelse med god revisionsskik, bl.a. som følge af manglende revisionsbevis og at revisionen ikke på alle områder er udført i overensstemmelse med gældende revisionsstandards⁴. Den manglende kvalitet i revisors arbejde skader tilliden, men i sagen om Tønder Bank er der ligeledes opstået et spørgsmål om revisors uafhængighed. Den underskrivende revisor skulle flere gange have haft lånt luksussommerhus i Spanien af ledelsen i Tønder Bank⁵. Spørgsmålet er, hvorvidt det tætte forhold mellem revisor og ledelsen, har påvirket revisors påtegning, og om revisor har været uafhængig, som krævet i lovgivningen.

Medio december 2013 blev EU-parlamentet, Ministerrådet og EU-kommissionen enige om en ny EU-forordning⁶. Denne EU-forordning har været undervejs siden efteråret 2010, hvor EU-kommissionen offentliggjorde Grønbogen "Revisionspolitik: Læren af krisen"⁷. Grønbogen blev udarbejdet, da EU-kommissionen ønskede, at skabe en debat om kvaliteten i revisionsbranchen og sikre, at de gældende lovrammer er hensigtsmæssige og tilstrækkelige til at opnå den ønskede høje kvalitet i branchen⁸.

¹ Grønbogen 2010

² J. Røder

³ FSR 1

⁴ Erhvervsstyrelsen

⁵ Berlingske

⁶ European Commission

⁷ FSR 2

⁸ Grønbogen 2010

Grønbogen er en omfattende dækning af revisionsområdet, og behandler bl.a. områder såsom; revisors rolle, revisionsfirmaernes uafhængighed og tilsyn med revisor⁹.

Som følge af, at uafhængighed er så centralt i udførelsen af revisorerhvervet, omhandlede nogle af de forslag, som EU-kommissionen fremlagde i Grønbogen, hvorledes uafhængigheden kunne styrkes. Et af de forslag som EU-kommissionen fremlagde, var obligatorisk firmarotation blandt revisionsfirmaerne, som skal sikre, at der ikke bliver et for nært forhold mellem revisor og ledelsen. Dette forslag er, med nogle tilpasninger i forhold til det oprindelige forslag, blevet en del af den nye EU-forordning, som formelt blev endeligt vedtaget i april 2014.

Ifølge EU-forordningen skal der fremover ske obligatorisk rotation af revisionsfirmaer efter 10 år i alle større virksomheder med offentlig interesse¹⁰. I Danmark vil det nye rotationskrav få betydning for omkring 900 virksomheder¹¹. Spørgsmålet er, om den tvungne rotation vil øge kvaliteten i og tilliden til revisionsbranchen, som er det overordnede formål med kravet.

Problemformulering

På baggrund af den ovenstående indledning er problemstillingen for denne kandidatafhandling følgende:

Hvilke konsekvenser vil obligatorisk rotation blandt revisionsfirmaerne få for fremtidens revisionsbranche i Danmark, når den nye EU-forordning træder i kraft?

Herunder særligt med fokus på revisionsbranchens og regnskabsbrugernes holdning til det vedtagne forslag om obligatorisk firmarotation og det nuværende krav om partnerrotation.

Til besvarelsen af denne problemstilling er der opstillet en række underspørgsmål, som vil blive besvaret i løbet af afhandlingen:

- Hvad er baggrunden for indførelsen af obligatorisk firmarotation?
- Hvilke uafhængighedsregler er gældende i Danmark med fokus på truslen om kundenærhed?
- Hvilke fordele og ulemper medfører den obligatoriske firmarotation?
- Hvorledes vil kvaliteten af revisionen blive påvirket af obligatorisk firmarotation?
- Hvilke erfaringer har Italien med obligatorisk firmarotation?
- Hvilke alternative sikkerhedsforanstaltninger vil kunne øge omverdens tillid til revisor?

Afgrænsning

Grønbogen fra efteråret 2010 omhandler mange forskellige forhold i revisionsbranchen, som ifølge kommissionen bør forbedres. I denne afhandling er fokus på uafhængigheden mellem den

⁹ Grønbogen 2010

¹⁰ FSR 2

¹¹ FSR 3

af generalforsamlingen valgte revisor og virksomheden, herunder hvorledes denne uafhængighed kan styrkes gennem forskellige initiativer såsom obligatorisk rotation blandt revisionsfirmaerne.

I tilknytning til uafhængighed stiller Grønbogen ligeledes spørgsmål til, hvorvidt revisors uafhængighed svækkes af, at revisor både yder revision og anden rådgivning. Der afgrænses i denne afhandling for en nærmere behandling af begrænsninger i revisors salg af rådgivningsydelser, da dette område er meget omfattende, og ikke vil kunne behandles dybdegående som følge af afhandlingens begrænsede omfang.

Den teoretiske gennemgang af uafhængighed tager udgangspunkt i agent-principal teorien, og er koncentreret om truslen om nære personlige og familiære relationer. Det skyldes, at formålet med den obligatoriske firmarotation er at sikre, at der ikke bliver et for nært forhold mellem revisor og ledelsen. De øvrige trusler mod uafhængighed i Revisorlovens § 24, stk. 3 omfattende selvrevision, egeninteresse, partiskhed og intimidering vil dermed ikke blive dybere behandlet, da disse trusler ikke direkte vil blive påvirket af obligatorisk firmarotation og dermed ikke er relevante for denne afhandling.

I vurderingen af hvilke konsekvenser den obligatoriske firmarotationsordning vil få for revisionsbranchen, vil denne afhandling kun vurdere på konsekvenserne for den danske revisionsbranche og ikke en international vurdering af branchen. Dette skyldes, at der ikke tidligere har været fælles internationale regelsæt på området, hvorfor medlemslandene i EU kan have forskellige nationale regler, som gør at betydningen af de nye regler er forskellige i de enkelte lande. Rotationsordningen vil f.eks. have mindre betydning i Italien, da de i en længere årrække har haft firmarotation.

Det amerikanske PCAOB (Public Company Accounting Oversight Board) har i 2011 udgivet en Concept Release om uafhængighed og obligatorisk firmarotation, da USA ligeledes overvejede at indføre obligatorisk firmarotation. I denne kandidatafhandling foretages der ikke en dybere gennemgang af dette Concept Release, under hensyntagen til, at afgørelser i USA ikke har direkte konsekvenser for den danske revisionsbranche. Denne afgrænsning er foretaget for at sikre dybdegående behandling af EU-kommissionens forslag. Enkelte steder vil der blive foretaget konkrete henvisninger til PCAOB's Concept Release med det formål, at beskrive hvorfor USA har valgt ikke at indføre firmarotation.

Kildekritik

De primære kilder til afhandlingen er EU-kommissionens Grønbog: "Revisionspolitik: Læren af krisen" og kompromisforslag til EU-forordning.

I den beskrivende og analyserende del er der ligeledes anvendt faglitteratur i form af bøger og udgivne artikler og publikationer. Denne litteratur kan være præget af forfatterens egne hold-

ninger, hvorfor den enkelte litteratur og forfatter/udgiver er vurderet kritisk inden anvendelse af kilden.

Den analyserende del af afhandlingen er primært udarbejdet med baggrund i foretagne interviews af forskellige respondenter med tilknytning til revisionsbranchen.

Som repræsentant for revisionsbranchens forventninger til konsekvenserne ved obligatorisk firmarotation er FSR- danske revisorer valgt (herefter benævnt FSR). FSR er en brancheorganisation for danske revisorer, hvilket betyder, at deres svar er påvirket af et ønske om at opnå den bedst mulige situation for landets revisorer under de gældende regler. Der er foretaget interview af Sven Carlsen, som foruden at være partner hos revisionsfirmaet KPMG, ligeledes er formand for Etikudvalget hos FSR, samt interview af Henrik Carmel, der er fagkonsulent hos FSR, og har været en del af den Task force, som behandler forslaget om obligatorisk firmarotation hos FSR.

Firmarotation får ligeledes konsekvenser for kunderne/virksomhederne (PIE-virksomheder¹²), hvorfor det er fundet relevant også at foretage interviews af interesseorganisationer indenfor disse grupper. Der er foretaget interview af Kristian Koktvedgaard, som er fagleder hos Dansk Industri og Martin Thygesen, der er kontorchef hos Finansrådet for revisions- og regnskabsregulering. Disse er dermed repræsentanter for erhvervslivets forventninger til de fremtidige konsekvenser. Der er tale om interesseorganisationer, som begge har mange medlemmer, der vil blive ramt af de nye rotationsregler, og derfor har begge organisationer også været meget involveret i høringsprocessen.

Jeg er bevidst om, at svarene fra de foretagne interviews er subjektive, men da der er foretaget interviews af repræsentanter for både revisionsbranchen, erhvervslivet herunder investorer, vurderes analysen at tage højde for alle væsentlige parter, som berøres af indførelsen af obligatorisk firmarotation. Til at underbygge svarene fra respondenterne er der i analysen ligeledes anvendt studier og analyseresultater.

I analysen er der inddraget konklusioner fra et studie foretaget af den uafhængige SDA Bocconi School of Management i 2002 og i 2004. Studiet fokuserer på, hvilken indflydelse obligatorisk firmarotation i Italien har haft på omkostningerne til revision, kvaliteten af revisionen samt markedskoncentrationen¹³. Der er tale om et meget anerkendt studie, som ofte refereres til i artikler, og blandt respondenterne fra de foretagne interviews. Studiet er baseret på adskillige rapporter og undersøgelser fra lovgivere og andre relevante organer, hvorfor det vurderes, at der er tale om troværdige kilder.

Litteratursøgningen er stoppet pr. 2. maj 2014. Litteratur, som er udgivet efter denne dato, er ikke behandlet i denne afhandling.

¹² Definition på PIE-virksomheder findes i afsnit 1.3

¹³ SDA Bocconi

Metodevalg

Denne kandidatafhandling bygger både på teoretiske beskrivelser, analyser samt empiri i form af interviews.

Som nævnt i problemformuleringen er formålet med afhandlingen at undersøge, hvilke konsekvenser den obligatoriske firmarotation vil få for fremtidens revisionsbranche og regnskabsbrugere. Siden offentliggørelsen af EU-kommissionens Grønbog i 2010 har der været en del debat herom. De væsentligste argumenter for og imod forslaget om obligatorisk firmarotation er fremhævet og danner grundlag for analysen.

Afhandlingen indledes med en beskrivende del, hvor de gældende retskilder i Danmark omtales for at opnå en forståelse for, hvorfor den danske revisionsbranche påvirkes af den nye EU-forordning. Derudover er begrebet uafhængighed, herunder særligt truslen om kundenærhed beskrevet. Uafhængighed og kundenærhed er centrale begreber inden for revisorerhvervet, og netop en styrkelse af revisors uafhængighed og sikkerhedsforanstaltning mod kundenærhed, er et af formålene ved indførelse af obligatorisk firmarotation. Der er foretaget en beskrivelse af de gældende uafhængighedsregler i Danmark, for at vurdere, hvorvidt der er behov for forbedringer af uafhængighedsreglerne.

I behandlingen af EU-kommissionens Grønbog og det endelige kompromisforslag om obligatorisk firmarotation i den nye EU-forordning, er nogle høringssvar til kommissionen gennemgået, og der er afholdt interviews med forskellige danske interesseorganisationer, for at opnå en forståelse for udfaldet af det endelige forslag.

Kravet om obligatorisk firmarotation er endnu så nyt, at der fortsat nationalt mangler at blive taget stilling til, hvorvidt der skal foretages enkelte tilpasninger i den danske lovgivning inden EU-forordningen bliver gældende. EU-kommissionen foretager i øjeblikket fortolkninger af forordningen, og i den forbindelse har myndighederne i de enkelte lande også mulighed for at gøre deres indflydelse gældende¹⁴. En fælles fortolkning af reglerne skal sikre at alle medlemslande opfatter reglerne ens.

For at opnå det bedst mulige grundlag til at vurdere hvilke konsekvenser den obligatoriske firmarotation får for revisionsbranchen, er der valgt at foretage interviews, samt sammenholde med erfaringer fra Italien, hvor obligatorisk firmarotation har været et krav længe.

Der er valgt at foretage interviews, da dette er en god metode til at indsamle kvalitative data indenfor et område, hvor de adspurgte har stort kendskab. Metoden er anvendt til at indsamle relevant data i form af holdninger og forventninger som kan inddrages i analysen og skabe empiri i afhandlingen.

Interviewene er primært foretaget telefonisk og var semi-struktureret, hvilket skal forstås som, at der på forhånd var udarbejdet en interviewguide bestående af en række spørgsmål. Disse

¹⁴ FSR 9

interviewguides er vedlagt som appendiks. Under interviewene opstod der yderligere spørgsmål til at underbygge de allerede modtagne svar.

Respondenterne til interviewene er udvalgt specifikt ud fra det udgangspunkt, at de repræsenterer forskellige interessegrupper, som er i berøring med revisionsbranchen, og som vil blive påvirket af det nye krav om firmarotation. Der er foretaget 4 telefoninterviews, som er optaget og noteret. Anvendte citater og henvisninger er tilsendt respondenterne, som har godkendt disse og givet lov til at de anvendes som en del af den offentliggjorte afhandling. Derudover er der modtaget skriftlig besvarelse på spørgsmål stillet til én respondent.

Interviewene er bearbejdet og anvendt i analysen af hvilke fordele og ulemper den obligatoriske firmarotation medfører, og hvorledes kvaliteten af revisionen samt markedskoncentrationen bliver påvirket heraf.

Beskrivende del

Den beskrivende del i denne afhandling indledes med et teoretisk kapitel om de gældende retskilder i Danmark for at opnå en forståelse af, hvorfor den danske revisionsbranche påvirkes af den nye EU-forordning.

I det efterfølgende kapitel foretages en beskrivelse af agent-principal teorien samt en beskrivelse og diskussion af de gældende uafhængighedsregler i Danmark, særligt med fokus på gældende sikkerhedsforanstaltninger rettet mod truslen om kundenærhed. De gældende uafhængighedsregler bygger bl.a. på etiske regler fra FSR og IESBA, hvorfor disse udgør en stor del af dette kapitel.

Efter gennemgangen af de gældende uafhængighedsregler er EU-kommissionens forslag i Grøn-bogen beskrevet, herunder særligt med fokus på forslaget om obligatorisk firmarotation. I dette kapitel er både det oprindelige forslag og det endelige kompromisforslag beskrevet, ligesom der redegøres for beslutningsforløbet. Behandlingen af det endelige kompromisforslag er både beskrivende og analyserende.

Kapitel 1 - Retskilder

Den fortsat stigende globalisering gør det nødvendigt at ensrette reglerne og lovgivningen i de enkelte lande så vidt muligt, således at regnskabsbrugere ikke skal forholde sig til forskellige lovgivninger og deres indflydelse på regnskaberne.

Investeringer på tværs af landegrænser, internationale koncerner og international samhandel er blot nogle få eksempler på forhold, som er fulgt med den stigende globalisering. I disse eksempler vil der være regnskabsbrugere fra flere forskellige lande, som har behov for at forstå revisionspåtegningen på årsregnskabet, hvorfor det er vigtigt, at regnskabsbruger kan have samme forventninger og krav til revisionspåtegningerne på nationale og udenlandske regnskaber¹⁵. Det er et meget omfattende og krævende projekt at ensrette alle regler verden over, men ved at ensrette reglerne i Europa på revisionsområdet, vil det være et skridt på vejen til at skabe en fælles forståelse og tillid til regnskaberne og revisors rolle i alle europæiske lande. Ved udarbejdelse af fælles regler i Europa bliver der også sammenlignet med lande uden for Europa såsom USA. Dette har blandt andet været tilfældet i forbindelse med vedtagelsen af reglerne om obligatorisk firmarotation, hvor PCAOB i USA i de seneste år også har haft høringer vedrørende obligatorisk firmarotation. I kapitel 5 beskrives hvordan PCAOB's forslag er blevet behandlet i USA.

Den danske revisionsbranche er i dag reguleret efter både nationale og europæiske retskilder, samt internationale regler. De nationale retskilder såsom Revisorloven og bekendtgørelser lægger sig meget op at de europæiske regler og bestemmelser. Dette skyldes, at EU fastlægger nogle

¹⁵ K. Füchsel

bindende regler og udstikker henstillinger, som de enkelte medlemslande skal følge via implementering i national ret¹⁶.

For at kunne forstå hvorledes den danske revisionsbranche bliver påvirket af bl.a. EU-kommissionens forslag om obligatorisk firmarotation, er det valgt i denne afhandling, at beskrive sammenhængen mellem de nationale og europæiske reguleringer.

1.1 Europæiske reguleringer

Ministerrådet og Europa-Parlamentet er de lovgivende institutioner i EU. Disse to institutioner vedtager love på baggrund af de forslag som EU-kommissionen fremlægger, da EU-kommissionens rolle er at være initiativtager. Lovgivningsproceduren består i op til 3 faser, alt afhængig af hvor tidligt Parlamentet og Ministerrådet bliver enige om forslaget og vedtager det. For at et forslag kan blive vedtaget kræver det, at der er flertal i både Ministerrådet og Parlamentet. De 3 behandlingsfaser er som følgende:¹⁷

- **Førstebehandling:** Kommissionen sender forslag til Parlamentet og Ministerrådet. Først gennemgår Parlamentet forslaget og vedtager en udtalelse herom, som kan indeholde ændringsforslag, såfremt Parlamentet mener, der er noget, som bør ændres. Parlamentets udtalelse skal vedtages ved simpelt flertal. Herefter gennemgår Ministerrådet forslaget. Er et kvalificeret flertal¹⁸ i Ministerrådet enige i Parlamentets udtalelse, bliver forslaget vedtaget og processen stopper. Ved uenighed udarbejder Ministerrådet en "fælles holdning" til Parlamentet, der beskriver hvorledes de foreslår at forslaget ændres.
- **Andenbehandling:** Parlamentet gennemgår Ministerrådets "fælles holdning" og kan ved simpelt flertal vedtage forslaget. Såfremt et absolut flertal¹⁹ stemmer imod den "fælles holdning" skal kommissionen udarbejde et nyt forslag, eller Parlamentet kan ved absolut flertal vedtage et ændringsforslag til den "fælles holdning". Ministerrådet kan herefter vedtage ændringsforslaget ved kvalificeret flertal eller forkaste det, og lade processen fortsætte videre til 3. og sidste behandling.
- **Tredjebehandling:** Tredjebehandlingen kaldes også forligsproceduren, da der nedsættes et forligsudvalg bestående af repræsentanter for Ministerrådet, Parlamentet og Kommissionen, som skal blive enige om et kompromisforslag. Bliver forligsudvalget ikke enige om et kompromis inden for en fast tidsfrist, bliver forslaget forkastet. Bliver der derimod enighed om et kompromisforslag, skal dette vedtages ved simpelt flertal af parlamentet og ved kvalificeret flertal i Ministerrådet.

¹⁶ K. Fücksel

¹⁷ EU-oplysningen 1

¹⁸ Hvert land i EU er tildelt et forskelligt antal stemmer, og dermed ikke en stemme pr. land.

¹⁹ Absolut flertal: Kræver flertal af dem, der er medlem af Europa-Parlamentet, og ikke bare dem, som har valgt at stemme.

Et forslag vedtaget af Ministerrådet og Parlamentet kan enten være i form af et direktiv eller en forordning.

Direktiver og forordninger har til formål at harmonisere de nationale lovgivninger i medlemslandene, for dermed at skabe fælles regler og retningslinjer i EU. Forskellen på de to typer retsakter (direktiver og forordninger) er, hvorvidt retsvirkningen kræver, at der foretages national lovgivning eller ej. Nedenfor opstilles en definition på hhv. direktiver og forordninger.

Definitionen på et direktiv:

*"Et direktiv forpligter medlemslandene til at skabe resultater, men det er op til hver enkelt stat, hvordan resultaterne nås"*²⁰. Det betyder, at vedtagne direktiver i EU er bindende for Danmark, men at de danske myndigheder selv bestemmer, hvorledes direktivet implementeres i dansk lovgivning f.eks. som love eller bekendtgørelse. De skal blot sikre sig, at målene i direktiverne nås, og at implementeringen sker indenfor en tidsfrist svarende til det angivne i direktivet²¹.

Definitionen på en forordning:

*"En forordning er almen gyldig, bindende i alle enkeltheder, og den gælder umiddelbart i hver medlemsstat. Den meddeler rettigheder og forpligtelser uanset eventuelle nationale gennemførelsesbestemmelser"*²². Forordninger udstedt af EU kræver ingen vedtagelse i national lovgivning, og træder i kraft fra det tidspunkt, hvor den er offentliggjort i Den Europæiske Unions Tidende. De sidste formelle godkendelser af EU-forordningen er sket i april 2014, og træder i kraft d. 15. juni 2014, hvor den offentliggøres i Den Europæiske Unions Tidende. Forordningen er først gældende i medlemslandene fra 15. juni 2016 som følge af en implementeringsperiode på 2 år²³.

Udover de europæiske reguleringer er den danske revisionsbranche også påvirket af andre internationale regler, herunder IESBA's Code of Ethics, som behandles nærmere i afsnit 2.3.

1.2 Danske love og reguleringer

Foruden de europæiske reguleringer er revisionsbranchen i Danmark også reguleret efter bl.a. Revisorloven. Revisorloven blev vedtaget i 2008 på baggrund af det reviderede 8. selskabsdirektiv fra 2006, som gælder for lovpligtige revisioner i EU. Det reviderede 8. direktiv indeholder bl.a. krav om indførelse af uafhængighedsregler i alle medlemslande, som følge af at EU-kommissionen tidligere var kommet med nogle henstillinger på dette område²⁴. Det betød, at Danmark som følge af direktivet, var nødt til i 2008 at implementere nye regler eller præcisere de gældende regler i Revisorloven for at opfylde kravene i direktivet.

²⁰ Europe Direct

²¹ EU-oplysningen 2

²² Europe Direct

²³ EU-kommissionen 1

²⁴ K. Füchsel

Revisorloven er den primære lov, som regulerer revisorerhvervet i Danmark. Revisorloven er jf. RL § 1 gældende for revisors erklæringer med sikkerhed, mens en begrænset del af loven også finder anvendelse ved erklæringer uden sikkerhed.

Ud over Revisorloven findes der bekendtgørelser, som udstedtes af økonomi- og erhvervsministeren. En bekendtgørelse kan kun udstedes, såfremt der er hjemmel herom i loven, og får derefter virkning som lov. Revisorloven går foran bekendtgørelser og praksis, såfremt der er uoverensstemmelser herimellem.

Der findes flere forskellige bekendtgørelser, som er udstedt med hjemmel i Revisorloven f.eks. Uafhængighedsbekendtgørelsen nr. 663 af 26/6 2008 udstedt af Erhvervsstyrelsen. Uafhængighedsreglerne i Revisorloven og Uafhængighedsbekendtgørelsen fra 2008 er gennemgået i afsnit 2.2, hvor der er foretaget en teoretisk beskrivelse og diskussion af de gældende uafhængighedsregler.

1.3 Definition på virksomheder af interesse for offentligheden

EU-kravet om firmarotation gælder for alle virksomheder af interesse for offentligheden. Virksomheder af interesse for offentligheden omtales også PIE (Public Interest Entities). I artikel 2 stk. 13 i det 8. selskabsdirektiv fra 2006 er PIE-virksomheder defineret som alle børsnoterede selskaber, kreditinstitutter samt forsikringsselskaber. Direktivet giver mulighed for, at medlemslandene selv kan udpege yderligere virksomheder, der skal indgå i den nationale definition af PIE, hvis virksomhederne vurderes at være af interesse for offentligheden enten pga. virksomhedens art, størrelse eller antallet af ansatte.

Denne mulighed tog Danmark til sig, da Revisorloven blev ændret i 2008. Definitionen på virksomheder af offentlig interesse i den danske Revisorlov er mere omfattende end definitionen i EU-direktivet. Revisorloven medtager forholdsmæssigt små selskaber i sin definition.

Den danske definition på virksomheder med offentlig interesse fremgår af Revisorlovens § 21, stk. 3, som er angivet nedenfor:

- "1) Virksomheder, som har værdipapirer optaget til handel på et reguleret marked i et EU-land eller et EØS-land,*
- 2) statslige aktieselskaber,*
- 3) kommuner, kommunale fællesskaber, jf. § 60 i lov om kommunernes styrelse, og regioner,*
- 4) virksomheder, der er underlagt tilsyn af Finanstilsynet, bortset fra virksomheder, der er omfattet af lov om forsikringsformidling, og virksomheder, der er omfattet af kapitel 20 a (investeringsrådgivere) i lov om finansiel virksomhed, og*
- 5) virksomheder, der i 2 på hinanden følgende regnskabsår overstiger to eller flere af følgende kriterier:*
- a) En medarbejderstab på 2.500 personer,*
 - b) en balancesum på 5 mia. kr. eller*
 - c) en nettoomsætning på 5 mia. kr."*

Danmark er kendetegnet ved ofte at indføre regler, som er strengere end minimumskravene for EU, hvilket også er sket i denne her situation. Af ovenstående fremgår det, at definitionen i Revisorloven er udbygget til at gælde både kommuner og statslige aktieselskaber, samt virksomheder over en hvis størrelse som angivet i punkt 5. I Danmark betyder det at flere virksomheder, herunder kommuner, vil blive ramt af dette krav.

FSR mener, at Revisorlovens PIE-definition skal have et eftersyn, så den ikke er mere omfattende end EU's definition og de øvrige nordiske landes²⁵. Blandt andet vil obligatorisk firmarotation medføre øgede omkostninger til PIE-virksomhederne, så det bør overvejes, om firmarotation er nødvendigt for alle de virksomheder, der er omfattet af den danske PIE-definition. PIE-definitionen bruges ydermere til vurdering af andre forhold såsom hvilke rådgivningsydelser der må leveres af revisor. Myndighederne skal i en bredere sammenhæng vurdere, hvorvidt det er hensigtsmæssigt at ændre definitionen. En ændring af definitionen vil formentlig kræve flere politiske drøftelser og undersøgelser i den kommende periode, hvor udfaldet er svært at spå om. Som det ser ud nu, vil flere virksomheder blive ramt af de nye rotationsregler i Danmark end i andre europæiske lande, som ikke har skærpede PIE-definitioner.

²⁵ FSR 6

Kapitel 2 - Uafhængighed

For at forstå de initiativer og sikkerhedsforanstaltninger der kræves internationalt og nationalt til at sikre uafhængigheden, er det vigtigt at opnå en forståelse af, hvor stor betydning uafhængighed har for omverdens tillid til revisor og de finansielle informationer.

I dette kapitel redegøres der for agent-principal teorien, som belyser hvorfor revisors uafhængighed er så vigtig for aktionærerne og omverdenen. Efterfølgende er de gældende regler og retningslinjer, som skal sikre revisors uafhængighed i forbindelse med afgivelse af erklæring med sikkerhed i Danmark, gennemgået.

2.1 Agent-principal teorien

I mange virksomheder, herunder specielt større virksomheder, er der ikke personsammenfald mellem virksomhedens ejere og virksomhedens daglige ledelse. Det skyldes blandt andet, at ejerkredsen kan bestå af et stort antal aktionærer, som i f.eks. børsnoterede virksomheder. Det er den daglige ledelse, som har kendskab til de fleste informationer om virksomheden og træffer de økonomiske beslutninger. Ejerne har brug for at få troværdige finansielle informationer om virksomheden, for at kunne vurdere deres investering.

I 1970'erne blev agent-principal teorien udviklet. Teorien anskuer hvorledes en principal har mulighed for at kontrollere en agent til at agere i overensstemmelse med principalens interesser²⁶.

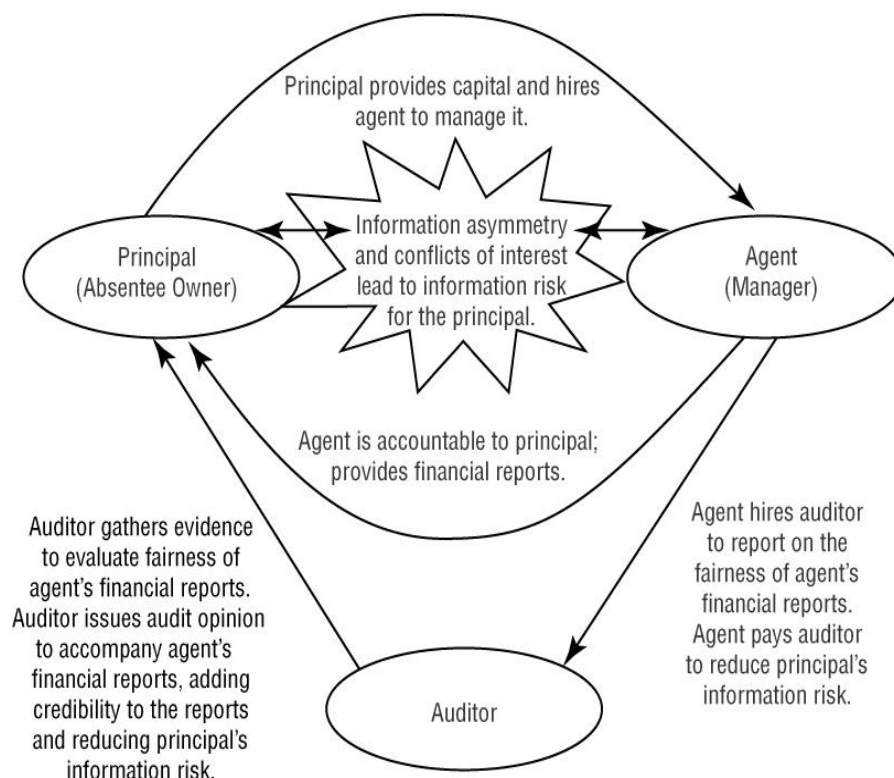
Agent-principal teorien bygger på minimum 2 individer med en økonomisk relation, benævnt principalen og agenten. Disse individer er rationelle og stræber mod optimalt udbytte. Principalen er i teorien virksomhedens ejere og bestyrelse, som ønsker at virksomheden løbende bliver mere værd og overlever på længere sig. Agenten er ledelsen, som er interesseret i at få mest muligt økonomisk ud af sit arbejde fx i form af resultataflønning.²⁷ Der er således tale om en interessekonflikt, som principalen skal forsøge at udligne ved at opstille incitament for agenten, som gør at agenten handler i overensstemmelse med principalens interesse²⁸. Foruden interessekonflikten er der forskel på de informationer, som agenten og principalen umiddelbart har adgang til, hvilket er vist nedenfor i en simpel agent-principalmodel.

²⁶ K.K.Jeppesen

²⁷ K.K.Jeppesen

²⁸ R. Elm-Larsen

Figur 1: Simpel agent-principalmodel²⁹

Af modellen fremgår det, at en uafhængig revisor kan reducere den risiko, der er for, at principa- len modtager fejlinformation fra agenten. Revisor bliver valgt af ejerne på generalforsamlingen for at sikre, at de oplysninger, som fremgår af virksomhedens reviderede årsregnskab afspejler virkeligheden, således at ejerne og øvrige regnskabsbrugere kan stole på oplysningerne i det reviderede årsregnskab. Revisor har den løbende dialog med ledelsen, og det er ledelsen, der aflønner revisor. For ejerne er det vigtigt, at revisor er uafhængig i forhold til ledelsen og forhol- der sig objektivt til de informationer ledelsen giver.

Ikke kun ejerne men hele det globale marked har brug for troværdige finansielle informationer om virksomheder, da disse finansielle informationer danner grundlag for adskillige beslutninger hos bl.a. konkurrerende virksomheder, leverandører, långiver, offentlige myndigheder.

Revisors vigtigste formål er at være offentlighedens tillidsrepræsentant, og det er derfor vigtigt at offentligheden har tillid til revisor. Offentligheden kan kun have tillid til revisor, hvis revisor fungerer som uafhængig part i forhold til virksomheden og dens omverden samt agerer objek- tivt med professionel skepsis. I tilfælde hvor revisor ikke er uafhængig i forhold til virksomhe- den, kan regnskabsbruger ikke have tillid til, at revisor er enig i, at regnskabet giver et retvisen- de billede af virksomhedens finansielle stilling, og revisors påtegning på regnskabet er uden værdi. I en sådan situation afhænger regnskabsbrugerens tillid til regnskabet af den tillid, der i øvrigt er til virksomheden³⁰.

²⁹ K.K. Jeppesen.

³⁰ K. Füchsel

2.2 Revisorlovens bestemmelser om uafhængighed

Tilbage i 2006 var der ligesom nu også stort fokus på at sikre revisors uafhængighed. I EU's 8. selskabsdirektiv blev der indført særskilte regler for at øge uafhængigheden, herunder bl.a. obligatorisk partnerrotation.

Det er vigtigt at bemærke, at direktivets regler kun finder anvendelse ved lovpligtig revision af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber. De internationale krav i direktivet til uafhængighed er implementeret i den danske Revisorlov.

Revisorlovens bestemmelser gælder jf. Revisorlovens § 1, stk. 2 kun for revisionspåtegninger på regnskaber og andre erklæringer med sikkerhed. Uafhængighedsreglerne gælder dermed som udgangspunkt kun ved afgivelse af erklæringer med sikkerhed. Men i Revisorlovens § 16, stk. 3 om offentlighedens tillidsrepræsentant er det anført, at det i revisors erklæring skal oplyses, hvis revisor ikke er uafhængig. Revisorlovens § 16, stk. 3 gælder for alle erklæringer med eller uden sikkerhed. Revisor kan dermed ikke undgå at foretage vurdering af uafhængigheden, selv om der ikke afgives erklæring med sikkerhed. Revisorlovens bestemmelser er dermed mere skærpede end direktivets bestemmelser, som kun gælder ved den lovpligtige revision.

Revisorloven var frem til 2003 kendetegnet ved regler om både generel og konkret uafhængighed. Generel uafhængighed betyder, at revisor var udelukket fra at drive anden erhvervsmæssig virksomhed, og revisor var dermed begrænset i hvad man måtte beskæftige sig med. Reglerne om generel uafhængighed blev fjernet fra Revisorloven i 2003, da de var for vidtgående, og de fleste andre lande i EU ikke havde regler til sikring af den generelle uafhængighed.³¹

Revisorloven har siden 2003 kun indeholdt regler til sikring af konkret uafhængighed, hvilket vil sige uafhængighed i forbindelse med den erklæring, som revisor skal afgive³². Dette fremgår af Revisorlovens § 24: *"En revisor, der udfører opgaver omfattet af § 1, stk. 2, skal være uafhængig af den virksomhed, som opgaven vedrører, og må ikke være involveret i virksomhedens beslutningstagning"*.

Både Revisorloven og det 8. selskabsdirektiv er bygget principbaseret op³³. Det betyder, at de indeholder nogle principper/regler som skal overholdes og nogle trusler mod uafhængigheden, men ikke nærmere vejledning i hvilke situationer der kan true uafhængigheden. I RL § 24 stk. 2 står der bl.a.; *"En revisor er ikke uafhængig, hvis der foreligger et direkte eller indirekte økonomisk, forretnings- eller ansættelsesmæssigt eller andet forhold, mellem revisor og den virksomhed, en opgave vedrører, som en velinformeret tredjemand kan vække tvivl om revisors uafhængighed."* Revisorloven fra 2003 var ikke principbaseret opbygget, men indeholdt derimod eksempler på uafhængighedstruende situationer, som var lette at forholde sig til. Den principbaserede opbygning kan være svær at omsætte i praksis, hvorfor Erhvervsstyrelsen udstedte bekendtgørelsen

³¹ K. Füchsel

³² K. Füchsel

³³ K. Füchsel

nr. 663 af 26/6 2008 (efterfølgende benævnt uafhængighedsbekendtgørelsen), som bl.a. indeholder eksempler på uafhængighedstruende situationer fra 2003-Revisorloven. Erhvervsstyrelsen udarbejdede ligeledes en uafhængighedsvejledning pr. 24. marts 2009, der kan bruges som vejledning for, hvornår revisors uafhængighed er truet ³⁴.

Uafhængighedsbestemmelserne i Revisorloven skal derfor ses i kombination med uafhængighedsbekendtgørelsen.

I uafhængighedsbekendtgørelsens § 2 står der beskrevet, i hvilke situationer der altid foreligger trusler mod revisors uafhængighed. Det er i uafhængighedsbekendtgørelsen forsøgt at beskrive hvad Revisorlovens § 24 mener med *et direkte eller indirekte økonomisk, forretnings- eller ansættelsesmæssigt forhold mellem revisor og virksomheden*. F.eks. hvilke personer i virksomheden revisor ikke må have tætte familiemæssige bånd til, og hvilke familiemedlemmer som er omfattet af disse bestemmelser. Jævnfør uafhængighedsbekendtgørelsen må revisor, andre personer i revisionsvirksomheden knyttet til opgaven og kontrol heraf ikke have tætte familiemæssige bånd til personer, som:³⁵

- sidder i ledende stilling hos virksomheden og/eller som har direkte indflydelse på det som opgaven vedrører
- har væsentlig direkte og indirekte økonomisk interesse i virksomheden
- har forretningsmæssig forbindelse til virksomheden, hvor revisor skal udføre opgave, og forbindelsen ikke er inden for normal virksomhed.

Tætte familiemæssige bånd vedrører jf. uafhængighedsbekendtgørelsens § 2, stk. 2 kun de helt nære familiemedlemmer såsom forældre, søskende, ægtefæller, samboende og børn, med mindre der er et konkret afhængighedsforhold til andre personer også.

Uafhængighedsreglerne i Revisorloven og uafhængighedsbekendtgørelsen gælder ikke blot for den underskrivende revisor, men også for:³⁶

- personer i revisionsvirksomheden, som har tilknytning til opgaven eller kontrollerer udførelsen af opgaven
- hele revisionsvirksomheden og dens netværk
- andre personer, som direkte eller indirekte er knyttet til revisionsvirksomheden.

Det er dog fortsat vigtigt at have for øje, hvorvidt de enkelte personer kan have indflydelse på opgaven eller ej. For eksempel en situation, hvor en dansk revisor, som arbejder i et internationalt revisionsnetværk, har en søster, der arbejder som regnskabschef i en mindre virksomhed i Spanien. Denne virksomhed bliver revideret af det revisionsnetværk, som søsteren er revisor i.

³⁴ K. Füchsel

³⁵ Uafhængighedsbekendtgørelsen (§ 2, stk. 1, pkt. 1)

³⁶ K. Füchsel

Selvom at det er samme firma der foretager revisionen, vil søskendeforholdet formentlig ikke være en trussel mod uafhængigheden, da den danske revisor formentlig ikke vil kunne øve indflydelse på opgaven, som udføres af et team i udlandet.

Der er adskillige trusler, som kan være rettet mod de ovenfor nævnte persongrupper. Trusler mod revisors uafhængighed er oplistet i Revisorlovens § 24, stk. 3, og gengives som:

- Egen interesse
- Selvrevision
- Partsidentifikation (partiskhed)
- Kundenærhed (nære personlige/familiære relationer)
- Andre trusler (intimidering)

Som nævnt i afgrænsningen er den teoretiske gennemgang af uafhængighed koncentreret om truslen om nære personlige/familiære relationer (efterfølgende benævnt kundenærhed), da emnet for denne afhandling er obligatorisk firmarotation, hvis formål er at sikre, at der ikke bliver et for nært forhold mellem revisor og virksomhedens ledelse. Truslen om kundenærhed er gennemgået i afsnit 2.4 efter en indledende beskrivelse af de retningslinjer for etik og uafhængighed, som revisor også skal følge.

2.3 Retningslinjer for etik og uafhængighed

Foruden bestemmelserne i Revisorloven vedrørende uafhængighed skal danske revisorer også følge nogle retningslinjer for revisors etiske adfærd som FSR har udstedt. Disse retningslinjer er baseret på Revisorloven og IESBAs internationale etiske regler ”Code of Ethics for Professional Accountants” (efterfølgende benævnt IESBA Code of Ethics). IESBA er en institution under IFAC, som udsteder etiske standarder, der skal følges af alle medlemmer af IFAC. FSR er medlem af IFAC, hvilket betyder, at de kun må udstede retningslinjer, som minimum svarer til IESBA’s Code of Ethics. IESBA’s Code of Ethics anvendes af medlemmer i mere end 127 lande verden over.³⁷

FSR udstedte i 2005 første gang retningslinjer for revisors etiske adfærd, hvor begrebet uafhængighed blev præciseret. For at være uafhængig kræver det:³⁸

- *Uafhængig i opfattelse (independence of mind). En tilstand hvor revisor kan handle med integritet og udøve objektivitet og professionel skepsis.*
- *Uafhængig i fremtoning (independence in appearance). At undgå forhold og omstændigheder, som fornuftig og velinformeret tredjemand, der har kendskab til alle relevante oplysninger inkl. anvendte sikkerhedsforanstaltninger, med rimelighed vil kunne konkludere, at revisors eller revisionsfirmaets integritet, objektivitet eller professionelle skepsis var blevet kompromitteret.*

³⁷ IESBA 2

³⁸ K. Füchsel

Det er dermed nødvendigt, at revisor fremstår som uafhængig, og ikke blot selv anser sig som uafhængig, da det har betydning for omverdenens tillid til revisor. Det er vigtigt at revisor er uafhængig i både opfattelse og fremtoning, således at revisor kan konkludere i påtegningen uden at være påvirket af virksomheden og at revisor samtidig sikre sig, at der ikke er forhold og omstændigheder, der gør, at en tredjemand kan blive i tvivl om revisors uafhængighed³⁹.

Indholdet af FSRs etiske retningslinjer er baseret på Revisorloven, hvorfor retningslinjerne kan virke som udfyldende i de situationer, hvor der ikke findes præcise lovbestemte regler⁴⁰. Retningslinjerne for uafhængighed gælder ligesom Revisorloven kun ved afgivelse af erklæringer med sikkerhed.

I retningslinjerne har revisor pligt til at identificere, vurdere og imødegå trusler mod uafhængigheden ved at anvende sikkerhedsforanstaltninger, og det er de samme trusler, som er nævnt i retningslinjerne som i Revisorloven dog med nogle andre betegnelser. Der er således ikke den store forskel mellem retningslinjerne og Revisorlovens bestemmelser. I retningslinjerne bliver truslerne omtalt som: egeninteresse, egenkontrol, advokering, familiaritet og intimidering. Retningslinjerne skal ses som en udvidelse til Revisorloven, da der i retningslinjerne er eksempler på omstændigheder, der kan skabe truslerne mod uafhængigheden, samt beskrivelse af forskellige sikkerhedsforanstaltninger, som kan mindske truslen mod uafhængighed. Disse eksempler fra retningslinjerne er inddraget i behandlingen af truslen om kundenærhed nedenfor.

2.4 Kundenærhed

Begrebet kundenærhed er meget bredt, og indeholder mange forskellige situationer, hvor revisor er kommet kunden for nær.

Truslen om kundenærhed kan bestå i, at den underskrivende revisor har fået et for nært forhold til virksomhedens ledelse eller bestyrelse, og ikke "tør hejse flaget" over for ledelsen om f.eks. korrektion af en fejl i regnskabet eller modificere påtegningen, når der er behov herfor.

Spørgsmålet er, hvornår et kundeforhold bliver for nært og dermed vil påvirke revisors dømmekraft, objektivitet, og virke som offentlighedens tillidsrepræsentant?

Det kan være meget svært at lave regler for uafhængighed, da mennesker er meget forskellige og bliver påvirket på forskellig vis. Et nært kundeforhold vil dermed kunne påvirke én revisors arbejde, mens det slet ikke vil påvirke en anden revisors arbejde.

IESBA's Code of Ethics indeholder nogle eksempler på omstændigheder i et kundeforhold, der kan skabe trussel om kundenærhed⁴¹. Disse er gengivet nedenfor, og efterfølgende uddybende beskrevet og analyseret i særskilte afsnit:

³⁹ K- Füchsel

⁴⁰ K. Füchsel

⁴¹ K. Füchsel samt IESBA 1 (section 200.7)

- Et medlem af opgaveteamet er nær familie til et bestyrelsesmedlem, direktør eller anden medarbejder hos kunden, som kan udøve direkte og betydelig indflydelse på opgaven.
- Et bestyrelsesmedlem, direktør eller anden medarbejder hos kunden, som kan udøve direkte og betydelig indflydelse på opgave, har for nyligt været ansat i revisionsfirmaet og fungeret som underskrivende revisor på opgaven.
- Revisor modtager gaver og andre goder fra kunden, som ikke er af ubetydelig værdi.
- Længerevarende kundeforhold mellem den ansvarlige revisor og kunden.

Trussel om kundenærhed opstår også hvis revisor træffer eller har truffet beslutninger for virksomheden. Det kunne f.eks. være hvis revisor har siddet som bestyrelsesmedlem i virksomheden eller har truffet beslutninger i forbindelse med rådgivning og rekruttering af medarbejdere⁴². I de tilfælde hvor revisor reelt og formelt har været beslutningstager er der tale om automatisk inhabilitet, hvilket ikke er tilladt⁴³. Revisor må altså godt opstille nogle alternative løsninger for sin kunde og samtidig også godt fortælle hvilken løsning revisor selv ville vælge, hvis det var ham eller hende, der skulle vælge. Det er i den situation vigtigt, at revisor er overbevist om, at kunden selv har truffet sit valg⁴⁴. Hvis kunden selv har truffet sit valg er der ifølge bestemmelserne ikke en trussel om kundenærhed.

2.4.1 Trussel: Revisor med familiærrelation til kunden

Som tidligere nævnt i dette kapitel foreligger der jf. uafhængighedsbekendtgørelsens § 2 altid trusler, der kan vække tvivl om revisors uafhængighed hos tredjemand, hvis der er tætte familiære bånd til personer, der sidder i en ledende stilling i virksomheden eller personer, som har direkte indflydelse på det område, som opgaven vedrører.

Revisor må derfor ikke udføre opgaver, hvor der er sådanne tætte familiemæssige relationer, og den eneste mulige sikkerhedsforanstaltning er, at den pågældende revisor stopper på kundeteamet.

Sådanne restriktioner er indført, da det er vurderet, at det kan være svært at bevare objektivitet og professionalisme i forhold til nære familiemedlemmer.

Et eksempel på en situation kan være en far, der arbejder som revisor for sin søn, der sidder som direktør i sin egen virksomhed. Sønnen har fortalt faren, at han har brug for yderligere kreditramme i banken, og skal bruge årsregnskabet til at opnå denne kredit. Konstaterer faren i forbindelse med sin revision nogle forhold, som vil have negativ indflydelse på regnskabet og sønnens mulighed for at opnå yderligere kreditramme, er der risiko for at sønnens situation vil få indvirkning på farens konklusion på regnskabet.

2.4.2 Trussel: Tidligere underskrivende revisors ansættelse hos kunden

Når en tidligere underskrivende revisor tager ansættelse hos en kunde, kan der også opstå en trussel om kundenærhed, da det øvrige kundeteam og den nye underskrivende revisor tidligere

⁴² K. Füchsel

⁴³ K. Füchsel

⁴⁴ K. Füchsel

har haft en kollegial relation. I nogle situationer kan man forstille sig, at en kollegial relation kan have udviklet sig til et nært venskab og være lige så tæt som en nær familierelation. Ligesom ved nære familiemæssige relationer, kan det således være svært at bevare objektivitet og professionalisme i situationer, hvor revisor er uenig med ledelsen.

Hvor stor betydning ansættelsen hos kunden har for truslen om kundenærhed afhænger af:⁴⁵

- hvilken stilling den tidligere revisor sidder i nu, og hvilken stilling og funktion den tidligere revisor havde i revisionsvirksomheden og på revisionsteamet
- hvor involveret personen er i det arbejde som revisionsteamet skal udføre
- Hvor lang tid der er gået siden personen var en del af revisionsteamet eller ansat i revisionsvirksomheden

De ovennævnte faktorer indikerer, at jo længerevarende relation der har været mellem revisionsteamet/revisionsvirksomheden og den tidligere revisor, som nu er ansat i en ledende stilling hos kunden, jo større er truslen om kundenærhed. Har den tidligere revisor været væk fra revisionsbranchen længe og ikke haft tilknytning til revisionsteamet eller revisionsvirksomheden, kan det tale for, at der ikke har været kollegiale relationer mellem den tidligere revision og revisionsteamet. I sådan en situation vil truslen være mindre. Det afhænger dog af, om personen tidligere har været partner i revisionsvirksomheden, da tilknytningen mellem personen og revisionsvirksomheden dermed vil være stærkere og udgøre en større trussel.

Det er svært at forstille sig, at en tidligere revisor, som bliver ansat hos en kunde, ikke vil blive involveret i den erklæringsopgave, som revisionsteamet skal udføre, da man som revisor ofte vil blive ansat i økonomiafdelingen og have fokus på regnskabet og revisionen. Enten i forbindelse med udarbejdelse af grundlaget til revisionsteamet, eller den som har ansvaret for grundlaget. Det kan ligeledes tænkes, at personen bliver ansat som bestyrelsesmedlem, og dermed ikke er i direkte tilknytning til erklæringsopgaven.

Disse faktorer bør derfor være med i vurderingen af, hvor stor truslen om kundenærhed er. Er truslen ikke ubetydelig, skal der anvendes sikkerhedsforanstaltninger til at reducere truslen til et acceptabelt niveau. Disse sikkerhedsforanstaltninger kan f.eks. være kvalitetskontrol af opgaven ved at få en anden revisor, som ikke er en del af revisionsteamet til at gennemgå det udførte arbejde, og sikre at teamet har tilstrækkelig erfaring i forhold til den tidligere ansatte⁴⁶.

I Revisorloven er der krav om, at en underskrivende revisor ikke må blive ansat i en ledende stilling hos en virksomhed af interesse for offentligheden før end 2 år efter, at man er stoppet som revisor⁴⁷. Dette forbud kan ikke imødegås med sikkerhedsforanstaltninger, og en ledende stilling skal forstås bredt, så det ikke blot gælder stillinger i økonomifunktionen, som kan påvir-

⁴⁵ K. Füchsel

⁴⁶ K.Füchsel

⁴⁷ Revisorloven (§ 24, stk. 4).

ke regnskabet og revisionen. Forbuddet er lavet for at mindske truslen om, at kunden kan have påvirket den pågældende revisor under udførelsen af erklæringsopgaven inden personen skiftede job⁴⁸. I revisionsbranchen er det ikke ualmindeligt, at en revisor senere i sin karriere får et job hos en virksomhed uden for revisionsbranchen. Det vurderes derfor meget fornuftigt, at Danmark har indført denne begrænsning for virksomheder af interesse for offentligheden.

2.4.3 Trussel: Modtagelse af gaver og goder fra kunden

Ifølge IESBA's Code of Ethics vil revisors eller revisionsvirksomhedens modtagelse af gaver og andre goder fra en revisionskunde være en trussel om kundenærhed. Denne trussel vil ikke kunne reduceres til et acceptabelt niveau ved sikkerhedsforanstaltninger. Den pågældende revisor eller revisionsvirksomhed må derfor ikke modtage gaver af væsentlig betydning fra kunden.⁴⁹

Hvornår er en gave af væsentlig betydning? Det fremgår hverken af Revisorloven eller de etiske retningslinjer, men mange revisionsvirksomheder har egne regler herfor⁵⁰.

Gaver i forbindelse med særlige lejligheder, såsom fødselsdage, jubilæum og bryllup mv. vil normalt være uvæsentlige, hvis gavens værdi holdes på et niveau, som er almindeligt ved sådanne lejligheder. Det kunne f.eks. være nogle flasker vin, bøger mv.⁵¹ Det må anses som værende normal kutyme at revisor kan deltage i almindelige sports- og kulturelle arrangementer, som kunden sponsorerer. Det er i sådanne situationer blot vigtigt, at vurderer om den samlede værdi at et sådan gode eller oplevelse har en størrelse, som vil være væsentlig for de fleste personer. Det kan være meget forskellige situationer, alt efter om revisor f.eks. inviteres til sponsorarrangement såsom landskamp i Parken eller inviteres til Monaco for at se formel 1. Den enkelte situation bør derfor altid nøje overvejes inden revisor eller revisionsfirmaet tager imod gaver og goder fra kunden.

Bliver revisor tilbudt private ferieophold, udlån af feriebolig i syden mv. må det som udgangspunkt anses for at være af væsentlig betydning. Det samme gør sig gældende ved modtagelse af gavekort og pengegaver, og det er dermed ikke tilladt⁵².

Størrelsen af lejen, der betales for lån af fx sommerhus er, sammen med hvorvidt sommerhuset normalt udlejes, en væsentlig betragtning i forhold til om revisor har opnået en væsentlig gevinst/fordel. Som nævnt i indledningen blev revisors lån af luksusommerhus i Spanien af ledelsen i Tønder Bank grundlag for væsentlig debat om revisors uafhængighed i den pågældende sag.

2.4.4 Trussel: Længerevarende kundeforhold

Truslen om længerevarende kundeforhold opstår i situationer hvor revisionsteamet har bestået af den samme underskrivende revisor og ledende revisionsmedarbejder i en længere årrække. Den længerevarende relation mellem revisor og ledelsen kan have den trussel, at revisor ikke

⁴⁸ K. Füchsel

⁴⁹ IESBA 1 (section 290.230)

⁵⁰ K. Füchsel

⁵¹ K. Füchsel

⁵² K. Füchsel

forholder sig objektivt til virksomhedens forhold, og ikke agerer som offentlighedens tillidsrepræsentant men efter virksomhedens interesse.

Hvor stor betydning et længerevarende kundeforhold har, kan bl.a. afhænge af følgende faktorer:⁵³

- Hvor lang tid den underskrivende revisor og ledende revisionsmedarbejder været en del af revisionsteamet
- Hvilken funktion den underskrivende revisor og ledende revisionsmedarbejder har på revisionsteamet
- Revisionsfirmaets struktur
- Arten af erklæringsopgaven med sikkerhed
- Hvorvidt der er sket udskiftning i virksomhedens ledelse
- Hvorvidt der er sket ændringer i arten og kompleksiteten af virksomhedens finansielle problemstillinger

Jo længere tid den underskrivende revisor har været en del af revisionsteamet, jo længere tid har personen været i kontakt med ledelsen og assisteret virksomheden med at uarbejde et retvisende regnskab. Det betyder, at der er blevet etableret et fortroligt og professionelt forhold mellem revisor og ledelsen, hvor revisor ofte vil være en vigtig sparringspartner for ledelsen. Revisor opbygger et stort kendskab til virksomhedens forretning og risici, som er vigtig i forbindelse med udførelsen af revisionen, men også vigtig for at kunne være sparringspartner for virksomheden. Der er tale om personlige relationer som tager tid at bygge op, hvorfor et kortvarigt kundeforhold i teorien ikke er så stor en trussel mod uafhængigheden som et længerevarende kundeforhold. Selvom den underskrivende revisor har været en del af revisionsteamet i en længere årrække, er det ikke sikkert, at han eller hun har opbygget et nært kundeforhold til virksomheden. Hvis den underskrivende revisors funktion på revisionsteamet primært er, at deltage i det afsluttende regnskabsmøde og drøfte udviklingen og risici med ledelsen, kan den ledende revisors forhold til ledelsen være mere nært. Selvom ansvaret for revisionen fortsat ligger hos den underskrivende revisor, kan der også være en risiko for, at den ledende revisor bliver påvirket af ledelsen, og ikke forholder sig objektivt i sin revision.

Revisionsfirmaets struktur kan have betydning for det nære kundeforhold. Er der tale om et større revisionsnetværk, med mange retningslinjer for etik og uafhængighed, vil det mindske truslen. Ejerforholdene i revisionsvirksomheden kan også have betydning, alt efter hvilke interesser de forskellige ejere har. Der er i Revisorloven ingen krav om ejerforhold eller virksomhedsform for revisionsvirksomheder, men derimod krav om, at majoriteten af stemmerettighederne og medlemmer af revisionsvirksomhedens øverste ledelsesorgan skal udgøres af reviso-

⁵³ IESBA 1 (section 290.150)

rer⁵⁴. Ved disse krav sikres det, at beslutninger for revisionsvirksomheden kun træffes ved flertal fra revisorer, og dermed ikke af øvrige ejere, som kan være afhængige i forhold til øvrige virksomheder.

Arten på erklæringsopgaven med sikkerhed kan også have betydning. Nogle erklæringsopgaver med sikkerhed kan f.eks. indeholde flere skønsmæssige forhold end andre. Regnskabsposter og opgørelser der indeholder væsentlige skøn, er et af de områder, hvor det er særlig vigtigt, at revisor forholder sig objektivt til området, og hvor det er vigtigt, at relationen til ledelsen ikke påvirker revisors stilling hertil.

Indtil videre er der kun omtalt faktorer der vedrører revisionsvirksomheden eller den pågældende erklæring, men ændringer i virksomheden kan også have stor indflydelse på truslen om nært kundeforhold.

Selvom den pågældende revisor har været en del af revisionsteamet i en længere periode, vil truslen om kundenærhed blive mindre, hvis f.eks. bestyrelsesformanden, den adm. direktør, eller økonomichefen kun har været ansat i en kortere periode. Det skyldes, at revisor og de pågældende i ledelsen har haft kortere tid til at opbygge nære relationer til hinanden.

I situationer hvor virksomheden ændrer sig meget i f.eks. art og kompleksitet og revisionsteamet har været uændret gennem perioden, vil revisor formentlig have været inddraget i forskellige forhold, som kan gøre, at ledelsen og revisor kender hinanden rigtig godt. Væsentlige ændringer i virksomhedens finansielle problemstillinger vil i nogle situationer naturligt medføre en udskiftning i eller udvidelse af ledelsen, hvilket på den anden side vil reducere truslen for kundenærhed.

Såfremt revisor vurderer, at truslen ved et længerevarende kundeforhold er væsentlig, skal der foretages sikkerhedsforanstaltninger, som medfører at truslen reduceres til et acceptabelt niveau. I IESBA's Code of Ethics er der anført følgende sikkerhedsforanstaltninger til reducere af truslen ved længerevarende kundeforhold:

- Rotation af underskrivende revisor og ledende revisionsmedarbejder på revisionsteamet.
- En anden revisor, som ikke er en del af kundeteamet, gennemgår det arbejde som den underskrivende revisor og ledende revisionsmedarbejder har udført.
- Uafhængig intern kvalitetskontrol.

I Revisorloven er der indført obligatorisk partnerrotation for PIE-virksomheder, men ikke generelt for alle virksomheder, ligesom rotationen ifølge lovgivningen også kun gælder for partnere, herunder underskrivende revisor, og dermed ikke ledende medarbejdere på revisionsteamet,

⁵⁴ Revisorloven (§ 13, stk. 2. og 5)

såsom managere. Såfremt revisionsfirmaet vurderer, at der også er behov for rotation af en ledende medarbejder, eller at der er behov for at rotation på en ikke-PIE virksomhed, er dette selvfølgelig en mulighed, men ikke obligatorisk.

Obligatorisk partnerrotation er beskrevet nærmere i kapitel 4, hvor der er foretaget en analyse og vurdering af den obligatoriske partnerrotation.

For at den 2. og 3. nævnte sikkerhedsforanstaltning skal kunne reducere truslen, er det meget vigtigt, at gennemgangen og kvalitetskontrollen foretages af en uafhængig revisor, som ikke har et forhold til kunden eller den pågældende erklæringsopgave. Dette kan f.eks. være en revisor fra en anden afdeling eller en kvalitetskontrollant fra en central kvalitets funktion. De større danske revisionsfirmaer har etableret funktioner med egen intern kvalitetskontrol, som årligt via stikprøver udvælger nogle erklæringsopgaver til kvalitetskontrol. De kontrollanter som udfører en intern kvalitetskontrol er ansat i revisionsvirksomheden og kender dermed også nogle af de kollegaer, som skal kontrolleres. Uafhængigheden er dermed ikke så stærk, som hvis det var en ekstern kvalitetskontrol. Ved den interne kvalitetskontrol kan der være risiko for, at kontrollanten ikke forholder sig objektivt til de evt. kvalitetsbrud der opdages. Det må dog formodes at de interne kvalitetskontrollanter agerer professionelt og forholder sig objektivt ved kontrollen som krævet.

Der er også indført regler om ekstern kvalitetskontrol, som i Danmark foretages af Revisortilsynet under Erhvervsstyrelsen. Revisortilsynet og de udvalgte kvalitetskontrollanter er underlagt uafhængighedsreglerne i Revisorlovens § 24. Der skal foretages ekstern kvalitetskontrol af alle revisionsvirksomheder minimum hvert 6 år, og for revisionsvirksomheder, der beskæftiger sig med revision af PIE-virksomheder, skal kvalitetskontrollen udføres minimum hvert 3 år.⁵⁵

I situationer hvor disse eller øvrige sikkerhedsforanstaltninger ikke er nok til at reducere truslen mod uafhængigheden til et acceptabelt niveau, er den pågældende revisor, som har et for nært forhold til kunden, nødt til at stoppe som revisor for denne virksomhed.

2.5 Sikkerhedsforanstaltninger og konsekvenserne af manglende uafhængighed

I situationer hvor der er en trussel om kundenærhed, skal revisor eller revisionsvirksomheden træffe nogle sikkerhedsforanstaltninger for at mindske denne trussel. Såfremt det ikke er muligt at træffe sikkerhedsforanstaltninger, som kan mindske truslen, og uafhængigheden er bragt i fare, kan revisor ikke udføre opgaven⁵⁶.

Der findes ifølge IESBA's Code of Ethics to typer sikkerhedsforanstaltninger;⁵⁷

1. dem som er skabt af professionen, lovgivningen eller anden regulering, og
2. dem som er i det miljø, hvori arbejdet udføres.

⁵⁵ Revisorloven (§ 29)

⁵⁶ Revisorloven (§ 24, stk. 3)

⁵⁷ K. Füchsel

De sikkerhedsforanstaltninger, der er skabt af professionen, lovgivningen eller anden regulering, er blandt andet de krav, som fremgår af Revisorloven, såsom f.eks. revisors efteruddannelse, kvalitetskontrol, partnerrotation og den nye firmarotation, samt de sikkerhedsforanstaltninger, som er nævnt i de etiske retningslinjer og behandlet ovenfor vedrørende kundenærhed.

Den anden type sikkerhedsforanstaltning; "sikkerhedsforanstaltninger i det miljø, opgaven udføres i", vedrører politikker og procedurer som revisionsvirksomheden og kunden har etableret, for bl.a. at sikre, at trusler bliver identificeret og vurderet. Det gælder både generelle og opgavespecifikke sikkerhedssystemer i revisionsvirksomheden.

Ifølge Revisorlovens § 24, stk. 6 skal revisionsvirksomhederne have nogle retningslinjer, som sikrer, at revisor vurderer, om der er forhold, som kan være en trussel mod uafhængigheden, inden han påtager sig opgaven. Det er ikke nok at denne vurdering bliver foretaget ved accepten af opgaven, da både interne forhold hos virksomheden og revisionsvirksomheden kan ændre sig under udførelsen af opgaven. Opstår der således trusler mod uafhængigheden i løbet af udførelsen af opgaven, skal revisor dokumentere, hvorledes der er foretaget sikkerhedsforanstaltninger for at mindske truslen. Det er herved er det muligt for kvalitetskontrollanten at se, at revisor har forholdt sig aktivt til truslen og reageret på denne.

På det tidspunkt hvor revisor bliver opmærksom på truslen, som revisor ikke burde have indset før, og truslen ikke kan mindskes, skal revisor afstå fra opgaven, hvis den vedrører revisoren selv. Vedrører truslen andre personer i revisionsvirksomheden, som er knyttet til opgaven, skal denne person fjernes fra opgaveteamet med det samme og de allerede udarbejdede arbejds-papirer, skal gennemgås omhyggeligt af teamet.⁵⁸ Skyldes truslen en økonomisk interesse i stedet for kundenærhed, skal den økonomiske interesse, såsom aktier/anparter mv. afhændes hurtigst muligt og maks. 1 måned efter at revisor har fået kendskab til truslen⁵⁹.

De større revisionsfirmaer har også politikker som kræver at revisor indrapporterer, hvilke aktier revisor er i besiddelse af, for at sikre at det ikke bliver en trussel mod uafhængigheden. En anden politik kan ligeledes være, at alle revisorer årligt skal uarbejde en uafhængighedserklæring, for at sikre at revisor har handlet i overensstemmelse med revisionsvirksomhedens uafhængighedsregler og givet tilstrækkelige oplysninger om personlige tilknytningsforhold.

2.6 Øvrige uafhængighedsbestemmelser i Revisorloven

Foruden de tidligere nævnte uafhængighedsbestemmelser er der nogle yderligere uafhængighedsbestemmelser, der gælder for opgaver udført for virksomheder af interesse for offentligheden. Revisor må ikke udføre opgaver for disse virksomheder, hvis det er selvrevision eller egeninteresse⁶⁰. Uafhængighedsbekendtgørelsen uddyber denne beskrivelse med, at revisor ikke må have deltaget i udarbejdelsen af bogføringen eller andre registreringer, som er grundlag for den

⁵⁸ Uafhængighedsbekendtgørelsen (§ 3)

⁵⁹ Uafhængighedsbekendtgørelsen (§ 4)

⁶⁰ Revisorloven (§ 24, stk. 4)

opgave, som revisor skal påtegne, samt indenfor 2 år har hjulpet med rekruttering af ledende økonomimedarbejdere til virksomheden⁶¹.

Revisorer for PIE-virksomheder skal årligt i revisionsprotokollen skriftligt bekræfte deres uafhængighed overfor revisionsudvalget, herunder hvilke sikkerhedsforanstaltninger revisor har iværksat for at mindske trusler mod revisors uafhængighed, samt oplyse hvilke andre ydelser de har leveret til virksomheden i årets løb⁶². Det er vigtigt at revisionsudvalgene får disse bekræftelser fra revisor, da revisionsudvalgene har pligt til at overvåge og kontrollere revisors uafhængighed. På baggrund af revisors bekræftelse og oplysninger samt egne observationer, kan revisionsudvalget foretage en vurdering af revisors uafhængighed, og om der evt. er nogle trusler, som skal afklares.

Foruden de nævnte bestemmelser vedrørende opgaver udført for PIE-virksomheder er der i Revisorloven ligeledes nogle generelle krav til at sikre revisors uafhængighed, herunder begrænsning af hvor stor andel af revisionsvirksomhedens omsætning, som må komme fra den samme kunde. I Revisorlovens § 26 er der følgende bestemmelse: *"En revisionsvirksomhed må ikke i hvert af 5 på hinanden følgende regnskabsår have en større andel af sin omsætning end 20 % hos samme kunde"*. Den bestemmelse er med til at sikre, at revisionsvirksomheden ikke bliver for afhængig af en kunde og dermed kan have svært ved at forholde sig objektivt, i frygt for at miste omsætningen til kunden.

⁶¹ Uafhængighedsbekendtgørelsen (§ 5)

⁶² Revisorloven (§ 21, stk. 1)

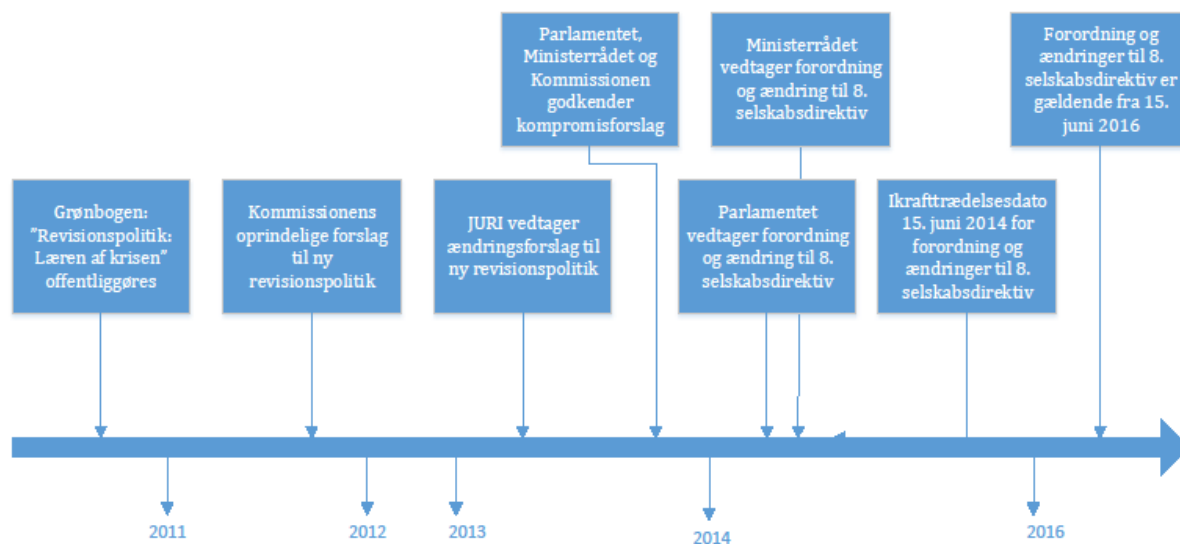
Kapitel 3 - EU-kommissionens forslag om obligatorisk firma-rotation

I nærværende kapitel er både Kommissionens oprindelige forslag og det endelige kompromisforslag til forordningen beskrevet med fokus på forholdet om obligatorisk firmarotation, ligesom der redegøres for hele beslutningsforløbet fra offentliggørelsen af Grønbogen til den endelige vedtagelse af forordningen.

Processen fra EU-kommissionen i efteråret 2010 udsendte Grønbogen "Revisionspolitik: Læren af krisen" til at forordningen blev endelig godkendt i april 2014 har været en lang, og forslaget er først vedtaget ved tredjebehandling. I processen er der blevet indhentet mange høringssvar fra bl.a. regnskabsbrugere, interesseorganisationer og erhvervslivet med det formål at sikre, at Kommissionens forslag blev så optimalt som muligt for alle parter. Det endelige forslag er først blevet vedtaget i 3. fase, da Parlamentet og Ministerrådet ikke var enige i kommissionens oprindelige forslag, og dermed er kommet med flere ændringsforslag.

Under tredjebehandlingen medio december 2013 blev der godkendt et kompromisforslag af både Europa-parlamentet, Ministerrådet og EU-kommissionen. Efter at der blev enighed om et kompromisforslag skulle forslaget således vedtages af hhv. parlamentets restudvalg og plenarforsamling, samt af ministerrådet. Forordningen og ændringerne til det 8. selskabsdirektiv blev endelig vedtaget d. 3. april 2014 af EU-parlamentet og d. 14. april af Ministerrådet.

Figur 2: Tidslinje over processen fra offentliggørelse af grøn bog til rotationskravet bliver gældende i Danmark.

3.1 Grønbogen Revisionspolitik: Læren af krisen

Grønbøger udarbejdes af EU-kommissionen med det formål, at de skal fungere som diskussionsgrundlag og analysere et bestemt emne, for derved at starte en debat og høring om emnet⁶³.

I efteråret 2010 offentliggjorde EU-kommissionen Grønbogen "Revisionspolitik: Læren af krisen. Denne grøn bog er udarbejdet med det formål at skabe debat og høring om: *revisors rolle, revisionsfirmaernes ledelse og uafhængighed, tilsynet med revisorerne, sammensætningen af revisionsmarkedet, etablering af et indre marked for revisionsvirksomhed, forenkling af reglerne for små og mellemstore virksomheder og revisionsfirmaer og det internationale samarbejde om tilsynet med verdensomspændende revisionsnetværk*⁶⁴. Grønbogen er dermed en omfattende afdækning af hele revisionsområdet, hvor mange forskellige aspekter og emner bliver analyseret, og hvor kommissionen kommer med deres forbedringsforslag til områderne.

Årsagen til udarbejdelse af en grøn bog på revisionsområdet tager udgangspunkt i den finansielle krise, som har skabt et behov for at øge den finansielle stabilitet via genoprettelse af tilliden til markedet. Tilliden til markedet skabes blandt andet gennem revisors arbejde, da revisors vigtigste formål er at være offentlighedens tillidsrepræsentant. For at genoprette denne tillid og derigennem øge den finansielle stabilitet, mener EU-kommissionen, at det er vigtigt at revisors rolle styrkes⁶⁵.

Kommissionen ønsker dermed at ændre og forbedre det 8. selskabsdirektiv fra 2006, hvis anvendelsesområde er "lovpligtig revision af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber" jævnfør artikel 1 i direktivet. Kommissionen kan derfor kun foreslå ændringer på forhold, som falder indenfor dette anvendelsesområde, nemlig lovpligtige revision af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber.

Debatten og spørgsmålene i grøn bogen har været rettet mod alle interessenter til revisionsydelsen såsom investorer, långivere, virksomheder, offentlige myndigheder, revisionsbranchen, skattemyndigheder, aktieanalytikere, reguleringsorganer m.fl.⁶⁶. Det er meget vigtigt, at der har været en bred debat, da ændringer inden for revisionsbranchen vil få betydning for flere forskellige interessenter, som kan have modstridende interesser. Den brede debat sikrer ligeledes, at så manges interesser som muligt bliver inddraget i formuleringen af det endelige forslag til forordning.

Høringsprocessen indbragte knap 700 høringssvar inden processen stoppede i december 2010. Hovedparten af høringssvarene var meget kritiske over for især 3 forslag:⁶⁷

1. genindførelsen af to-revisorsystem
2. obligatorisk firmarotation
3. adskillelse af revision og rådgivning.

⁶³ EU-oplysningen 3

⁶⁴ Grønbogen 2010

⁶⁵ Grønbogen 2010

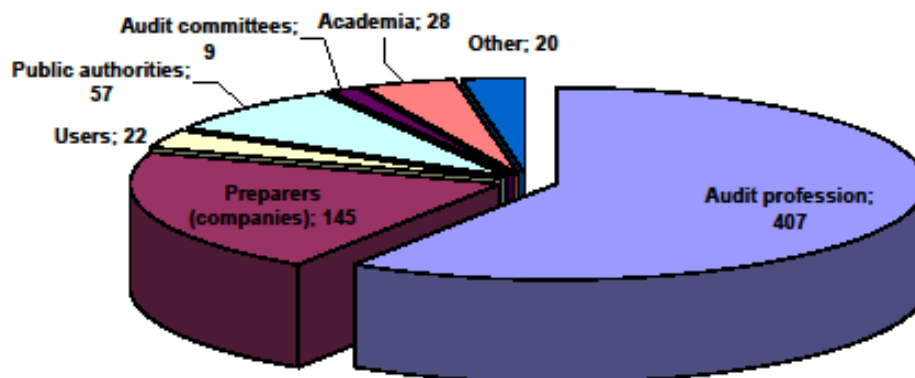
⁶⁶ Grønbogen 2010

⁶⁷ FSR 4

Respondenterne var primært fra medlemslandene i Europa, men bl.a. USA havde indsendt 20 høringssvar.

Nedenfor fremgår hvorledes de knap 700 høringssvar er fordelt på de forskellige interessenter⁶⁸.

Figur 3: Fordeling af respondenter i høringsprocessen til grønbogen⁶⁹

Af figuren fremgår det, at hovedparten af respondenterne har tilknytning til revisionsbranchen. Fordelingen mellem respondenterne har selvfølgelig indflydelse på analysen af de indsendte høringssvar, hvis der foretages en kvantitativ analyse på svarene, da revisionsbranchens bemærkninger vil veje tungt.

Kritikken vedrørende obligatorisk firmarotation kom fra flere forskellige af de adspurgte respondent-grupper. De revisionsfaglige organisationer og regnskabsaflæggere/virksomheder er begge generelt afvisende overfor forslaget, men støtter regelmæssig og evt. obligatorisk udbud. For regnskabsaflæggerne er det blot vigtigt, at virksomhederne kan beholde den samme revisor, hvis udbudsprocessen viser, at det er mest fordelagtigt. De revisionsfaglige organisationer foreslår regelmæssig udbud hvert 3-5 år. Enkelte respondenter fra denne gruppe var for obligatorisk firmarotation og foreslog en rotationsperiode på 10 år.⁷⁰

De faglige organisationer foreslår, at revisionsudvalget regelmæssigt gennemgår forholdet til revisor, samt at de bør have en udbudspolitik med klare kriterier for udvælgelse af revisor. Regnskabsaflæggere og virksomheder taler også for stærke uafhængige revisionsudvalg, som skal overvåge kvaliteten og uafhængigheden af deres revisor. De mener, at opstillede udvælgelseskriterier skal være individuelle fra virksomhed til virksomhed, samt være kommunikeret ud til udbyderne inden udbudsprocessen starter for at undgå diskriminering af udbyderne⁷¹.

"The Big 4" var alle imod obligatorisk firmarotation og pointerede at undersøgelser havde vist, at obligatorisk firmarotation skader kvaliteten på revisionen, og at det var for tidligt at lave nye

⁶⁸ EU-Kommissionen

⁶⁹ EU-Kommissionen

⁷⁰ EU-Kommissionen

⁷¹ EU-Kommissionen

regler, når det 8. selskabsdirektiv indeholdende partnerrotation fortsat var under implementering⁷².

De små og mellemstore revisionsfirmaer som indsendte deres høringssvar var ligeledes hovedsagligt imod obligatorisk firmarotation, men er åben for muligheden om at minimum et revisionsfirma uden for "The Big 4", skal deltage i udbudsprocessen⁷³. Dette vil også være en mulighed for dem om at komme med i nogle større udbud. Der er enkelte af de små og mellemstore revisionsfirmaer, som støtter obligatorisk firmarotation, da de mener, at obligatorisk firmarotation vil styrke konkurrencen blandt revisionsfirmaerne og uafhængigheden. De foreslår en rotationsperiode på 6 år⁷⁴.

Investorerne var mere uenige i deres svar. Nogle var imod obligatorisk firmarotation, og i stedet fortalere for en obligatorisk udbudsprocedure. For investorerne er det vigtigt, at der bliver mere gennemsigtighed i forbindelse med virksomhedernes og revisionsudvalgenes valg af revisor.⁷⁵

Mange af de offentlige myndigheder var også imod obligatorisk rotation. En af begrundelserne var, at obligatorisk firmarotation kan øge sandsynligheden for, at revisionsfirmaer koordinerer erhvervelsen af kunderne. Dem som støttede firmarotation mener, at rotationsperioden bør svare til perioden for partnerrotation. Blandt svarerne fra de offentlige myndigheder var der bred støtte til obligatorisk udbud og de anbefalede, at revisionsudvalgene skulle have ret til at beslutte, om der er behov for rotation af revisionsfirmaet. Revisionsudvalgene har mulighed for at vurdere, om der reelt set er trusler mod uafhængigheden i den enkelte virksomhed.⁷⁶

Forslaget om obligatorisk rotation bakkes op af akademikerne, som udgør 28 af de knap 700 høringssvar. Ud over en fast rotationsperiode på 5-7 år, hvor revisionsfirmaet og den ansvarlige revisor udskiftes foreslår de, at der skal være en periode hvor revisionsfirmaerne overlapper hinanden, for at sikre at al nødvendig viden bliver videregivet mellem revisionsfirmaerne. De foreslår ligeledes en begrænsning af, i hvilke situationer revisor kan udskiftes, således at der skal være en væsentlig grund til at udskifte revisor, og at den grund skal godkendes af myndighederne⁷⁷. Årsagen til dette forslag kan være, at man ikke ønsker, at virksomhederne kan udskifte revisorerne, blot fordi revisor stiller sig kritisk overfor ledelsens vurderinger og skøn i regnskabet og f.eks. i den forbindelse modificerer påtegningen.

⁷² EU-Kommissionen

⁷³ EU-Kommissionen

⁷⁴ EU-Kommissionen

⁷⁵ EU-Kommissionen

⁷⁶ EU-Kommissionen

⁷⁷ EU-Kommissionen

Følgende tabel er udarbejdet som opsummering på høringssvarene

Tabel1: Opsummering på høringssvar

Respondenter	Obligatorisk firmarotation
Revisionsfaglige organisationer	Generelt afvisende for firmarotation
The big 4	Alle imod firmarotation
Regnskabsaflæggere/virksomheder	Generelt afvisende for firmarotation
Små og mellemstore revisionsfirmaer	Hovedsageligt i mod firmarotation, men enkelte støttede
Investorer	Blandet holdninger (nogle for og imod) til firmarotation
Offentlige myndigheder	Mange imod firmarotation
Akademikere	Alle for firmarotation

Det fremgår af ovenstående tabel, at det primært kun er akademikerne og nogle enkelte fra de øvrige grupper, som bakker op om forslaget om obligatorisk rotation. Derimod er der stor enighed blandt grupperne om, at større involvering og ansvar hos uafhængige revisionsudvalg, vil kunne nedbringe truslen mod revisors uafhængighed. Både de revisionsfaglige organisationer, regnskabsaflæggerne, de offentlige myndigheder og nogle investorer støtter regelmæssig eller obligatorisk udbud, hvor revisionsudvalgene bør have en større rolle i udbudsprocessen. Hvorledes kritikken mod obligatorisk firmarotation og de alternative muligheder har fået indflydelse på EU-kommissionens lovforslag, som kom i november 2011 bliver gennemgået nedenfor.

3.2 EU-kommissionen oprindelig forslag

I november 2011 kom EU-kommissionen med deres konkrete lovforslag til en ny europæisk revisionspolitik. EU-kommissionen offentliggjorde både et ændringsforslag til det 8. selskabsdirektiv fra 2006 samt et forslag til en ny forordning.

Det 8. selskabsdirektiv indeholder regler for alle virksomheder, herunder også PIE-virksomheder. I direktivets artikel 39-44 indgår der nogle særskilte bestemmelser for disse virksomheder. EU-kommissionen har ønsket at opdele kravene til den lovpligtige revision således, at kravene til PIE-virksomheder fremgår af forordningen og øvrige krav fremgår af direktivet⁷⁸.

Forordningen skal ses i sammenhæng med direktivet, men indeholder blot specifikke supplerende krav om udførelse af den lovpligtige revision af årsregnskaberne for PIE-virksomheder⁷⁹.

⁷⁸ Direktiv KOM (2011) 778

⁷⁹ Direktiv KOM (2011) 778

Da denne afhandling omhandler indførelsen af obligatorisk firmarotation, som kun er foreslået for PIE-virksomheder, er det valgt ikke at foretage en nærmere beskrivelse af Kommissionens forslag til ændringer i direktivet og i stedet fokusere på forslaget til forordningen.

Forordningen består af 6 afsnit. Det 3. afsnit vedrører krav i forbindelse med udnævnelsen af revisorer og revisionsfirmaer og indeholder artikel 31-34.

Artikel 33 indeholder kommissionens forslag om obligatorisk firmarotation for PIE-virksomheder. Det er foreslået, at virksomhederne ikke må udnævne revisor for en periode på under 2 år, og at revisionsfirmaet skal udskiftes efter højst 6 år eller 8 år, hvis der gives særskilt tilladelse hertil fra myndighederne. Såfremt der er udpeget to eller flere revisionsfirmaer, skal de hver især udskiftes efter højst 9 år, som dog med særlig tilladelse kan forlænges til 12 år. Når perioden er udløbet må revisionsfirmaet ikke udføre lovpligtig revision for den pågældende PIE-virksomhed i de næste 4 år.

I artikel 33 pkt. 4 er kravet om partnerrotation bevaret, hvor der skal ske rotation efter en 7 årig periode. Kommissionen foreslår, at cool-off perioden forlænges til 3 år i stedet for de 2 år, som er gældende i det 8. selskabsdirektiv.

Der er i artikel 33 ligeledes tilføjet krav om, at det nye revisionsfirma skal modtage en sagsmappe indeholdende alle relevante oplysninger om virksomheden fra den tidligere revisor, således at den nye revisor kan forstå virksomhedens forretning og organisation. Derudover skal den nye revisor have adgang til tidligere revisionsprotokollater.

Der er ikke store forskelle mellem forslagene i Grønbogen og Kommissionens oprindelige forslag fra november 2011. Forslaget om et 2-revisorsystem blev dog ikke en del af Kommissionens oprindelige forslag⁸⁰. Vi har i Danmark tidligere haft obligatorisk 2-revisorsystem, men det blev afskaffet i 2005, da man vurderede, at det ikke øgede kvaliteten i revisionen, men blot var en ekstra byrde for virksomhederne. I stedet valgte man i Danmark at styrke kvalitetskontrollen af revisionsfirmaerne⁸¹. I EU findes der nu kun obligatorisk 2-revisorsystem i Frankrig. At 2-revisorsystemet ikke er mere udbredt i EU og at lande som Danmark har valgt at afskaffe det igen, kan have haft en stor indflydelse på, hvorfor det ikke er blevet en del af kommissionens forslag.

På trods af at sammenfatningen af de modtagende høringssvar til grønningen, som behandlet ovenfor, viste stor modstand mod forslaget om obligatorisk firmarotation, blev det alligevel en del af EU-kommissionens forslag i november 2011. Kommissionen har siden forslaget fået meget kritik for ikke at have lyttet nok til høringssvarene⁸².

⁸⁰ FSR 4

⁸¹ FSR 5

⁸² H. Carmel

Kommissionen har derimod lyttet til ønsket om større involvering og ansvar hos uafhængige revisionsudvalg i forbindelse med valg af revisor.

Ifølge artikel 41 i det 8. selskabsdirektiv 2006 skal PIE-virksomheder have et revisionsudvalg, hvoraf min. ét medlem er uafhængigt og skal have kvalifikationer inden for regnskab og/eller revision. I Artikel 31 i EU-kommissionens forslag til forordning er der tilføjet to punkter under revisionsudvalgets opgaver; revisionsudvalget skal være ansvarlig for proceduren for udvælgelse af revisionsfirma og indstille revisionsfirma til udnævnelse, samt give revisionsfirmaet tilladelse til at udføre specifikke ydelser.⁸³ Kommissionen ønsker dermed at gøre revisionsudvalgene mere ansvarlige end de tidligere har været. I artikel 37 fra det 8. selskabsdirektiv står der blot, at revisor skal udnævnes på generalforsamlingen, men at medlemsstaterne godt må indføre alternative fremgangsmåder, hvis disse er udformet med henblik på at sikre revisors uafhængighed. I Revisorloven er der allerede regler, for virksomheder med revisionsudvalg, der siger, at bestyrelsens forslag til generalforsamlingen om valg af revisor, skal være baseret på revisionsudvalgets indstilling.

3.3 Udvalgsbehandling af det oprindelige forslag

Efter at Kommissionen i efteråret 2011 kom med deres forslag til ændringer i det 8. selskabsdirektiv og forordningen, har forskellige udvalg i EU-parlamentet behandlet forslagene. Specielt Retsudvalget, også kaldet JURI, var meget kritiske overfor forslaget.

Retsudvalget vedtog d. 25. april 2013 et ændringsforslag, som indeholdt ændringer om bl.a. adskillelse af rådgivning og revision og obligatorisk firmarotation⁸⁴. Retsudvalget er imod en begrænsning på 10 % på salg af ikke-revisionsydelser, og foreslår at man implementerer de rådgivningsregler som fremgår af internationale etiske retningslinjer, i stedet for at forbyde rådgivningsydelser. Udvalget foreslår ligeledes at rotationsperioden for obligatorisk firmarotation hæves til 14 år, med mulighed for at forlænge til 25 år, samt at revisionsfirmaet skal være valgt for minimum 1 år. Derudover ønsker de, at revisionsudvalgene skal være mere aktive mht. kvalitet og uafhængighed.⁸⁵

En rotationsperiode på 14 år passer med to partnerrotationer, hvorefter hele revisionsfirmaet skulle skiftes ud for en periode på 4 år. For at kunne forlænge rotationsperioden til maksimalt 25 år foreslog Retsudvalget, at der minimum enten skulle være foretaget offentligt udbud, joint audit eller at revisionskomiteen havde vurderet revisors kompetencer og overholdelse af internationale etiske retningslinjer⁸⁶.

⁸³ Forordning KOM (2011) 779

⁸⁴ JURI

⁸⁵ FSR 4

⁸⁶ JURI

3.4 EU-kommissionen endelige forslag (kompromisforslag)

Den 17. december 2013 blev Parlamentet, Kommissionen og Ministerrådet enige om et kompromisforslag til ændringer af det 8. selskabsdirektiv og en forordning.

På samme måde som ved beskrivelsen af Kommissionens oprindelige forslag ovenfor indeholder dette afsnit udelukkende en beskrivelse af det endelige forslag til forordningen, og særligt med fokus på reglerne om obligatorisk firmarotation, som afhandlingen er afgrænset til.

Kompromisforslaget bygger både på kommissionens oprindelige forslag samt de ændringer, der er forslået ved behandlingerne i Parlamentets udvalg herunder Retsudvalget og Ministerrådet.

Kompromisforslaget til forordningen og ændringer af direktivet er blevet vedtaget af både Parlamentet og Ministerrådet i foråret 2014, og bliver således gældende for alle EU medlemslande i fremtiden. Der er ikke foretaget ændringer i den endelige forordning.

Som nævnt i afsnit 3.1 har der i høringssvarene været stor og bred modstand imod obligatorisk firmarotation, men dette krav er alligevel en del af EU-kommissionens endelige forslag og den nye forordning. FSR har kæmpet meget imod obligatorisk firmarotation og har i forbindelse med EU-grønbogen generelt kæmpet for at harmonisere EU's regler om uafhængighed, med regler man kender fra andre steder herunder internationale etiske regler⁸⁷. *"Det er noget bøvl og dybt problematisk at vi globalt har så mange forskellige regler. EU-regler, amerikanske regler, internationale etiske regler mv. For globale virksomheder kan det blive svært at overholde alle de forskellige regler og rotationsperioder"*⁸⁸.

De vedtagne regler omkring obligatorisk firmarotation for PIE-virksomheder findes i forordningens afsnit 3 artikel 33, som ved det oprindelige forslag. Nedenfor er der foretaget en dybere beskrivelse og vurdering af de enkelte regler i artikel 33.

I artikel 33, stk. 1 står følgende: *A Public-interest entity shall appoint a statutory auditor or audit firm for initial engagement of at least one year which engagement may be renewed*". Dermed er de endelige regler tilpasset retsudvalgets forslag om, at første revisionsaftale skal gælde min. 1 år i forhold til de 2 år, som fremgik af det oprindelige forslag. Virksomhederne er dermed ikke bundet til at skulle have den samme revisor i 2 år i træk. Det der taler for en minimumsperiode på mere end 1 år er, at virksomhederne ikke vil kunne udskifte revisor, som følge af, at revisor forholder sig kritisk til ledelsens foretagne skøn og vurderinger i årsregnskabet, og for eksempel vælger at modificere sin påtegning. Det er svært at vurdere hvor lang sådan en minimumsperiode burde være, da lignende situationer lige så godt kan ske i et kundeforhold, som har eksisteret i en årrække, som i et nyt kundeforhold. Det tager altid tid for et nyvalgt revisionsfirma at sætte sig ind i virksomhedens forretning og risici, hvilket kan tale for, at en minimumsperiode på to år ikke vil have den store effekt. En minimumsperiode vil ligeledes have en negativ effekt på konkurrencesituationen i branchen, hvis perioden bliver over en længere årrække. For alle regler er det hele tiden vigtigt, at vurdere den forventede effekt op i mod de begrænsninger og ulemper

⁸⁷ S. Carlsen

⁸⁸ S. Carlsen

de medfører for de berørte parter. Det vurderes, at netop påvirkningen af konkurrencesituationen på markedet for revisionsydelser har været en betydelig årsag til at en minimumsperiode ikke blev en del af forordningen.

Obligatorisk firmarotation bliver i artikel 33 stk. 1 for første gang omtalt. Med forordningen bliver der indført obligatorisk firmarotation efter 10 år, men joint audit har dog lov til at forlænge til 14 år. Derudover er der, efter hhv. 10 og 14 år, mulighed for at vælge det samme revisionsfirma for yderligere 10 år blot revisionen har været i offentligt udbud. Det er derfor muligt at have det samme revisionsfirma i 20 år og 24 år for joint audit.

Obligatorisk firmarotation efter 10 år svarer til flere af forslagene i høringssvarene til grønbo-gen, samt et kompromis mellem Kommissionens oprindelige forslag på 6 år (forlængelse til 8 år) og Retsudvalgets forslag om 14 år (forlængelse til 25 år). Kommissionen har lyttet til Retsudvalgets forslag om en forlængelsesmulighed, såfremt der er foretaget offentligt udbud.

Ifølge Henrik Carmel fra FSR er der ingen begrundelse for, hvorfor perioden endte på præcis 10 år i kompromisforslaget. Det skyldes formentlig blot et kompromis, hvor man ikke ønskede at få en forlængelsesmulighed på hele 25 år, men samtidig godt kunne se, at en rotationsperiode på 6 år var for kort⁸⁹. Fornuften i en rotationsperiode på 6 år er også svær at se, da det vil betyde, at der skulle ske rotation af revisionsfirmaet inden de syv år, hvor der er krav om partnerrotation.

Mulighederne for forlængelse af rotationsperioden til maksimalt 20 år kræver ifølge artikel 33 stik 3, at der foretages en offentlig udbudsprocedure for den lovpligtige revision, samt at revisionsudvalget har indstillet revisionsfirmaet til at forlænge på generalforsamlingen og at det efterfølgende er blevet godkendt på generalforsamlingen. For at kunne forlænge til 24 år kræver det, at der er foretaget joint audit, hvilket betyder at to eller flere revisionsfirmaer samarbejder og er fælles om revisionen af virksomheden.

Selvom de 20 eller 24 år er overskredet kan PIE-virksomheden anmode myndighederne om, at revisionsfirmaet bliver genvalgt til en opgave, så længe udførelsen af opgaven ikke strækker sig over en periode på mere end 2 år⁹⁰. Den myndighed, som kan give tilladelse hertil, vil i Danmark være Erhvervsstyrelsen, som jf. revisorlovens § 32 er ansvarlig for tilsynet med revisorer og revisionsvirksomheder. Det er svært endnu at vurdere, hvorledes Erhvervsstyrelsen vil sondre mellem opgaverne og hvilke former for særlige opgaver, der vil kunne opnå denne forlængelsesmulighed. Det vides først når det er sket i praksis. Jeg forestiller mig, at muligheden er tilføjet i forordningen, for f.eks. at give PIE-virksomheder, som står over for en omfattende organisationsændring, mulighed for at beholde den samme revisor, indtil disse ændringer er foretaget. For at det vil kunne lade sig gøre, kræves det, at revisor har ret til at assistere med de efterspurgte ydelser, da visse rådgivningsydelser ikke må foretages af den generalforsamlingsvalgte revisor. I en sådan situation kan det også vurderes, om det for virksomheden ikke er lige så smart, at skifte revisor, og lade det tidligere revisionsfirma udføre rådgivningsassistenten, hvis virksomheden har vurderet, at det er vigtigt med kendskabet til virksomheden. Det er vigtigt at virksom-

⁸⁹ H. Carmel

⁹⁰ Kompromisforslag (artikel 33, stk. 3a)

heden og revisionsfirmaet sikrer sig, at de ikke overskrider reglerne for, hvornår der kan udføre rådgivning efter man er fravalgt som revisor.

Når rotationsperioden er udløbet og revisionsfirmaet skal udskiftes fremgår det af artikel 33 stk. 2, at revisionsfirmaet eller medlemmer af firmaets netværk ikke må varetage den lovpligtige revision af PIE virksomheden i de følgende 4 år. Det er således tale om en cool-off periode, hvor revisionsfirmaet dermed ikke kan udføre lovpligtig revision hos denne virksomhed eller indgå i udbudsrunder om den lovpligtige revision. Cool-off perioden på 4 år svarer til Kommissionens oprindelige forslag.

Reglerne om obligatorisk partnerrotation efter 7 år som blev vedtaget i det 8. selskabsdirektiv er bibeholdt i forordningen. I Artikel 33 stk. 4 står der, at den eller de ansvarlige revisorer for den lovpligtige revision skal udskiftes efter maksimalt 7 år, og at disse partnere først kan komme tilbage på revisionsteamet efter 3 års cool-off periode. Der er i kapitel 4 i denne afhandling foretaget en dybere beskrivelse og analyse af reglerne om partnerrotation samt en analyse af spillet mellem reglerne for partnerrotation og firmarotation.

Som nævnt ovenfor skal der som udgangspunkt ske firmarotation efter 10/14 år med mulighed for yderligere 10 år. Det er derfor nødvendigt at få fastlagt, hvornår perioden på de 10 år starter. Ifølge artikel 33 stk. 5: *"For the Purposes of this Article, the duration of the audit engagement shall be calculated as from the date of the first financial year covered in the audit engagement letter in which the statutory audit or audit firm has been appointed for the first time for the carrying-out of consecutive statutory audits for the same Public-interest entity."* De 10 år skal altså forstås som 10 regnskabsår eller 10 lovpligtige årsrevisioner, og ikke som 10 år i kalendermæssig forstand. Hvis det var tilfældet, vil det pludselig blive vigtigt for virksomhederne hvilken dato revisoren bliver valgt. Perioden tæller dermed fra det første regnskabsår, hvor der mellem virksomheden og revisionsfirmaet er indgået en aftale om den lovpligtige revision.

Forordningen træder i kraft d. 15. juni 2014, hvor den offentliggøres i Den Europæiske Unions Tidende, men er først gældende i medlemslandene fra d. 15. juni 2016, som følge af en implementeringsperiode på 2 år⁹¹. I dette tilfælde er der både vedtaget en forordning og et direktiv. Direktivet skal først implementeres i national lovgivning, og man skal sikre, at der ikke er love, som strider i mod forordningen. Der er valgt en implementeringsperiode på 2 år, da der er tale om et meget omfattende direktiv og forordning, som kræver meget arbejde af embedsmændene ved gennemgang af love og rettelser heraf, samt fortolkninger af reglerne. Der var ligeledes en implementeringsperiode på 2 år efter det 8. selskabsdirektiv blev vedtaget i 2006, men som først var gældende i Danmark med den nye Revisorlov i 2008.

⁹¹ EU-kommissionen 1

I forordningen er der indført nogle overgangsbestemmelser for, hvornår obligatorisk firmarotation skal gælde på revisionsengagementer, der er igangværende på ikrafttrædelsesdatoen d. 15. juni 2014.

Ifølge artikel 70 i forordningen skal der ske firmarotation inden 6 år efter ikrafttrædelsesdatoen, såfremt revisionsfirmaet har udført lovpligtig revision af PIE-virksomheden i de seneste 20 år eller længere. Har virksomheden haft det samme revisionsfirma i mellem 11-19 år, skal revisionsfirmaet udskiftes inden 9 år efter forordningens ikrafttrædelsesdato. Rotation af revisionsfirmaet for de revisionsengagementer som, på tidspunktet for forordningens ikrafttrædelse, ikke har været de seneste 11 år, og dermed ikke falder ind under de ovenfor nævnte regler, kan fortsætte indtil den maksimale varighed er udløbet⁹². Denne formulering kræver dog en fortolkning af, hvornår den maksimale varighed er udløbet.

Kommissionen har igangsat fortolkning af forordningens regler, herunder overgangsbestemmelserne, og er på et stakeholder-møde i april 2014 kommet med deres foreløbige fortolkning på overgangsbestemmelserne⁹³. Med udgangspunkt i Kommissionens fortolkninger er der udarbejdet nedenstående oversigt, som illustrerer, hvornår virksomhederne senest skal skifte revisionsfirma eller have revisionen i udbud. Oversigten tager ikke højde for joint audit. I tilfælde af at revisionen foretages som joint audit, forlænges deadline med 4 år for de engagementer, som har været i under 11 år ved ikrafttrædelse.

Tabel 2: Overgangsbestemmelser for firmarotation⁹⁴

Første regnskabsår, hvor revisionsfirmaet blev valgt	Antal regnskabsår i sammenhæng, med samme revisionsfirma	Deadline for skift af revisionsfirma eller udbud	Mulighed for udbud
Før d.15. juni 1994	<u>Over 20 år</u> ved ikrafttrædelse	15. juni 2020	Nej, skal skifte i 2020
16. juni 1994 - 15. juni 2003	<u>mellem 11-19 år</u> ved ikrafttrædelse	15. juni 2023	Nej, skal skifte i 2023
16. juni 2003- 15. juni 2006	<u>under 11 år</u> ved ikrafttrædelse og <u>op til 10 år</u> når kravet er gældende	15. juni 2016	Ja, mulighed for udbud i 2016 og først skifte i 2026
Efter 15. juni 2006	<u>under 11 år</u> ved ikrafttrædelse og <u>under 10 år</u> når kravet er gældende	16. juni 2016 -> (10 år efter dato for første regnskab)	Ja, mulighed for udbud og først skifte efter yderligere 10 år

Af ovenstående tabel fremgår det, at reglerne om firmarotation allerede får betydning for nogle PIE-virksomheder i 2016. Det er de PIE-virksomheder, som d. 15. juni 2014 har et revisionsfirma, der har været valgt for regnskabsåret, der startede i perioden 16. juni 2003 – 31. december 2006. Disse virksomheder har på ikrafttrædelsestidspunktet haft det samme revisionsfirma i under 11 år, men er alligevel dem som først rammes af reglerne. Dette virker umiddelbart ikke fornuftigt, set i forhold til argumenterne for at indføre obligatorisk firmarotation. Argumenterne

⁹² Kompromisforslag (artikel 70, stk. 3)

⁹³ EU-kommissionen 1

⁹⁴ Udarbejdet af forfatter på baggrund af materiale fra stakeholder-møde (EU-kommissionen 1)

er, at jo længere tid et kundeforhold har varet, jo større trussel er det mod revisors uafhængighed. Det skal bemærkes, at disse PIE-virksomheder ikke tvinges til at skifte revisionsfirma i 2016 eller når de overskrider 10 års perioden, men i stedet kan vælge, at tage revisionen i udbud og genvælge samme revisionsfirma for en periode på yderligere 10 år.

Et eksempel kunne være en virksomhed, der har haft det samme revisionsfirma siden regnskabsåret 2008 (kalenderårsregnskab). I denne situation skal revisionen for 2018 i udbud, eller der skal vælges nyt revisionsfirma. Vælger virksomheden udbud og bevarer samme revisionsfirma, skal revisionsfirmaet først udskiftes efter revisionen af regnskabsåret 2027.

I Danmark har de 100 største virksomheder historisk skiftet revisionsfirma mellem hvert 6. og 12. år, og Kommissionens fortolkninger kan ifølge FSR have vidtrækkende konsekvenser for markedet og kvaliteten i revisionen, da en stor del af virksomhederne tvinges til at sende revisionen i udbud eller skifte revisor inden 2016⁹⁵.

De PIE-virksomheder som først tvinges til at skifte revisionsfirma, og som ikke kan udskyde revisorskiftet ved at tage revisionen i udbud, er de virksomheder, der har haft samme revisionsfirma i over 20 år på ikrafttrædelsesdagen. Disse virksomheder skal skifte revisionsfirma senest d. 15. juni 2020.

Såfremt alle PIE-virksomheder skulle skifte revisor eller have revisionen i udbud inden for samme korte årrække, vil det efter min opfattelse skabe et meget turbulent marked, hvor der er risiko for, at tilbuddene ikke vil afspejle de reelle omkostninger og hvor revisionsfirmaerne har mere travlt med at afgive tilbud end at passe deres eksisterende kunder og bevare kvaliteten i revisionen. Dansk Industri har i forbindelse med kommissionens forslag om firmarotation presset på for, at der bliver lavet nogle fornuftige overgangsperioder, således at alle udbudsrunder ikke skal afholdes inden for samme korte periode⁹⁶.

I erhvervslivet er der ofte virksomheder, som fusionerer. De fusionerede virksomheder kan inden fusionen have haft hvert sit revisionsfirma til at udføre revision af virksomheden. Men hvorledes vil kravet om firmarotation påvirke det fremtidige valg af revisionsfirma for den fusionerede virksomhed? Fusioner i revisionsbranchen kan ligeledes medvirke til spørgsmål om, hvorledes længden af aftaleperioden opgøres. I forordningen står der ikke direkte noget om hvorledes sådanne situationer håndteres, men i praksis vil det hurtigt blive aktuelt, specielt i forhold til den aktuelle sammenlægning mellem KPMG og EY.

Nedenfor er der oplistet nogle eksempler, som illustrerer hvilke spørgsmål og udfordringer, der kan opstå i forbindelse med fusioner og valg af revisionsfirma.

To selskaber fusionerer i 2015. Det ene selskab er i 15 år blevet revideret af KPMG, mens det andet selskab i over 20 år er blevet revideret af Deloitte. Fusionen sker som en egentlig fusion, således at begge selskaber ophører, og erstattes af et nyt fortsættende selskab.

⁹⁵ FSR 9

⁹⁶ K.Koktvedgaard

Vælger det nye fortsættende selskab Deloitte som revisor, betyder det så, at rotationsperioden skal opgøres, som om at det nye selskab har haft Deloitte som revisor i over 20 år, og dermed skal skifte inden 2020, som følge af overgangsreglerne? Eller er der tale om førstegangsvvalg af revisor som følge af, at begge selskaber ophørte ved fusionen, så rotationsperioden starter på ny?

Ved en egentlig fusion, hvor ingen selskaber mv. fortsætter, men der stiftes nyt selskab, er en del af medarbejderne og ledelsen formentlig de samme, og der kan være nære relationer mellem revisor og ledelsen. Vælger selskabet et af de tidligere revisionsfirmaer, må perioden derfor tælle videre fra aftalens start i det fusionerede selskab. Havde der derimod været tale om en uegentlig fusion, hvor det ene fusionerede selskab er fortsættende, vurderes det umiddelbart at give anledning til flere udfordringer.

Revisoren i det fortsættende selskab er som udgangspunkt fortsat valgt. Men i tilfælde af, at det fortsættende selskab på grund af firmarotationskravet skal udskifte revisor inden for f.eks. 2 år, har selskabet så mulighed for at vælge revisionsfirmaet for det selskab, som blev fusioneret ind, og som dermed kender en del af virksomheden og medarbejderne? Og har det indflydelse på længden af rotationsperioden og overholdelse af cool-off perioden på 4 år?

Lignende spørgsmål kan opstå som følge af den aktuelle sammenlægning mellem EY og KPMG i Danmark, hvor det fortsættende selskab bliver KPMG med navnet EY. PIE-virksomheder, som inden sammenlægningen er blevet revideret af EY, skal nu revideres af et andet selskab (nyt CVR-nr.), men fortsat under samme navn. Hvorledes skal årene i revisionsperioden opgøres i denne situation? Og er det CVR-nr., navn eller noget helt tredje, der er afgørende for opgørelsen? Kunderne skal aktivt vælge det nye CVR-nr. for at bevare EY, men mit bedste bud er, at kunderne i disse situationer skal tælle årene tilbage fra de valgte EY (tidligere CVR-nr.) og fremad, og foretage rotation i henhold til overgangsreglerne. Det fremgår dog ikke af forordningen eller fortolkninger heraf endnu. Såfremt det var CVR-nummeret, som var afgørende, vil det give revisionsfirmaerne mulighed for at stifte et nyt selskab og fusionere, når nogle af de større kunder, skulle til at skifte revisor, hvilket ville være en klar omgåelse af reglerne. Det er heller ikke muligt at sige, at navnet i alle tilfælde er afgørende. Dette kan illustreres, hvis man ser det fra KPMG-kundernes vinkel.

For disse kunder vil sammenlægningen betyde, at revisionsfirmaets navn ændres, men fortsat har samme CVR-nr, og at de ikke aktivt skal foretage sig noget, for at bevare samme revisor. I dette tilfælde bør det være CVR-nr. der er afgørende, således at kunderne i disse situationer skal tælle årene tilbage fra de valgte KPMG, selvom at de efter sammenlægningen har en revisor med navnet EY.

Som det fremgår af ovenstående analyse er det vanskeligt at komme med en samlet rettesnor for, hvorledes virksomhederne og revisorerne skal forholde sig i forbindelse med fusioner. Det er de danske myndigheder som i fremtiden skal fortolke på reglerne i forordningen og komme med deres fortolkninger og vurderinger på, hvorledes virksomhederne og revisorerne skal for-

holde sig for at overholde de fremtidige rotationskrav, når sådanne situationer opstår. De enkelte situationer vil derfor skulle behandles individuelt.

I forordningen er der flere steder givet mulighed for, at medlemslandene kan indføre strammere regler. I artikel 33 er der bl.a. givet mulighed for, at medlemslandene selv kan forlænge minimumsperioden for indgået revisionsaftaler til over 1 år eller reducere rotationsperioden til en lavere årrække end 10 år, eller helt fjerne muligheden for at forlænge ved offentligt udbud. Medlemslandene kan også stramme reglerne for partnerrotation, således at der skal ske rotation før end 7 år. At medlemslandene har disse muligheder for at skærpe kravene nationalt kan medføre, at der alligevel ikke opnås ens regler inden for EU på dette område, som er formålet med at lave fælles forordninger og direktiver. Såfremt rotationskravene bliver forskellige i de europæiske lande, vil det give store udfordringer for internationale koncerner. Italien har allerede indført obligatorisk firmarotation efter 9 år, og det kan være de vælger at fastholde 9 års perioden. Nedenfor er der anført et eksempel, som illustrerer hvilke udfordringer, det vil få for en international koncern.

En dansk koncern har datterselskaber forskellige steder i Europa heriblandt i Italien. Den danske og italienske virksomhed falder indenfor PIE definitionen. Datterselskabet i Italien udgør et væsentligt datterselskab og der er valgt samme revisionsfirma for hele koncernen. I Danmark skal der først skiftes revisionsfirma efter 10 år, men i Italien er der krav om, at der skal ske udskiftning efter 9 år. Det betyder, at hele koncernen skal skifte revisionsfirma efter allerede 9 år, hvis der ønskes samme revisionsvirksomhed. Alternativt skal det italienske selskab vælge en ny revisor i Italien efter 9 år med risiko for, at et andet firma bliver valgt for den resterende koncern året efter, hvor der så skal ændres revisor i Italien igen. Foruden at det kan give udfordringer i forbindelse med længden af rotationsperioderne, vil det også kræve en del koordinering af hvilke revisionsnetværk, der yder omfattende rådgivning til koncernen i perioden op til rotationen. Denne koordinering er nødvendig for at sikre, at koncernen så vidt muligt vil kunne vælge det nye revisionsfirma ved flest mulige juridiske enheder i koncernen.

Dette er blot ét eksempel på, hvilke udfordringer forskellige rotationsperioder kan medføre for virksomhederne og aktionærene. Hvis der indføres minimumsperioder i de lande, som har en kortere rotationsperiode end 10 år besværliggøres valget endnu for koncernen. I eksemplet ovenfor, vil der således gå flere år før end koncernen kan få samme revisionsfirma, hvis ikke koncernen vælger at følge den korteste rotationsperiode for alle selskaber uanset national lovgivning.

I den kommende periode skal embedsmændene i Erhvervsstyrelsen og departementet få overblik over, hvorvidt det er nødvendigt at foretage reguleringer til gældende lovgivning for at opfylde forordningen⁹⁷.

⁹⁷ H. Carmel

Som nævnt er implementeringen af forordningen endnu ikke på plads i Danmark, da forslaget først endeligt er blevet vedtaget i foråret 2014. Det er således uvist, om de danske myndigheder ønsker at anvende mulighederne for at stramme rotationsreglerne, således at rotationen f.eks. skal ske efter en kortere periode. Ifølge Henrik Carmel vil FSR i den kommende periode gøre hvad de kan for at påvirke myndighederne til at vælge en minimumsimplementering ved rotationskravene, og dermed ikke lave en kortere rotationsperiode⁹⁸. Dansk Industri og Finansrådet har også været i dialog med myndighederne, og er ligeledes imod obligatorisk firmarotation⁹⁹. Den danske regering er i et notat fra et rådsmøde i Erhvervs- og vækstministeriet i maj 2013 refereret for: *"Regeringen lægger vægt på, at rotation af revisionsvirksomhed bør ændres, så revisionsvirksomheden kan være revisor for en længere periode, end det fremgår af forslaget"*¹⁰⁰. Det omtalte forslag er Kommissionens oprindelige forslag, hvor rotationsperioden var 6 år, hvilket indikerer, at regeringen ikke har til hensigt at stramme reglerne mere end forordningen.

⁹⁸ H. Carmel

⁹⁹ K. Koktvedgaard og M. Thygesen

¹⁰⁰ Rådsmøde 3242

Analyserende del

Analysen i denne afhandling tager udgangspunkt i foretagne interviews af repræsentanter fra forskellige interesseorganisationer med tilknytning til revisionsbranchen såsom FSR, Finansrådet og Dansk Industri, samt en revisor fra KPMG Italien, som har erfaring med obligatorisk firmarotation. De adspurgtes holdninger og forventninger til implementeringen af den obligatoriske firmarotation i Danmark fremgår nedenfor i de enkelte afsnit.

En væsentlig sikkerhedsforanstaltning til at sikre uafhængighed mellem revisor og virksomheden er partnerrotation, hvilket er et krav både ifølge de danske og internationale etiske regler og lovgivning. Den analyserende del i denne afhandling indledes som følge heraf med en uddybende beskrivelse og analyse af reglerne om partnerrotation samt en analyse af samspillet mellem reglerne for partnerrotation og firmarotation.

Efterfølgende analyseres fordele og ulemper ved obligatorisk firmarotation, og hvorledes firmarotation vil påvirke det danske erhvervsliv og revisionsbranche, samt forventningerne til hvorvidt kvaliteten af revisionen forbedres ved dette nye tiltag.

I analysen inddrages der erfaringer fra Italien, hvor firmarotation har været obligatorisk siden år 1974. Denne redegørelse danner, i samspil med resultater fra foretagne studier, grundlag for vurdering af, hvilke konsekvenser indførelsen af obligatorisk firmarotation kan få i Danmark.

Den analyserende del afsluttes med en vurdering af alternativer til firmarotation, som ligeledes kan reducere truslen mod revisors uafhængighed.

Kapitel 4 - Partnerrotation

Reglerne om partnerrotation blev indført i det 8. selskabsdirektiv på baggrund af de internationale etiske regler "Code of Ethics for Professional Accountants" udstedt af IESBA¹⁰¹.

I artikel 42, stk. 2 i det 8. selskabsdirektiv står følgende: *"Medlemsstaterne sikrer, at den ledende revisionspartner, der er ansvarlig for at udføre den lovpligtige revision, udskiftes fra den lovpligtige revisionsopgave højst syv år efter udnævnelsen og tidligst igen kan deltage i revisionen af den reviderede virksomhed efter to år."* Implementeringen af dette direktiv er i Danmark sket i Revisorlovens § 25, hvori der står; *"den eller de revisorer der underskriver revisionspåtegningen, senest 7 år efter at de er udpeget til opgaven, udskiftes for en periode af mindst 2 år."*

I den nyligt vedtagne forordning står der i artikel 33, stk. 4; at "key audit partneren" for den lovpligtige revision skal udskiftes efter maksimalt 7 år, og at denne eller disse partnere først kan komme tilbage på revisionsteamet efter en 3 års cool-off periode. Cool-off perioden er således ændret fra 2 til 3 år i forhold til det 8. selskabsdirektiv. For at Danmark kan følge forordningen vil der ligeledes skulle ske ændringer heraf i Revisorloven.

¹⁰¹ L. Kiertzner

Begrebet "key audit partner" er ligeledes anvendt i IESBAs Code of Ethics, og defineret som; "den opgaveansvarlige partner, en person med ansvar for kvalitetssikringsgennemgang, andre revisionspartner på teamet, der træffer centrale beslutninger eller vurdering om betydelige forhold vedrørende revisionen af regnskabet. Afhængigt af omstændigheder og de pågældende persons funktion under revisionen, kan andre revisionspartnere f.eks. omfatte revisionspartnere, der er ansvarlige for betydelige dattervirksomheder eller afdelinger".¹⁰²

Retningslinjerne om partnerrotation er mere dybdegående beskrevet i IESBA's Code of Ethics end i direktivet eller Revisorloven. Disse retningslinjer skal i Danmark følges af FSRs medlemmer, da FSR udsteder nogle retningslinjer for revisors etiske adfærd, som er baseret på IESBA's Code of Ethics. Det betyder, at partnerrotationsreglerne inden vedtagelsen af forordningen allerede var gældende for key audit partnere.

Ifølge IESBA's Code of Ethics skaber brugen af den samme partner på revisionsteamet over en længere periode en trussel om kundenærhed. For revision af PIE-virksomheder er der derfor lavet nogle specifikke regler i IESBA's Code of Ethics om, at en key audit partner kun må være en del af revisionsteamet i en periode på 7 år. Efter de 7 år er der en cool-off periode på 2 år, hvor partneren ikke må være en del af revisionsteamet, foretage kvalitetskontrol på opgaven eller konsultere med teamet eller kunden¹⁰³. I de tilfælde hvor en kunde ikke tidligere har været PIE-virksomhed, men bliver det, er der nogle undtagelser til rotationskravene. De år som key audit partneren har været en del af revisionsteamet skal fratrækkes de 7 år, og vil herefter udgøre den maksimale periode, som partneren må fortsætte på teamet inden cool-off perioden. Har partneren allerede været på revisionsteamet i 6 år eller mere, når kunden bliver PIE, har partneren lov til at blive på revisionsteamet i maksimalt yderligere 2 år¹⁰⁴.

De internationale retningslinjer om obligatorisk partnerrotation skal følges, medmindre en uafhængig tilsynsmyndighed nationalt har givet dispensation hertil, og at der i stedet er indført specielle alternative sikkerhedsforanstaltninger, som reducerer truslen mod uafhængigheden.

Datterselskaber i internationale koncerner med hovedsæde i Danmark, kan blive ramt af krav om partnerrotation, selvom den pågældende dattervirksomhed har hovedsæde udenfor EU og i lande hvor der ikke er krav om partnerrotation. Når et udenlandsk datterselskab udgør mere end 20 % af en koncern, vil partneren, som reviderer det udenlandske datterselskab, også blive ramt af reglerne om tvungen partnerrotation efter 7 år, da de danske og internationale regler vil kræve rotation¹⁰⁵.

Den obligatoriske partnerrotation blev først indført som en del af EU's 8. selskabsdirektiv i 2006, med en implementeringstid på 2 år, og var dermed først gældende i 2008. På engagementer for PIE-virksomheder vil der i 2014 derfor maksimalt være sket obligatorisk partnerrotation én

¹⁰² IESBA 1 (definitions)

¹⁰³ IESBA 1 (section 290.151)

¹⁰⁴ IESBA 1 (section 290.154)

¹⁰⁵ S. Carlsen

gang, hvorfor det er svært endnu, at danne sig et billede af hvorvidt partnerrotationen har haft en positiv indvirkning på truslen mod revisors uafhængighed. Hvilke positive og negative følger det har haft, er dermed svært at sige. Det giver derfor grund til undren over, hvorfor obligatorisk firmarotation bliver vedtaget i EU, så kort tid efter indførelsen af obligatorisk partnerrotation og inden konsekvenserne af partnerrotation er kendte.

4.1 IESBA undersøgelse vedrørende partnerrotation

IESBA har i 2013 nedsat en Task Force, som har påbegyndt en analyse af, hvilke holdninger der er til de gældende krav om partnerrotation i PIE-virksomheder i IESBA's Code of Ethics. Formålet er at undersøge, om reglerne om partnerrotation på en hensigtsmæssig måde sikrer revisors uafhængighed, eller om der evt. er behov for at genoverveje disse krav.

Analysen tager udgangspunkt i et online-spørgeskema, som er rundsendt til forskellige interessenter af revisionsbranchen herunder bl.a. revisionskomiteer, bestyrelser, regulerende myndigheder, standardudstedere og revisorer¹⁰⁶. Der er 400 respondenter, som har besvaret spørgeskemaet, hvoraf 50 udgør ledende medarbejdere. Derudover er spørgeskemaet sendt til "Forum of Firms", som er en forening for internationale revisionsnetværk, der udfører grænseoverskridende revisioner¹⁰⁷. Medlemmer af Forum of Firms er større revisionsfirmaer såsom f.eks. KPMG, BDO, EY og øvrige større revisionsfirmaer i udlandet. Fælles for dem er, at de opererer i internationale netværk, og via Forum of Firms har forpligtet sig til at overholde og fremme ensartet høj kvalitet indenfor revision¹⁰⁸. Der er modtaget svar fra 13 internationale revisionsnetværk¹⁰⁹.

IESBA har endnu ikke afsluttet analysen, som også omhandler yderligere undersøgelser end spørgeskemaundersøgelsen. Resultaterne af spørgeskemaundersøgelsen har derfor endnu ikke resulteret i ændringer i IESBA's Code of Ethics på det pågældende område om uafhængighed og partnerrotation. Ifølge Issues Paper fra IESBA's møde i september 2013 forventes det ikke, at være relevant at foretage ændringer i Code of Ethics før de kender til udfaldet af de øvrige ændringer, som er i gang i revisionsbranchen¹¹⁰. Herunder bl.a. implementeringen af obligatorisk firmarotation i EU og øvrige forhold, som har været en del af EU kommissionens Grøn bog. Det må dog forventes, at cool-off perioden ændres fra 2 til 3 år svarende til den vedtagne forordning.

I det kommende er et uddrag af resultaterne fra undersøgelsen beskrevet, da interessenternes holdninger til de gældende rotationskrav for key audit partnere, kan give en indikation af, hvorfor partnerrotation fastholdes sammen med obligatorisk firmarotation. De uddrag af resultater der er valgt fremstillet i denne afhandling stammer alle fra Issues Paper fra IESBA's møde i september 2013.

¹⁰⁶ FSR 7

¹⁰⁷ IFAC

¹⁰⁸ IFAC

¹⁰⁹ IESBA 3

¹¹⁰ IESBA 3

Obligatorisk partnerrotation er ligesom obligatorisk firmarotation vedtaget for at reducere truslen mod revisors uafhængighed. 75,7 % af respondenterne på online-spørgeskemaet mener, at medarbejderens rolle og anciennitet på revisionsteamet har indflydelse på truslen mod uafhængigheden, og at truslen vil stige, over den tid man er en del af kundeteamet¹¹¹.

80 % af respondenterne i online-undersøgelsen mener, at der for PIE-virksomheder skal være rotationskrav for Lead Audit Engagement Partner¹¹², mens 62 % mener, at rotationskravet også skal gælde for QCR partner¹¹³. Kun 30 % af respondenterne mener, at også "andre partnere" i tilknytning til revisionen skal være en del af rotationskravet, mens 51 % mener, at rotationskravet også skal gælde manageren på opgaven. Alle de 13 internationale revisionsnetværk var enige om, at der skal være et rotationskrav for LAEP, og 12 af de 13 respondenter mente også, at det skulle gælde for QCR partnere. I online-undersøgelsen var der, blandt revisionsnetværkene større tilslutning (69 %) til, at rotationskravet også skulle gælde "andre partnere". Fortolkningen af "andre partnere" var dog meget forskellig fra respondent til respondent, men vigtigst af alt var ifølge dem at vurdere, om partneren træffer beslutninger og foretager bedømmelse af væsentlige forhold i revisionen. 46 % mener, at rotationskravet også skal gælde manageren på opgaven. I begge undersøgelser mente respondenterne ikke, at der var behov for rotationskrav for yngre teammedlemmer¹¹⁴.

Både onlineundersøgelsen og undersøgelsen blandt de internationale revisionsnetværk viser således, at der er en bred opbakning til rotation af Lead Audit Engagement Partner og QCR partner, som allerede er omfattet af key audit partner-definitionen. Med hensyn til hvorvidt rotationskravene også skal gælde for managere og andre partnere, er der mere spredte holdninger inden for de to undersøgelser. Ca. halvdelen af revisionsnetværkene og halvdelen af respondenterne i onlineundersøgelsen er af den holdning, at kravene også bør gælde for manageren. Disse er kun omfattet af regler, hvis de træffer beslutninger eller vurderinger af betydelige forhold.

I EU-forordningen hvor kravet om obligatorisk partnerrotation fremgår af artikel 33 stk. 4, er der ligeledes krav om, at revisionsfirmaet skal kunne dokumentere, at de har en tilstrækkelig rotationsproces, som sikrer at de ansvarlige medlemmer af teamet roteres ud hvert 7 år. Herved er der i forordningen også åbnet op for muligheden for, at det i situationer kan være nødvendigt også at skifte en manager ud. Hos revisionsfirmaet KPMG er der klare procedurer for, hvornår man fungerer som key audit partner fx alt efter hvem der godkender væsentlige arbejdsopgaver, træffer centrale beslutninger og underskriver regnskaber. Medarbejdernes titel er ikke afgørende for, om de falder ind under begrebet key audit partner, hvorfor managere også kan falde ind herunder.

¹¹¹ IESBA 3

¹¹² *Lead Audit Engagement Partner (LAEP) er den Partner, som har ansvaret for selve revisionen og ofte den som har det tætteste forhold til ledelsen, da det er blandt disse, at mange af de væsentlige drøftelser bliver taget. I Danmark vil Lead Audit Engagement Partner også være underskrivende revisor på regnskabet.*

¹¹³ *QCR partner er en Quality Control Review Partner. Denne partner fungerer på teamet som intern kvalitetskontrollant på de væsentlige og risikofyldte områder.*

¹¹⁴ IESBA 3

Partnerrotationen har ifølge IESBA den fordel, foruden at reducere truslen mod uafhængighed som følge af kundenærhed, at der kommer nye øjne på revisionen, samtidig med at kendskabet til kundens forretning og risici bevares¹¹⁵. Blandt respondenterne for de internationale revisionsnetværk var der enighed om, at yderligere eller skærpede restriktioner for key audit partneren, som skal roteres, er en væsentlig trussel mod kvaliteten på revisionen. Partneren kan have udviklet en specialistrolle inden for en bestemt branche, som måske er meget kompleks. Det er ikke sikkert, at der indenfor samme revisionsfirma findes lignende specialister, hvilket kan medføre en nedgang i kvaliteten ved rotation.¹¹⁶ Risikoen for at kvaliteten bliver negativt påvirket ved partnerrotation mindskes ved, at de øvrige på teamet forbliver som revisorer, og dermed bevarer forståelsen og kendskabet til virksomheden og dens risici.

Spørgsmålet er, om der bør være nogle krav til hvor lang tid en manager må have været en del af revisionsteamet, inden denne efterfølgende bliver partner på opgaven. 46 % af de internationale revisionsnetværk mener, at der ikke bør være krav hertil, mens 38 % mener, at der bør være en maksimal periode på fx 10 år, hvor manageren har været en del af teamet. 53 % af respondenterne fra online-spørgeskemaet er enige i, at der ikke bør være krav til hvor lang tid en manager, som efterfølgende bliver partner på opgaven, må have været en del af revisionsteamet.¹¹⁷ Task Forcen vurderer, at det ikke vil være passende også at kræve rotation af manageren. Det er ikke jobtitlen, som skal være afgørende, men nærmere om manageren har mulighed for at påvirke udfaldet af revisionen, hvorfor det skal vurderes fra engagement til engagement. Truslen mod kundenærhed bør som altid vurderes og sikkerhedsforanstaltningerne ligeledes evalueres.¹¹⁸

I undersøgelsen blev der ligeledes spurgt om, i hvor lang en årrække LAEP og QCR kunne være en del af teamet inden der skulle ske rotation. Ifølge de gældende regler er perioden på 7 år, og onlineundersøgelsen viste af 32 % af alle respondenterne mener, at en periode på mellem 6-7 år eller mere er en passende periode. Der er en tilsvarende andel, som mener at 5 år er passende. Undersøgelsen blandt de internationale revisionsnetværk viste, at 46 % mente, at 7 års perioden burde fastholdes, og 23 % mente, at en 5 års periode er at foretrække.¹¹⁹ Rundt om i verden er der meget forskellige nationale rotationsregler og perioderne varierer primært mellem 5-7 år, hvilket også er brugt til benchmarking i undersøgelsen. Spørgeskemaundersøgelsen giver dermed heller ikke udtryk for, at der er et væsentligt behov for at ændre perioden for obligatorisk partnerrotation.

IESBA var i undersøgelsen ligeledes interesseret i at undersøge, om der er behov for at ændre på cool-off perioden på de nuværende 2 år. Task Forcen har i tilknytning til spørgeskemaundersøgelsen foretaget en benchmarking undersøgelse blandt 82 myndigheder. Denne undersøgelse viste, at 78 myndigheder ud af 82 har en cool-off periode på 2 år for LAEP på PIE-virksomheder.

¹¹⁵ IESBA 4

¹¹⁶ IESBA 3

¹¹⁷ IESBA 3

¹¹⁸ IESBA 3

¹¹⁹ IESBA 3

Det skyldes enten, at de følger bestemmelserne i Code of Ethics eller nationale love og standarder. Onlineundersøgelsen viste ligeledes, at ca. 60 % mener, at cool-off perioden for LAEP og QCR på 2-3 år er mest passende.¹²⁰ Task Forcen har på baggrund af deres undersøgelser anbefalet, at cool-off perioden ændres fra 2 til 3 år, således at partneren er væk fra revisionsteamet i to hele revisionscyklusser¹²¹. Den anbefalede ændring skal ske sammen med øget restriktion på forholdet mellem partneren, der roterer ud og den nye partner og revisionskunden, således at det sikres, at der sker en reel cool-off, og at partneren ikke kan påvirke revisionen¹²². Dette gør at partneren fortsat kan være på revisionsteamet 14 ud af 17 år, mod tidligere 14 ud af 16 år. Spørgsmålet er derfor, hvorvidt det giver en reel forbedring af uafhængigheden. Cool-off perioden er i den nyligt vedtagne forordning ændret fra 2 til 3 år, og jf. interview med fagkonsulent fra FSR Henrik Carmel fremgår det ikke klart hvornår i processen, det er ændret og hvorfor¹²³. Det skyldes måske, at undersøgelsen og Task Forcens anbefaling til ændringen af IESBA's Code of Ethics er blevet drøftet, og at man ønsker at ensrette disse. Det er dermed min forventning at det internationale Code of Ethics ændres i henhold til Task Forcens anbefaling og i lighed med den nye forordning, når den samlede analyse er afsluttet.

Ifølge IESBA's etiske retningslinjer er partnerrotation, som tidligere nævnt, kun obligatorisk ved betjening af PIE-virksomheder. IESBA spurgte derfor i undersøgelsen om, hvorvidt der også var behov for, at disse rotationsregler skulle gælde for non-PIE. 7 ud af de 13 internationale revisionsnetværk, som deltog i undersøgelsen, mente ikke, at rotationskravet skulle gælde non-PIE. Derudover var der 2, der svarede måske og 4, der svarede ja, dog primært med henblik på finansielle virksomheder, som allerede er omfattet af PIE. Ud af alle respondenter i spørgeskemaundersøgelsen mente blot 23 %, at der også skulle være krav om partnerrotation for non-PIE¹²⁴.

Mine erfaringer som revisor viser, at manageren på opgaven er den person på teamet, som har det største tidsforbrug på revisionen, og at manageren styrer revisionen i samråd med Lead Audit Engagement Partner. Manageren har ofte ligeledes en tæt kontakt til ledelsen i virksomheden, men det er ikke manageren der formelt er ansvarlig for revisionen. Drøftelser omkring væsentlige forhold i regnskabet og revisionen vil ofte også ske i samspil mellem manageren og den ansvarlige partner samt virksomhedens ledelse. Manageren vil i nogle tilfælde være startet på revisionsteamet som elev, og har arbejdet sig længere op på teamet, og har f.eks. været en del af kundeteamet i 10 år. I nogle situationer kan jeg derfor godt se, at en managers længerevarende tilstedeværelse på revisionsteamet, kan være en trussel mod revisors uafhængighed, men samtidig mener jeg også, at udskiftning af både manager og partner vil påvirke kvaliteten af revisionen negativt. Det vurderes derfor, at det kan være svært at lave et generelt krav, da managerens forhold til ledelsen og partneres involvering og tilstedeværelse ved selve revisionen kan variere

¹²⁰ IESBA 3

¹²¹ IESBA 5

¹²² IESBA 5

¹²³ H. Carmel

¹²⁴ IESBA 3

meget. Det vurderes samtidig, at selvom manageren har et tæt forhold til ledelsen, er det fortsat ikke ham eller hende, som er ansvarlig for revisionen og dermed for at afgive den rette påtegning på regnskabet, hvorfor det ikke burde have indflydelse på påtegningen og regnskabet.

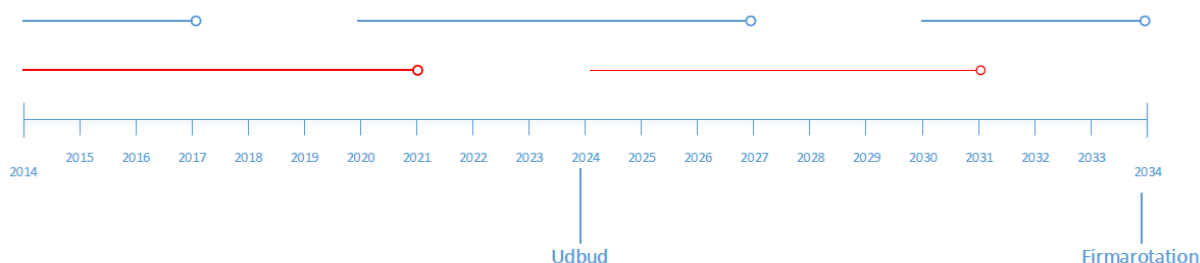
4.2 Samspil mellem partnerrotation og firmarotation

Rotationsperioderne for partnerrotation og firmarotation har ikke samme længde. Partnerrotation skal ske hvert 7 år, med tre års cool-off periode og firmarotation skal efter hvert 10/20 år og med 4 års cool-off periode (14/24 år for joint audit).

Det betyder, at partneren skal skiftes ud 3 år inden, at hele firmaet skal roteres. I de tilfælde hvor det ikke er muligt, at manageren på opgaven kan indtræde i rollen som ny key audit partner, eller såfremt der bliver strengere krav til, at andre udover key audit partneren skal roteres ud, vil det betyde, at en ny key audit partner skal sætte sig ind i virksomhedens forhold og risici, for en kort periode på 3 år, inden kunden skal skifte revisionsfirma. Jeg forestiller mig, at dette i nogle tilfælde godt kan resultere i, at kunden vælger at udskifte revisionsfirmaet før tid, eller at der ved revisionsfirmaerne spekuleres i, at der på kundeopgaver med 2 underskrivende revisorer, sker rotation af key audit partnerne forskudt, for at sikre, at der altid er en key audit partner med kendskab og tilknytning til kunden i den maksimale 20 årige periode.

Et eksempel på et partnerrotationsforløb er illustreret i figuren nedenfor. De røde og blå linjer symboliserer henholdsvis den ene og den anden key audit partners forløb på kundeteamet.

Figur 4: Partnerrotation i praksis

Den pågældende partner som efter 7 år udskiftes, må ikke være i kontakt med kunden i de efterfølgende 3 år. Det betyder således, at denne partner i realiteten efter de 3 år, har mulighed for, at søge ansættelse hos et konkurrerende revisionsfirma og arbejde med den samme kunde igen, hvis kunden ved firmarotation vælger det konkurrerende revisionsfirma. Herved vil der fortsat være et nært kundeforhold. Jeg mener dog ikke, at dette er noget man kommer til at se meget til i praksis, da rotation formentlig bliver en naturlig del af hvervet som revisor og key audit partner.

Et af formålene ved firmarotation er, at hele revisionsteamet udskiftes, og at man derved sikrer sig, at der ikke er problemer med uafhængighed medlemmerne på revisionsteamet.

I virksomhederne vil der ofte være en naturlig udskiftning blandt de ledende medarbejdere, hvilket også reducerer truslen om kundenærhed. I 2010 blev der foretaget en undersøgelse blandt verdens top 2.500 børsnoterede selskaber. Denne undersøgelse viste, at en administrerende direktør, som var rekrutteret udefra, i gennemsnit var i virksomheden i 4,3 år, mens en administrerende direktør, som havde arbejdet sig op gennem hierarkiet, i gennemsnit sad som direktør i virksomheden i 7,1 år¹²⁵. Resultatet af denne undersøgelse tyder på, at et nært forhold til den daglige ledelse i gennemsnit alligevel vil blive afbrudt inden for en kortere periode, som er på niveau med reglerne om partnerrotation og firmarotation.

Efter min gennemgang af reglerne for partnerrotation og firmarotation, mener jeg, at begge regler godt kan spille sammen uden at give virksomhederne og revisorerne væsentlige udfordringer. Der kan stilles spørgsmålstejn ved, hvorvidt det er nødvendigt med begge rotationsregler for at sikre uafhængigheden og øge tilliden til revisor. Der er tale om en cost/benefit betragtning, hvorfor det er nødvendigt, at fordelene ved øget uafhængighed og større tillid til revisor og regnskaber overstiger de yderligere omkostninger og begrænsninger i branchen, som de to rotationskrav alt andet lige medfører.

Sven Carlsen, formand for FSR's Etikudvalg udtaler; *"Jeg vil ikke udelukke at der kan være situationer, hvor der kan sidde nogle revisorer, som har lullet sig så meget ind i virksomheden, at de ikke får set med nok kritiske øjne på det, og at det vil hjælpe at få nogle nye øjne på. Men det er min opfattelse, at vil være nok med partnerrotation"*¹²⁶.

¹²⁵ Ernst & Young

¹²⁶ S. Carlsen

Kapitel 5 - Analyse af konsekvenserne ved obligatorisk firmarotation

Obligatorisk firmarotation har foruden i Europa også været overvejet i bl.a. Indien og USA. Det er interessant at undersøge hvad disse overvejelser har ført med sig i disse lande.

Pr. 1. april 2014 trådte en ny selskabslov "The Companies Act, 2013" i kraft i Indien, som blandt andet indeholdt krav om obligatorisk rotation af revisionsfirmaer.

I kapital 5 i The Companies Act 2013 fremgår det, at børsnoterede virksomheder og virksomheder med en vis størrelse aktiekapital eller lån til det offentlige, ikke må have den samme revisor i over 5 år i træk, og det samme revisionsfirma i en periode på 2 gange 5 år i træk¹²⁷. Cool-off perioden for begge rotationsregler er 5 år. Det var tidligere foreslået, at rotationsreglerne skulle gælde alle virksomheder uanset størrelse. Ifølge en pressemeddelelse fra den indiske organisation for autoriserede revisorer (ICAI), får rotationsreglerne kun betydning for 10 % af de indiske virksomheder¹²⁸. Ønsker virksomhederne at skifte revisor i perioden skal dette ifølge "The Companies Act 2013" godkendes af "the Central Government", således at den pågældende revisor også har mulighed for at blive hørt, og at revisor ikke kan udskiftes, hvis blot revisor er kritisk overfor ledelsen. Rotationsreglerne for pengeinstitutter og forsikringsselskaber er mere strenge. Pengeinstitutter skal roterer hvert 4 år, mens forsikringsselskaber skal roterer hvert 5 år¹²⁹.

Indien har således ligesom EU valgt at indføre firmarotation, dog med en kortere varighed, da det kun er muligt at vælge det samme revisionsfirma i 10 år i alt. Kravene om partnerrotation er ligeledes mere skærpede i Indien.

I USA er der ligesom i Indien og Danmark obligatorisk partnerrotation ved revision af PIE-virksomheder. Tilbage i 2002 var der i USA allerede overvejelse om indførelse af obligatorisk firmarotation, men den amerikanske kongres besluttede, på baggrund af en udarbejdet rapport om effekterne ved firmarotation, i stedet at stramme rotationsreglerne for partner rotation, således rotation skal ske efter 5 år mod tidligere 7 år. Rapporten kunne ikke påvise, at firmarotation er den mest effektive måde til at styrke revisors uafhængighed og forbedre kvaliteten af revisionen, under hensyn til øget omkostninger og mistet kendskab til virksomheden¹³⁰.

Den amerikanske tilsynsmyndighed PCAOB (Public Company Accounting Oversight Board)¹³¹ har i 2011 foreslået obligatorisk firmarotation for at øge revisors uafhængighed.

Repræsentanternes Hus godkendte i juli 2013 en ny lov "Audit Integrity and Job Protection Act", som forhindrer PCAOB's forslag om en ordning med obligatorisk firmarotation. Loven blev vedtaget med 321 stemmer for og 62 imod, så der var klar enighed om, at obligatorisk firmarotation

¹²⁷ The Companies Act, 2013

¹²⁸ ICAI

¹²⁹ Ernst & Young 1

¹³⁰ PWC

¹³¹ PCAOB fører tilsyn med revision af amerikanske offentlige virksomheder, og udsteder revisionsfaglige standarder som skal følges af de registrerede offentlige amerikanske revisionsfirmaer

ikke skulle indføres i USA¹³². Medlemmerne af Repræsentanternes Hus vurderede, at obligatorisk firmarotation ikke ville forbedre kvaliteten af revisionen¹³³.

Kongresmedlemmet Robert Hurt fra Virginia introducerede lovforslaget, der forhindrer firmarotation. Robert Hurt ønsker ikke, at der sker overregulering på området og at de offentlige virksomheder bliver pålagt yderligere omkostninger, der i sidste ende gives videre til investorer og forbrugere. Robert Hurt mener ligeledes, at der er risiko for, at kvaliteten svækkes ved firmarotation.¹³⁴ Det må heraf kunne udledes, at de i USA vurderer, at omkostningerne for virksomhederne og risikoen for fald i kvaliteten overskygger fordelene ved en øget uafhængighed hos revisorerne.

Modstanden til firmarotation i USA har ikke haft indflydelse på behandlingen af forslaget i Europa, da EU-parlamentet og Ministerrådet valgte at vedtage forslaget i april 2014.

Italien har haft obligatorisk firmarotation siden 1974. I Italien sker der rotation af revisionsfirmaerne efter 9 år og med en cool-of periode på 3 år. Arrigo Parisi, som er Partner hos KPMG i Italien forventer ikke, at der vil ske en ændring i rotationsperioden i Italien fra 9 år til 10 år, efter vedtagelsen af EU-forordningen¹³⁵. Firmarotation er således blevet en almindelig del af revisionsbranchen i Italien.

Den uafhængige SDA Bocconi School of Management har i 2002 og 2004 foretaget et studie af, hvilken indflydelse obligatoriske firmarotation har haft i Italien. Studiet fokuserer på hvilke holdninger, der er til obligatoriske firmarotation og hvilken indflydelse rotationsordningen har haft på omkostningerne til revision, kvaliteten af revisionen samt markedskoncentrationen. Påvirkningen af disse områder er ligeledes grundlag for analysen i denne afhandling. Bocconi studiet viser, at 22 ud af de 26 analyserede rapporter, som repræsenterer holdninger fra forskellige lande og organisationer, er imod obligatoriske firmarotation.

Gennem analysen er der inddraget konklusioner fra Bocconi studiet, til at underbygge hvorledes den danske revisionsbranche forventes at blive påvirket af obligatorisk firmarotation.

5.1 Fordele og ulemper ved obligatorisk firmarotation

Gennem de foretagne interviews har det vist sig, at alle respondenter, på nær Arrigo Parisi fra Italien, generelt var imod obligatorisk firmarotation, og det er begrænset hvilke fordele de ser i praksis i forbindelse med de nye rotationsregler. Nedenfor er der foretaget analyse af områder, hvor respondenterne ser fordele og ulemper ved firmarotation.

5.1.1 Omkostningerne ved skift af revisionsfirma

For virksomheder af interesse for offentligheden vil firmarotation betyde, at revisionsudvalgene skal bruge meget tid på at gennemgå tilbudsmateriale og holde møder med forskellige revisionsfirmaer, for at de kan komme med deres bud på virksomhedens fremtidige revisionsfirma. Efter

¹³² Accountingweb

¹³³ Tapestry Networks

¹³⁴ Robert Hurt

¹³⁵ A. Parisi

valget af ny revisor skal både ledelsen, men også alle øvrige medarbejdere i virksomheden, som er i kontakt med revisionen, bruge forholdsmeæssig mere tid i forbindelse med revisionen, for at give revisor en forståelse af virksomheden og dens risici. Et skift af revisionsfirma øger ifølge FSR både omkostningerne og ressourcetrækket hos både virksomhederne og revisorerne¹³⁶.

I maj 2013 blevet der afholdt rådsmøde i Erhvervs- og vækstministeriet, hvor EU-kommissionens oprindelige forslag til forordning og ændringer i revisionsdirektivet blev drøftet. Ifølge notatet fra dette møde vil en PIE-virksomhed skulle bruge mellem 200 – 1.000 timer på at gennemføre et udbud. Det forventes dog at omkostningerne falder i takt med at virksomhederne får erfaring med udbudsprocessen¹³⁷.

Revisionsfirmaerne skal ligeledes bruge meget tid på bl.a. at udarbejde tilbudsmateriale, deltage i udbudsmøder og opnå en forståelse af virksomheden. Det forventes, at revisionsfirmaernes administrative ressourcer er op til 2 gange højere end virksomhedens ressourcer, hvorfor det forventes at disse skal bruge mellem 400-2.000 timer pr. udbud¹³⁸. Inden udbudsrunden er afsluttet og revisor er valgt på generalforsamlingen, er der således en del omkostninger, som både skal afholdes af revisionsfirmaet og virksomheden. Det kan derfor betyde, at revisionsvirksomhederne er nødt til at vælge, hvilke udbudsrunder de har midler og kapacitet til at deltage i, og dermed mindske konkurrencesituationen på markedet, hvilket er modstridende med formålet om obligatorisk firmarotation.

Tidsforbruget pr. udbud er et estimat og kan variere meget fra udbud til udbud og revisionsfirma til revisionsfirma. Flere udbud vil alt andet lige øge tidsforbruget, som skal dækkes ind via indtjening på andre områder. I de seneste år har der været stort pres på revisionshonorarerne, som generelt er faldende, samtidig med at kravene til revisors arbejde og dokumentation er evigt stigende. Det kan vurderes om revisionshonorarer er for lave, hvis kvaliteten i branchen ønskes bevaret/forbedret.

Udover de store omkostninger der er forbundet med udbudsrunder og skift af revisionsfirma, kan indførelsen af obligatorisk firmarotation også få betydning for det årlige revisionshonorar, som virksomhederne betaler. Revisionsfirmaerne er nødt til at bruge ekstra tid på revisionen de første par år, for at sætte sig ind i kundens forhold og risici, hvilket formentlig vil blive kalkuleret ind i revisors honorartilbud. Når revisionsfirmaerne i fremtiden ved, at de for PIE-virksomheder kun er valgt for en begrænset periode på 10 år, vil priskalkulationerne blive lavet over denne horisont. Det betyder, at prisen på en revision skal kunne bære omkostningerne til en revision over en begrænset periode, og hvor det ikke er muligt at opnå gevinster via rådgivningsydelser i samme periode¹³⁹. Sven Carlsen, Partner hos KPMG og formand for Etikudvalget i FSR, er ikke i tvivl om, at dette på sigt vil få revisionshonoraret til at stige¹⁴⁰; ”*Set med revisors øje*

¹³⁶ FSR 8

¹³⁷ Rådsmøde 3242

¹³⁸ Rådsmøde 3242

¹³⁹ S. Carlsen

¹⁴⁰ S. Carlsen

vil det på sigt føre til en sundere prisdannelse, når prisen stiger, så på den lange bane er det virksomhederne, som økonomisk bliver den store taber”¹⁴¹. På den korte bane er det dog set, at udbud kan fører til lavere priser, fordi revisionsfirmaerne kæmper om at holde deres position¹⁴².

I forbindelse med Bocconi studiet er der udarbejdet en spørgeskemaundersøgelse blandt interne revisorer, managere og controllere i italienske børsnoterede selskaber. Undersøgelsen viste, at både revisor og virksomhederne havde start-omkostninger i det første år efter et skift af revisor, og at de samlede omkostninger til revision steg, når længden af revisionsperioden blev kortere¹⁴³.

Partner fra KPMG Italien, Arrigo Parisi, har umiddelbart en anden opfattelse af hvorledes revisionshonoraret er påvirket. Arrigo Parisi mener, at den obligatoriske firmarotation og dermed flere udbudsrunder har resulteret i lavere revisionshonorarer¹⁴⁴. Dette skyldes at kunderne har øget fokus på de økonomiske aspekter i revisionsfirmaernes tilbud frem for kvaliteten. Der er stor konkurrence i udbudsrunderne, hvilket presser priserne ned og medfører et stort pres på at holde omkostningerne nede, og dermed i sidste ende reducerer kvaliteten¹⁴⁵. For at undgå at de økonomiske aspekter kommer til at fylde for meget i forhold til kvaliteten, kan en standardprocedure for evaluering af udbud og tilbud indføres, som sikrer at revisor vælges ud fra et balanceret forhold mellem kvalitet og økonomi¹⁴⁶.

Forskellen mellem konklusionen i Bocconi studiet og de erfaringer, som det foretagne interview med Arrigo Parisi har vist, kan skyldes, at Bocconi studiet er baseret på undersøgelser fra 2002, og at der dermed er sket ændringer i prispresset på det italienske marked frem til 2014.

For virksomhederne er det vigtigt, at få en kompetent og kvalificeret revisor. PIE- virksomheder kan have nogle meget komplekse økonomiske og forretningsmæssige forhold, som kræver at revisor har et højt kendskab og stor erfaring til det specifikke område. Denne specialist viden findes måske kun ved to revisionsfirmaer, hvilket kan betyde, at konkurrence i udbudsrunderne reelt ikke er til stede. Der er ikke mange revisionsvirksomheder, som har specialiseret sig inden for revision af finansielle virksomheder. Det betyder blandt andet også, at de 8 største banker (baseret på 2012 årsrapporter) bliver revideret af enten KPMG eller Deloitte¹⁴⁷. Såfremt konkurrencesituationen ikke ændrer sig, vil det kunne betyde, at der i fremtidens udbudsrunder for finansielle virksomheder ikke er en reel konkurrence, og dermed ikke konkurrence på honoraret.

Dansk Industri forventer ligeledes, at de ekstra omkostninger som firmarotation medfører i sidste ende vil ende som udgifter til virksomhederne. Dette skyldes, at Dansk Industri også er usik-

¹⁴¹ S. Carlsen

¹⁴² S. Carlsen

¹⁴³ SDA Bocconi

¹⁴⁴ A. Parisi

¹⁴⁵ A. Parisi

¹⁴⁶ A. Parisi

¹⁴⁷ M. Thygesen

ker på, hvorvidt rotationskravet skærper konkurrencen i markedet. Når det er kendt, at den nuværende revisor skal gå af, og man kender antallet af kompetente revisionsfirmaer og ved hvem der for øjeblikket tilbyder sortlistede ikke-revisionsydelser til virksomheden, og dermed ikke kan byde på revisionsopgaven, så kan revisionsfirmaerne relativt hurtigt finde ud af hvem deres konkurrenter er. Kristian Koktvedgaard udtaler: *"I sådanne situationer er der ikke en effektiv konkurrence på markedet. Dette vil have en indflydelse både på prisen og kvaliteten"*.¹⁴⁸

Indførelsen af den obligatoriske firmarotation skulle ikke kun medføre øgede omkostninger for virksomhederne, men også gerne resultere i lavere kapitalomkostninger for virksomhederne. Formålet med rotationsreglerne er at øge tilliden til virksomhedens regnskaber. Investorernes og bankernes tillid til virksomhedernes regnskaber er afgørende for virksomhedernes mulighed for at opnå finansiering og dermed skaffe kapital. Hvis tilliden øges til virksomhedernes regnskaber, mindskes risikoen og alt andet lige burde kapitalomkostningerne falde¹⁴⁹.

Det altafgørende for at vurdere hvorvidt kravet om obligatorisk firmarotation bliver en øget omkostning for virksomhederne på lang sigt er, hvorvidt tilliden til regnskaberne forbedres, og dermed smitter af på niveauet for kapitalomkostningerne.

Tilliden til regnskaberne vil efter min mening ikke blive forbedret fra den ene dag til den anden. Tilliden vil først blive forbedret, hvis investorerne oplever at kvaliteten reelt er forbedret og hvis forventningskløften mellem omverdenens forventninger til revisors arbejde og de reelle krav til revisors arbejde reduceres. I afsnit 5.4 foretages der analyse af, hvorledes kvaliteten af revisionen forventes at blive påvirket af rotationskravet.

Med hensyn til forventningskløften har revisionsbranchen i den seneste tid haft stort fokus på, hvorledes denne kan mindskes. Da der er tale om mange forskellige menneskers opfattelser af, hvad revisor skal opdage, er det heller ikke et område, som ændrer sig fra den ene dag til den anden. Det vurderes, at det vil have lange udsigter, førend at man vil kunne se, om indførelsen af obligatorisk firmarotation har været medvirkende til at reducere kapitalomkostningerne for virksomhederne som følge af øget tillid. Dette skyldes, at der går en længere årrække før de første firmarotationer skal foretages og effekten formentlig ikke vil være synlig med det samme.

5.1.2 Nye øjne på revisionen

En af fordelene ved firmarotationen vil være, at der kommer nye øjne på revisionen og virksomhedens risikoområder, samt at en ny revisor evt. vil spotte problemer i virksomheden, som den tidligere revisor ikke har opdaget¹⁵⁰.

Sven Carlsen fra FSR's Etikudvalg er enig i, at det kan være en fordel at få nogle nye øjne på revisionen, men mener at dette opnås tilstrækkeligt ved partnerrotation¹⁵¹. Når der kommer nye øjne på revisionen er det ikke blot en fordel, men ligeledes en ulempe, da det betyder, at den

¹⁴⁸ K. Koktvedgaard

¹⁴⁹ Rådsmøde 3242

¹⁵⁰ Ernst & Young

¹⁵¹ S. Carlsen

betydelige viden og forståelse af virksomheden og dens risici, som er et vigtigt element for at kunne udføre en revision af høj kvalitet, mistes. Alt efter hvor stor og kompliceret virksomheden er, jo længere tid tager det for det nye revisionsfirma at identificere og afdække virksomhedens risici. At det nye revisionsfirma er uden den betydelige viden, forståelse og indsigt i virksomheden i de første par år, er ifølge Dansk Industri en væsentlig ulempe ved obligatorisk firmarotation¹⁵². Kristian Koktvedgaard fra Dansk Industri bemærker ligeledes; *"det kan være tvivlsomt, hvor stor innovation der er i revisionen i de sidste par år inden rotationsperioden udløber, da revisor jo ingen incitament har, til at forny revisionen på dette tidspunkt, men blot incitament til at sikre at kvaliteten af revisionen er i orden"*¹⁵³. Har revisor ikke hele tiden har fokus på at effektivisere og forbedre sin revision, vil det være en ulempe for virksomhederne, som stadig betaler den samme pris for et arbejde, som kunne udføres på en bedre måde og evt. afdække yderligere risici for fejl.

En fordel ved at der kommer nye øjne på, er teoretisk set ligeledes at revisors professionelle skepsis øges på baggrund af viden om, at en ny revisor snart skal gennemgå ens arbejde¹⁵⁴.

Når revisionsperioden er udløbet og der skal ske rotation er det ifølge forordningens artikel 33a et krav, at den nyvalgte revisor får adgang til al relevant information om virksomheden og den seneste udførte revision fra den tidligere revisor. Der er ikke tale om nye krav, da disse krav også fremgik af direktivet fra 2006. Revisionsfirmaerne har dermed altid været bekendte med, at en nyvalgt revisor skulle have lov til at kigge i dokumentationen uanset om skiftet skyldes obligatorisk rotation eller nyvalg. Derudover er revisor også vant til, at revisionsdokumentationen kan blive udvalgt til kvalitetskontrol. Det vurderes derfor, at revisors professionelle skepsis ikke vil blive påvirket af, at den nyvalgte revisor skal have adgang til de udførte arbejde. Der vil altid være enkelte revisionsfirmaer og revisorer, som ikke lever op til kravene, og efter min mening bør den generelle lovgivning ikke baseres herpå.

5.1.3 Ansvar for valg af revisionsfirma

Ved at indføre obligatorisk rotation af revisionsfirmaer går myndighederne ind og fratager nogle beslutninger fra virksomheden. Obligatorisk firmarotation strider også imod Dansk Industris opfattelse af, at det er en bestyrelses- og generalforsamlingsopgave at beslutte hvem, der er mest kompetent som revisor¹⁵⁵.

FSR og Finansrådet er enige i denne opfattelse, og Henrik Carmel fra FSR udtaler: *"Det er jo en indgriben i aktionærernes fri ret til at udpege hvem de vil, og det er jo ret voldsomt. Man har nok ikke så mange lignende situationer, hvor man skal have en bestemt serviceudbyder i erhvervsforhold, eller der er nogle man ikke må tage. Det er ret specielt"*¹⁵⁶.

¹⁵² K. Koktvedgaard

¹⁵³ K. Koktvedgaard

¹⁵⁴ Ernst & Young

¹⁵⁵ K. Koktvedgaard

¹⁵⁶ H. Carmel

Et tænkt scenarie fra en anden branche, som kan underbygge Henrik Carmels udtalelse, er hvis en Region i forbindelse med udbud af rengøringsopgaven på regionens sygehuse ikke måtte genvælge det nuværende rengøringsfirma, som man var tilfredse med, og som leverer en god og aftalt kvalitet, men i stedet var nødt til at vælge den næstbedste og måske også dyrere leverandør. Det scenarie er utænkeligt for de fleste. Skal andre interessenters hensyn om at skifte rengøringsfirma overtrumfe dette valg?

Revisionsudvalgene har til opgave at vurdere, hvorledes revisor udfører deres opgave, og om disse opfylder kravene til uafhængighed. Ved at indføre rotationskrav, bliver en del af deres ansvar fjernet, for selvom de mener, at det nuværende revisionsfirma er kompetent og agerer efter de gældende regler, skal de foretage udbud af revisionen og indstille et andet revisionsfirma til valg på generalforsamlingen. Revisionsudvalgene er uafhængige og såfremt de mener, at revisionsfirmaet er uafhængigt i forhold til virksomheden og agerer i overensstemmelse med god revisionsskik, kan det være svært at forstå, hvorfor dette ikke er tilstrækkeligt for regnskabsbrugere.

5.2 Konsekvenser for det danske erhvervsliv

Dansk Industri er stor modstander af obligatorisk firmarotation, og har indsendt et omfattende høringssvar til EU-kommissionens grønbog. Dansk Industri har ligeledes været med til at udarbejde høringssvaret for BusinessEurope, som er en europæisk paraplyorganisation, der repræsenterer 35 lande og ca. 20 mio. virksomheder i Europa¹⁵⁷. BusinessEurope er, ifølge Kristian Koktvedgaard, gode til at ramme EU-parlamentet, men i Ministerrådets sammenhæng er det primært de enkelte lande, der skal rammes. Dansk Industri beder om at ramme danske myndigheder end en europæisk paraplyorganisation og tilsvarende rundt i Europa. Det betyder derfor også, at Dansk Industri har været i dialog med danske politikere og det relevante ministerium for at påvirke dem. Dansk Industri har primært fokuseret på, at få fjernet kravet om obligatorisk firmarotation fra EU-forordningen, men da de erkendte, at dette ikke var muligt, har de ændret strategi og arbejdet for at få rotationsperioden så lang som mulig.¹⁵⁸

Det forhold som Dansk Industri er mest bekymret for ved obligatorisk firmarotation er, om virksomhederne skal nøjes med den næstbedste revisor, særligt de virksomheder, som befinder sig indenfor specialiserede segmenter, hvor der kan være behov for specialiserede revisorer¹⁵⁹.

Derudover mener Dansk Industri også, at det vil påvirke konkurrencesituationen på markedet negativt, herunder adgangen til at købe ikke-revisionsydelser. Dette skyldes ifølge Kristian Koktvedgaard, at virksomhederne skal sikre sig, at de har et antal uafhængige revisorer at vælge mellem i forbindelse med rotationen. De revisorer, som skal byde på revisionen skal også være uafhængige på tidspunktet for udbuddet, hvorfor det kan begrænse virksomhederne i hvem, de

¹⁵⁷ K. Koktvedgaard

¹⁵⁸ K. Koktvedgaard

¹⁵⁹ K. Koktvedgaard

kan købe ikke-revisionsydelse af. Ikke-revisionsydelse kan ofte vare over en længere årrække, hvorfor virksomhederne relativt tidligt i processen skal vurdere, hvem de ønsker, skal være uafhængige i det år, hvor der skal roteres revisionsfirma.¹⁶⁰

Som det fremgår af ovenstående, ser Dansk Industri ikke nogle særlige fordele ved indførelsen af obligatorisk firmarotation. Den eneste fordel kan ifølge Dansk Industri være, hvis omverdenen mener, at det giver en bedre revision og dermed i sidste ende bedre finansieringsmuligheder fra investorer. Men Dansk Industri har på nuværende tidspunkt svært ved at se det¹⁶¹.

5.3 Konsekvenser for danske pengeinstitutter

Finansrådet er positivt indstillet overfor tiltag, der kan være med til at højne tilliden til gennemførte revisioner og dermed også tilliden til pengeinstitutternes regnskaber. Eksempelvis har Finansrådet derfor udtrykt sig positivt overfor, at der gennemføres en certificeringsordning for revisorer for pengeinstitutter¹⁶². Men Finansrådet stiller spørgsmålstejn ved, om kravet om firmarotation giver øget troværdighed og bedre regnskaber. Med baggrund i den høje koncentration vurderer Finansrådet, at det ikke vil være tilfældet, hvorfor de er imod obligatorisk firmarotation.¹⁶³

Finansrådet har i forbindelse med EU-kommissionens forslag om firmarotation, gjort Finansinsynet og Erhvervsstyrelsen opmærksomme på den høje koncentration for revision af pengeinstitutter, særligt for mellemstore og større pengeinstitutter, som kan medføre store uensigtsmæssigheder ved tvungen firmarotation¹⁶⁴. Ifølge Martin Thygesen fra Finansrådet, er der ikke mange revisionsfirmaer i Danmark, der har erfaring med revision af større banker, og man skal helt ned til den 9. største bank for at finde en anden revisor end KPMG eller Deloitte (baseret på 2012 årsrapporter)¹⁶⁵. *"Hvis man er en større bank, som skal foretage en tvungen firmarotation og man har KPMG som revisionsfirma, så har man reelt set kun én valgmulighed (i form af Deloitte), hvis der ønskes et revisionsfirma, som har erfaring med revision af større banker. Hvis man så har købt nogle bestemte rådgivningsydelse hos Deloitte, kan man stå i en situation, hvor der ikke kan vælges et revisionsfirma, der har erfaring med revision af et større pengeinstitut. Det forekommer uheldigt for alle parter"* udtaler Martin Thygesen¹⁶⁶.

At det vil være uheldigt for alle parter, kan forklares med, at det tidligere revisionsfirma mister en stor kunde, banken kan ikke selv vælge det revisionsfirma, som de finder mest kompetente til opgaven, og i sidste ende, er det en ulempe for regnskabsbrugeren, da der er risiko for en dårligere revision, og et regnskab med fejl og mangler.

¹⁶⁰ K. Koktvedgaard

¹⁶¹ K. Koktvedgaard

¹⁶² M. Thygesen

¹⁶³ M. Thygesen

¹⁶⁴ M. Thygesen

¹⁶⁵ M. Thygesen

¹⁶⁶ M. Thygesen

I forbindelse med udarbejdelsen af forordningen har Finansrådet foreslået, at der i forordningen blev indført en bestemmelse om, at rotationsreglerne skulle gælde, medmindre man i det enkelte medlemsland har indført andre nærmere definerede ordninger for at højne kvaliteten af revisionen¹⁶⁷. I Danmark er der pr. 1. januar 2014 indført en certificeringsordning for revision af finansielle virksomheder, som netop skal være med til at højne kvaliteten inden for dette segment. Det var dermed Finansrådets forslag, at rotationsordningen ikke skulle gælde for pengeinstitutter, da der er indført særlig skærpede krav til revisorerne heraf. En sådan undtagelsesbestemmelse blev ikke en del af den endelige forordning.

Den omtalte certificeringsordning betyder, at revisorer af finansielle virksomheder skal være certificeret af Finanstilsynet, for at de må udføre revision af disse virksomheder. For at opnå denne certificering skal den pågældende revisor have beskæftiget sig med revision af finansielle virksomheder i min. 1500 timer de seneste 5 år. Derudover er der krav om 60 timers efteruddannelse over 3 år vedr. finansielle virksomheder.¹⁶⁸

Finansrådet forholder sig positivt overfor certificeringsordningen, da ordningen sikrer, at de pågældende revisorer har de fornødne kvalifikationer. Men de har svært ved at se, hvorledes certificeringsreglerne og kravet om firmarotation kan spille sammen. Dette skyldes, at certificeringsordningen alt andet lige reducerer antallet af revisorer og revisionsfirmaer, hvilket gør det sværere for bankerne at vælge ny revisor, når der skal ske rotation¹⁶⁹. Nogle revisionsfirmaer vil formentlig overveje, hvorvidt det kan betale sig at bruge ressourcer på at opnå og bibeholde en sådan certificering, når de fremadrettet ved, at der skal ske rotation eller udbud efter en 10 årig periode. Samtidig ved de også, at der alt andet lige er andre banker, som skal rotere, og hvis markedskoncentrationen fortsat er høj, vil det betyde, at der ikke er så stor kamp om udbudene. Revisionsfirmaerne bør klart forholde sig til, hvorvidt de fremadrettet vil være revisionsudbydere til de finansielle virksomheder, og overveje det i forbindelse med deres strategiske beslutninger.

Ifølge Martin Thygesen er myndighederne klar over udfordringerne med at have begge ordninger, men forordningen er et EU-krav, der er umiddelbart gældende, så spørgsmålet er, om der i fremtiden sker ændringer i de nye danske certificeringsregler¹⁷⁰. De danske myndigheder kunne ikke vente med at indføre krav til revisionen af finansielle virksomheder og certificeringsreglerne er indført førend den endelige forordning blev vedtaget i EU¹⁷¹.

Certificeringsordningen medvirker ikke til at øge uafhængigheden, og derigennem forbedre kvaliteten og tilliden, som er tanken med firmarotation. Den har til formål at påvirke kvaliteten direkte og dermed i sidste ende også tilliden til revisor og regnskaberne.

¹⁶⁷ M. Thygesen

¹⁶⁸ Finanstilsynet

¹⁶⁹ M. Thygesen

¹⁷⁰ M. Thygesen

¹⁷¹ M. Thygesen

Obligatorisk firmarotation er ifølge Finansrådet ikke meningsfuldt i et forholdsvis lille land som Danmark, hvor der er så få revisionsfirmaer og revisorer, der er kvalificeret til at revidere større pengeinstitutter¹⁷². En rotationsordning i f.eks. Tyskland med flere store banker, flere revisionsfirmaer, og flere revisorer, giver bedre mening¹⁷³. *"På papiret giver firmarotation selvfølgelig øget uafhængighed, men det er vores vurdering, at en kombination af de gældende regler om partnerrotation og den nye certificeringsordning burde give den uafhængighed, der er behov for"* udtaler Martin Thygesen fra Finansrådet.

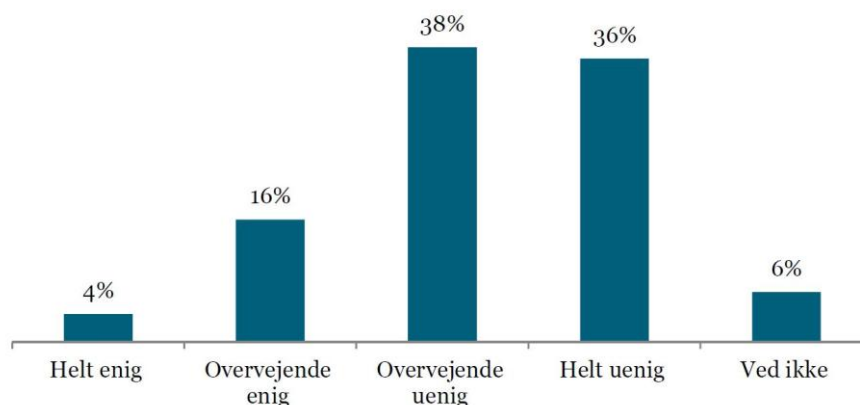
5.4 Påvirkning af kvaliteten af revisionen

FSR er ikke tilhænger af obligatorisk firmarotation, da de ikke mener det øger kvaliteten af revisionen. De er af den opfattelse, at selvom revisionsfirmaet har foretaget revision af den samme virksomhed i en længere årrække, kan kvaliteten af revisionen stadig være god¹⁷⁴.

Dansk Erhverv har i 2012 foretaget en spørgeskemaundersøgelse, hvor 152 af deres medlemmer har svaret på spørgsmål i relation til nogle af EU-kommissionens forslag til den nye revisionspolitik herunder obligatorisk firmarotation¹⁷⁵. Af undersøgelsen fremgår det ikke hvorvidt de deltagende virksomheder repræsenterer større virksomheder, herunder PIE-virksomheder, eller om det primært er mindre virksomheder, som har deltaget i undersøgelsen. Det er således usikkert, hvorvidt denne undersøgelse er repræsentativ for holdningerne blandt PIE-virksomheder. Jeg mener godt, at undersøgelsen kan give en illustration af erhvervslivets holdninger, hvorfor denne er medtaget i afhandlingen. Ved vurderingen af svarene er det vigtigt at have i mente, at svarene kan være påvirket af, at mindre virksomheder eventuelt er en del af undersøgelsen, og at de formentlig ikke ser et behov for øget uafhængighed.

I figuren nedenfor fremgår det, at kun 20 % af deltagerne er helt og overvejende enige i, at det samlet set vil give en bedre revision, hvis revisionsfirmaet skiftes ud med jævne mellemrum¹⁷⁶.

Figur 5: Figuren illustrerer svarene på udsagnet: "det vil samlet set give en bedre revision, hvis revisorfirmaet skiftes ud med jævne mellemrum"¹⁷⁷

¹⁷² M. Thygesen

¹⁷³ M. Thygesen

¹⁷⁴ H. Carmel

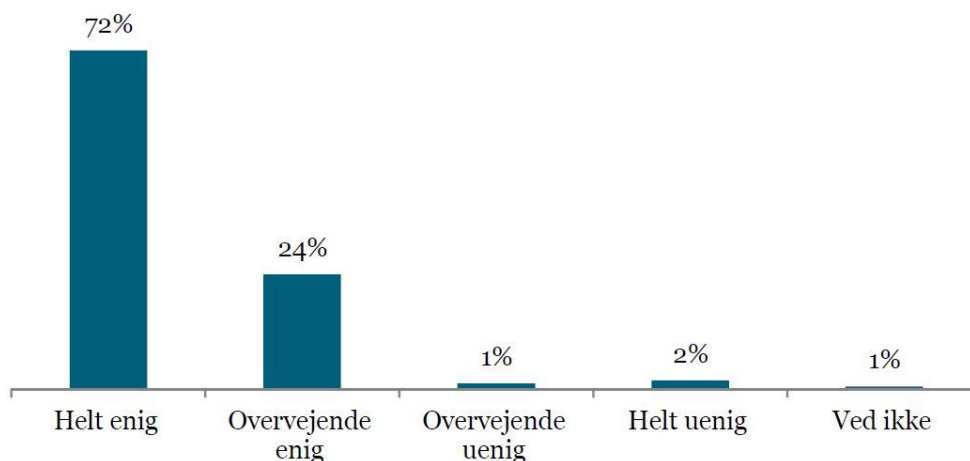
¹⁷⁵ Dansk Erhverv

¹⁷⁶ FSR 8

¹⁷⁷ Dansk Erhverv

Undersøgelsen har ligeledes vist, at 72 % af deltagerne er helt enige i, at det er vigtigt for dem, at beholde sin revisor lige så længe, de selv ønsker det¹⁷⁸.

Figur 6: Figuren illustrerer svarene på udsagnet: "det er vigtigt for os at beholde vores revisor lige så længe vi selv ønsker det"¹⁷⁹

Undersøgelsen indikerer, at det danske erhvervsliv ikke mener, at den obligatoriske firmarotation vil forbedre kvaliteten af revisionen, samt at danske virksomheder ikke ønsker, at der skal være regler for, hvornår virksomhedens revisor skal skiftes ud.

Nationale og internationaler sager og skandaler, som har medført, at tilliden til revisors arbejde og kvaliteten heraf er faldet, skyldes primært at den enkelte revisor ikke har levet op til de gældende regler, eller at det nuværende direktiv ikke har været implementeret i det land, hvor revisionen har fejlet¹⁸⁰. Ifølge fagleder Kristian Koktvedgaard fra Dansk Industri er spørgsmålet om der i disse sager var behov for nye regler, eller om det blot var nødvendigt at de gældende regler administreres efter hensigten¹⁸¹. Kristian Koktvedgaard udtaler: "Gennem hele debatten har Dansk Industri aldrig 'set den rygende pistol', der skulle vise, at de nuværende regler var problematiske. Vi har set eksempler på, at man ikke har overholdt de gældende regler"¹⁸².

Dansk Industri synes, at de allerede har set en stribe tiltag, som er blevet indført efter de første større sager i begyndelsen af den finansielle krise, herunder strammet kvalitetskontrol og indførelse af tilsynsmyndigheder i alle lande ved det 8. selskabsdirektiv. Det er først i 2013 at Revisortilsynet i Danmark har ansat egne kvalitetskontrollanter. Fra 2010-2011 hvor man startede med tilsynet, var det andre revisorer, som foretog kontrol af hinanden. Dansk Industri er på den baggrund uforstående overfor, at man ikke evaluerer og følger op på erfaringerne fra de regler, der allerede er vedtaget, i stedet for at vedtage nye regler inden de gamle er fuldt ud trådt i kraft

¹⁷⁸ FSR 8

¹⁷⁹ Dansk Erhverv

¹⁸⁰ K. Koktvedgaard

¹⁸¹ K. Koktvedgaard

¹⁸² K. Koktvedgaard

eller virkningen heraf er evalueret.¹⁸³ Dansk Industri har ligeledes opfattelse af, at mange af de nye regler ikke er kommet til på baggrund af veldokumenterede problemer med den nuværende lovgivning men mere på grund af følelser og fornemmelser hos Kommissionen¹⁸⁴.

Finansrådet er ligeledes modstander af den tvungne firmarotation, da de mener at det kan påvirke kvaliteten af revisionen negativt, som følge af markedskoncentrationen ved revision af finansielle virksomheder. *"Vi vil gerne være med til at finde løsninger, der kan medføre øget kvalitet, men med den nuværende markedskoncentration har vi svært ved at se, at kvaliteten øges ved kravet om firmarotation"*, udtaler Martin Thygesen fra Finansrådet.

Ifølge Finansrådet har der ikke været noget decideret ønske fra bankerne om firmarotation set i forhold til at øge tilliden til de regnskaber, som de er regnskabsbrugere af.¹⁸⁵

En international undersøgelse har vist, at revisionsfejl ligeså ofte opstår i situationer, hvor revisionsfirmaet har været valgt i en kort eller lang periode. Årsagerne til fejlene kan dog være forskellige. Hvis revisionsfirmaet kun har været revisor for virksomheden i en kort periode vil de jf. undersøgelsen være mindre tilbøjelige til at afsløre besvigelser, hvorimod hvis de har været revisor i en lang periode, kan der opstå fejl i regnskabet, som følge af at ledelsen har lettere ved at påvirke revisor.¹⁸⁶

Det er endnu ikke entydigt bevist, at obligatorisk firmarotation øger revisionens kvalitet, men studier har vist, at korte rotationsperioder kan skade revisionens kvalitet¹⁸⁷. Der er ifølge Sven Carlsen fra FSR's Etikudvalg undersøgelser, som viser, at en ny revisor udfører dårligere og svagere revision de første år, fordi kendskabet til virksomheden ikke er så indgående¹⁸⁸.

En undersøgelse fra Italien har vist, at revisionskvaliteten faldt ved obligatorisk rotation, og at frivillig udskiftning af revisionsfirmaet forbedrede kvaliteten¹⁸⁹. Det kan ligeledes skyldes, at revisor ikke leverede et tilfredsstillende arbejde og derfor let kunne forbedres, uanset om ændringen var frivillig eller tvungen, eller at frivillig rotation, af anden ukendt årsag forbedrede kvaliteten.

Bocconi studiet har ligeledes analyseret hvorledes revisionskvaliteten i Italien er påvirket af obligatoriske firmarotation. Konklusionen på studiet, som er baseret på 15 undersøgelser af forskellig art viser, at der både er undersøgelser, som taler for og imod, at kvaliteten bliver påvirket af firmarotation. De undersøgelser, der analyserer sammenhængen mellem revisionsperiodens længde og fejl i revisionen og regnskabsmanipulation, konkluderer alle imod obligatori-

¹⁸³ K. Koktvedgaard

¹⁸⁴ K. Koktvedgaard

¹⁸⁵ M. Thygesen

¹⁸⁶ EU-Kommissionen

¹⁸⁷ Ernst & Young

¹⁸⁸ S. Carlsen

¹⁸⁹ Ernst & Young

ske firmarotation, da risikoen for fejl og regnskabsmanipulation er størst de første år af revisionsperioden.¹⁹⁰

Ovenstående undersøgelser giver dermed heller ikke anledning til at tro, at firmarotation vil påvirke kvaliteten af revisionen i positiv retning.

5.5 Påvirkning af markedskoncentrationen i den danske revisionsbranche

Et af formålene med obligatorisk firmarotation er at mindske koncentrationen i top-segmentet på revisionsmarkedet¹⁹¹.

Bocconi studiet viser, at obligatorisk firmarotation ikke vil mindske markedskoncentrationen i top-segmentet på revisionsmarkedet. Koncentrationen på det italienske marked er derimod stabil, da 90 % af virksomhederne i dette segment bliver revideret af Big 4, og den nye revisor også bliver valgt indenfor Big 4.¹⁹²

Arrigo Parisi bekræfter ligeledes, at markedskoncentrationen for revision ikke er blevet væsentligt reduceret som følge af den obligatoriske firmarotation, og han oplyser, at kravene til kvalifikationer i udbudsmaterialet for de vigtigste PIE-virksomheder gør, at det kun er Big 4 revisionsfirmaer, der byder på disse opgaver¹⁹³. At virksomhederne vælger at skifte fra et Big 4 revisionsfirma til et andet Big 4, skyldes formentlig kendskab til brand, og forventninger om internationalt kompetenceniveau, hvilket kan være svært for mindre revisionsfirmaer at konkurrere på. Det er dyrt at have PIE-kunder, da det kræver flere ressourcer til kvalitetskontrol og overholdelse af yderligere krav, herunder gennemsigtighedsrapporter. For mindre revisionsfirmaer, som kun har enkelte PIE-virksomheder, kan det dermed også blive dyrt, når de fremadrettet kun kan have dem i en kortere periode pga. rotation.

Ifølge FSR vil firmarotation og begrænsningen i muligheden for levering af ikke-revisionsydelser bidrage til opbygning af større indtrængningsbarrierer¹⁹⁴. *"En revisionsvirksomhed, som ønsker at revidere en virksomhed af særlig offentlig interesse, skal således både opfylde en række ekstra krav og samtidig opbygge en betydelig faglig og virksomhedsspecifik kapacitet. Men efter kort tid må virksomheden afgive klienten på grund af rotationskravene, ligesom revisionsvirksomheden er afskåret fra at anvende kapaciteten og indsigten i virksomhedens forhold til at yde rådgivning"*¹⁹⁵. Ifølge FSR, vil det kun i ringe grad øge konkurrencen på markedet.

Kombinationen af kravet om obligatorisk firmarotation og begrænsninger i levering af ikke-revisionsydelser gør, ifølge formanden for FSR's Etikudvalg, Sven Carlsen, at det ikke er helt usandsynligt, at nogle revisionsfirmaer vil overveje at blive rådgivningsfirma i stedet for revisionsfirma; *"man kan klemme så meget, at nogle af de større revisionsfirmaer på et tidspunkt siger, at de hellere vil fokusere på rådgivningen i stedet for at være revisor, fordi interessen og måske*

¹⁹⁰ SDA Bocconi

¹⁹¹ Ernst & Young

¹⁹² SDA Bocconi

¹⁹³ A. Parisi

¹⁹⁴ Rådsmøde 3242

¹⁹⁵ Rådsmøde 3242

forrentningen ligger i rådgivningsydelse”¹⁹⁶. Det vil resultere i færre leverandører på markedet, og dermed en negativ påvirkning af konkurrencesituationen. Udover at få negative konsekvenser for konkurrencesituationen, vil man alt andet lige miste noget af styrken i kompetencen, da medarbejderne nu kun enten er rådgiver eller revisor¹⁹⁷. Dette kan i sidste ende resultere i, at det bliver svært for revisionsfirmaerne at tiltrække medarbejdere med højt fagligt niveau, da revisorjobbet kan ende med at blive et ren kontrol- og afstemningsjob¹⁹⁸.

Selvom revisionsfirmaerne fortsat vælger både at tilbyde revisionsydelser og rådgivningsydelser, og dermed have en bred medarbejderstab og kompetence, er der stadig risiko for, at konkurrencen på revisionsmarkedet reduceres. Dette skyldes at revisionsfirmaerne inden de byder på en revisionsopgave skal beslutte, om de ønsker at være revisor for virksomheden eller i stedet satse på at blive rådgiver for virksomheden¹⁹⁹.

Som tidligere nævnt i denne afhandling er markedskoncentrationen for revision af finansielle virksomheder høj. For at kravet om obligatorisk firmarotation skulle kunne ændre på det, burde EU, ifølge Martin Thygesen fra Finansrådet, have ensrettet reglerne på tværs af landegrænserne inden indførelse af firmarotation, således at en dansk bank kan revideres af f.eks. et tysk revisionsfirma²⁰⁰. Dette er i dag ikke muligt, da der findes en række nationale sær-reguleringer²⁰¹.

Martin Thygesen udtaler: *” Hvis man i første omgang havde koncentreret sig om at få EU’s interne marked til at fungere på revisionsområdet, så f.eks. en tysk revisor reelt kunne revidere i DK, så kunne man måske på et senere tidspunkt sætte et firmarotationskrav i kraft. Men det virker forhastet, at man indfører dette krav velvidende, at vi ikke har et indre marked for revisionsydelser og i mange lande, herunder i Danmark, har en meget høj markedskoncentration for revision af pengeinstitutter. Firmarotationsordningen vil blot begrænse muligheden for at vælge en kompetent revisor til skade for kvaliteten af de gennemførte revisioner”*.²⁰²

Ifølge Bocconi studiet øger obligatorisk firmarotation sandsynligheden for at der opstår hemmelige aftaler blandt revisionsfirmaer om koordinering af erhvervelse af kunderne²⁰³. Spørgsmålet er, hvorledes dette vil kunne ske i praksis. Sven Carlsen, Formand for FSR’s Etikudvalg, tror ikke på, at det vil komme til at ske i praksis i Danmark. Han har i interview til denne afhandling udtalt; *”Det bliver ren udbud og kold konkurrence. Alt andet vil også være forbudt og strafbart”*²⁰⁴.

¹⁹⁶ S. Carlsen

¹⁹⁷ S. Carlsen

¹⁹⁸ S. Carlsen

¹⁹⁹ S. Carlsen

²⁰⁰ M. Thygesen

²⁰¹ M. Thygesen

²⁰² M. Thygesen

²⁰³ SDA Bocconi

²⁰⁴ S. Carlsen

5.6 Alternativer til obligatorisk firmarotation for at øge omverdens tillid til revisor

Analysen af obligatorisk firmarotation har i denne afhandling vist, at flere af de allerede indførte krav såsom partnerrotation, ekstern kvalitetskontrol, revisortilsyn og certificeringsordning, blandt flere af de adspurgte respondenter udgør et tilstrækkeligt alternativ til den obligatoriske firmarotation i Danmark.

IESBA kommer med andre alternativer til at forbedre revisors uafhængighed, objektivitet og professionelle skepsis i stedet for obligatorisk firmarotation. Dette er alternativer som: styrkelse af brug af revisionsudvalg samt ændringer i rekruttering, uddannelse og belønning af revisorerne²⁰⁵.

FSR er også af den opfattelse, at der burde være lagt mere ansvar over på revisionsudvalgene i stedet for tvungen firmarotation²⁰⁶.

En styrkelse af revisionsudvalgene kunne ske ved, at de synliggør deres arbejde, ved at offentliggøre deres periodevise rapporter, hvor de evaluerer revisors uafhængighed og objektivitet²⁰⁷. Herved bliver det synligt overfor aktionærerne og regnskabsbrugere, at der løbende bliver taget stilling til revisor uafhængighed.

Den indførte certificeringsordning i Danmark for revision af finansielle virksomheder, er som tidligere nævnt også et alternativ til obligatorisk firmarotation for at øge kvaliteten og tilliden. En lignende ordning vil kunne laves for andre segmenter inden for PIE-definitionen f.eks. forsikringsselskaber og kommuner, og derigennem sikre tilstrækkelig uddannelse og kompetence hos de pågældende revisorer. Jo flere specifikke certificeringsordninger der bliver lavet, jo mere specialiseret vil de enkelte revisorer og revisionsfirmaer blive, hvilket kan medføre, at koncentrationen på revisionsmarkedet bliver yderligere forstærket. Samtidig vil en certificeringsordning heller ikke påvirke uafhængigheden, hvis det er den, som er i fokus.

²⁰⁵ IESBA 2

²⁰⁶ H. Carmel

²⁰⁷ Ernst & Young

Kapitel 6 – Konklusion

Problemstillingen i denne specialeafhandling har været, hvilke konsekvenser det nye krav om obligatorisk firmarotation blandt revisionsfirmaer får for fremtidens revisionsbranche i Danmark. Afhandlingen har fokuseret på revisionsbranchens og regnskabsbrugernes holdning til det vedtagne forslag om obligatorisk firmarotation, og de konsekvenser, som kravet forventes at medføre. Problemformuleringen og underspørgsmålene er besvaret i afhandlingen.

EU-kommissionen foreslog i grønbogen fra 2010 indførelse af obligatorisk firmarotation for virksomheder af offentlig interesse, for at styrke uafhængigheden mellem revisor og virksomheden, og derigennem forbedre tilliden til revisor og regnskaberne. Kommissionen indhentede i den forbindelse adskillige høringssvar fra bl.a. interesseorganisationer og erhvervslivet. Hovedparten af høringssvarene var meget kritiske overfor forslaget om obligatorisk firmarotation. På trods af den store modstand blev forslaget om obligatorisk firmarotation i november 2011 en del af EU-kommissionens forslag til en ny EU-forordning. I forhold til det endelige kompromisforslag til EU-forordning som EU-parlamentet og Ministerrådet har godkendt, er der sket nogle tilpasninger af bl.a. rotationsperioden.

Kravet om obligatorisk firmarotation vil i Danmark få betydning for omkring 900 virksomheder. Disse virksomheder vil i fremtiden kunne forvente øgede revisionsomkostninger både i forbindelse med skift af revisor og øget revisionshonorar.

Det er ikke kun virksomhederne, der rammes af øgede omkostninger, men også revisionsvirksomhederne får øgede omkostninger. Det skyldes stort tidsforbrug ved afgivelse af adskillige tilbud og ressourcer til at opnå forståelse for de nye kunders forretning og risici.

Foruden at medføre øgede omkostninger, fratager kravet om obligatorisk firmarotation ligeledes aktionærernes frie beslutningskraft og ret til frit at vælge, hvilken revisor de ønsker til virksomheden.

En af grundene til den store kritik imod obligatorisk firmarotation er, at virksomhederne kan blive tvunget til ikke at vælge den bedste revisor med de rette kompetencer og erfaringer, men er nødt til at vælge den næstbedste. Revisors betydelige viden og forståelse for virksomheden og dens risici mistes ved firmarotation og det konkluderes, at der er risiko for, at kvaliteten af fremtidens revision vil blive dårligere. Teoretisk set er det en fordel, at der kommer nye øjne på revisionen, men denne fordel skal sammenholdes med den ulempe firmarotation har for kvaliteten af revisionen de første år af revisionsperioden. Det vurderes, at partnerrotation kan være tilstrækkeligt til at sikre fordelene ved, at der løbende kommer nye øjne på revisionen og mindske truslen om kundenærhed og samtidig bevare indsigten i kundens forretning.

Det kan konkluderes, at obligatorisk firmarotation forventes at påvirke kvaliteten af revisionen af finansielle virksomheder negativt, som følge af koncentrationen af revisionsfirmaer på dette

marked. Den høje koncentration for revision af pengeinstitutter, særligt for store og mellemstore pengeinstitutter, kan medføre store uhensigtsmæssigheder ved tvungen firmarotation, da der ikke er mange revisionsfirmaer at vælge mellem, hvis der ønskes en revisor, der har erfaring med revision af større banker. Dette vil i sidste ende resultere i en dårligere kvalitet af revisionen og regnskaberne. Den nye certificeringsordning, som pr. 1. januar 2014 er blevet indført for revisorer af finansielle virksomheder, forventes at øge kvaliteten af revisionen, men i samspil med firmarotation medvirker certificeringsordningen til, at det i fremtiden kan blive vanskeligere for virksomheder at vælge det revisionsfirma, de finder mest kompetent.

Studier har vist, at koncentrationen på det italienske marked ikke er mindsket som følge af obligatorisk firmarotation. 90 % af virksomhederne i top-segmentet i Italien bliver revideret af Big 4, og den nye revisor bliver også valgt indenfor Big 4. Som følge af erfaringerne fra Italien og det faktum, at revision af PIE-virksomheder medfører flere omkostninger for revisionsfirmaer, og mindre revisionsfirmaer dermed i fremtiden kan fravælge udbud, da de kun kan have kunderne i en kortere periode pga. rotation, vurderes det, at koncentrationen på det danske marked ikke vil falde efter indførelsen af firmarotation. Der kan derimod være risiko for, at koncentrationen stiger som følge af, at nogle revisionsfirmaer finder det mere attraktivt at yde rådgivningsydelser.

I begyndelsen af den finansielle krise er der i EU indført tiltag såsom strammet kvalitetskontrol, indførelse af tilsynsmyndigheder i alle medlemslande og obligatorisk partnerrotation for at sikre kvaliteten af revisionen. Effekten af disse tiltag er, ved indførelsen af obligatorisk firmarotation, endnu ikke evalueret, da de kun har været implementeret i en mindre årrække.

I forbindelse med afhandlingen har jeg ikke opnået kendskab til nogen, udover lovgiver, som synes, at forslaget om obligatorisk firmarotation er en god ide, og som forventer at det vil øge kvaliteten på revisionen. Indførelsen af kravet om obligatorisk firmarotation virker for mig, som et udtryk for, at EU-kommissionen blot ønsker at vise handlekraft i forhold til den finansielle krise. Jeg mener, at politikerne bør lytte mere til omgivelserne og evaluere på de tiltag, som allerede er indført, inden der indføres yderligere tiltag til ulempe for både revisionsfirmaerne og virksomhederne.

Det vurderes, at Danmark i fremtiden ikke vil opnå de ønskede resultater med firmarotation, da koncentrationen på revisionsmarkedet ikke vil blive mindsket, og kvaliteten af revision af PIE-virksomheder ikke vil stige som følge heraf, men at der snarere er risiko for at den falder, de første år af revisionsperioden. Truslen mod revisors uafhængighed vil blive mindsket med firmarotation, men det vil ikke øge tilliden til regnskaberne og revisionen, da kravet vil have en negativ påvirkning på kvaliteten.

Alternativer til obligatorisk firmarotation for at øge omverdenens tillid til revisor er certificeringsordninger, som indført for finansielle virksomheder og som kunne udvides til andre seg-

menter, styrkelse af revisionsudvalgene samt evaluering af de allerede indførte initiativer som partnerrotation og ekstern kvalitetssikring.

Kapitel 7- Litteraturliste

Bøger:

(K. Füchsel), P. Gath, L. B. Langsted og J. Skovby, *Revisor Regulering og Rapportering*, 2.udgave, 1. oplag, ISBN 978-87-619-2655-5, Thomson Reuters, 2010

(L. Kiertzner), K. Chr. Bøg, *Professionsetik for revisorer*, 1. udgave, 1. oplag, ISBN 978-87-619-1842-0, Foreningen af statusautoriserede revisorer, 2007

(R. Elm-Larsen), *Økonomisk teori i revision*, 1. udgave, ISBN87-593-0321-2, Samfundslitteratur, 1991

Lovgivning, vejledninger og bekendtgørelser:

(Direktiv KOM(2011)778), *Forslag til Europa-parlamentets og rådets direktiv – om ændring af direktiv 2006/43/EF om lovpligtig revision af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber*, KOM(2011) 778 endelig, Bruxelles, 30. november 2011

(Forordning KOM(2011)779), *Forslag til Europa-parlamentets og rådets forordning – om specifikke krav til lovpligtig revision af virksomheder af interesse for offentligheden*, KOM(2011) 779 endelig, Bruxelles, 30. november 2011

(Grønbogen 2010), *Revisionspolitik: Læren af krisen* (KOM 2010) 561 endelig, Bruxelles, 13. oktober 2010

(IESBA 1), *Handbook of the Code of Ethics for Professional Accountants* (IESBA Code of Ethics), IESBA, 2013 udgave

(Kompromisforslag), Kompromisforslag til *Forordning KOM (2011)779*, procedurenummer 2011/0359 (COD), kompromisforslag godkendt d. 17. december 2013
Offentligt tilgængeligt, men modtaget fra Sven Carlsen.

(Revisorloven), *Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder*, lov nr. 468 af 17. juni 2008

(The Companies Act, 2013), *The Companies Act, 2013 (No. 18 of 2013)*, New Delhi, 29. august 2013

<http://www.mca.gov.in/Ministry/pdf/CompaniesAct2013.pdf>

(Uafhængighedsbekendtgørelsen), *Bekendtgørelse om godkendte revisorer og revisionsvirksomheders uafhængighed nr. 663 af 26. juni 2008*, Erhvervsstyrelsen

Artikler og publikationer:

(Accountingweb), *House Backs Bill That Prohibits Mandatory Firm Rotation*, Accountingweb.com, 9. juli 2013

<http://www.accountingweb.com/article/house-backs-bill-prohibits-mandatory-firm-rotation/222052>

(Berlingske), *Stort revisionsfirma i revisortilsynets klør*, Berlingske Business, 22. februar 2014

<http://m.business.dk/?article=28406460-Stort-revisionsfirma-i-Revisortilsynets-kloeer>

(Dansk Erhverv), *Erhvervslivet imod tvungen adskillelse af revision og rådgivning*, Analysenotat Dansk Erhverv, 13. februar 2012

<http://www.danskerhverv.dk/Nyheder/Documents/Analysenotat-revision-eu-groenbog.pdf>

(Erhvervsstyrelsen), *Mangelfuld revision af Tønder Bank*, Pressemeddelelse Erhvervsstyrelsen, 6. marts 2013

<http://erhvervsstyrelsen.dk/pressesoeg/527339/5>

(Ernst & Young), *Q&A on mandatory firm rotation*, Ernst & Young point of view, Marts 2013

[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Point_of_view_-_QandA_on_mandatory_firm_rotation/\\$FILE/Point_of_view_Our_perspective_on_issues_of_concern_Q_and_A.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Point_of_view_-_QandA_on_mandatory_firm_rotation/$FILE/Point_of_view_Our_perspective_on_issues_of_concern_Q_and_A.pdf)

(Ernst & Young 1), *India Inc – Companies Act 2013 an overview*, EY, September 2013,

[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/India_Inc_Companies_Act_2013/\\$FILE/India_Inc_Companies_Act_2013.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/India_Inc_Companies_Act_2013/$FILE/India_Inc_Companies_Act_2013.pdf)

(EU-Kommissionen), *Summary of responses Green Paper Audit Policy: Lessons from the crisis*, EU-kommissionen, 4. februar 2011

http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/audit/summary_responses_en.pdf

(European Commission), *Memo/13/1171 Commissioner Michel Barnier welcomes provisional agreement in triologue on the reform of the audit sector*, European Commission, 17. december 2013

<http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-13-1171 en.htm>

(Finanstilsynet), *Ny certificeringsordning for revisorer i finansielle virksomheder*, Finanstilsynet, 12. december 2013

<https://www.finanstilsynet.dk/da/Nyhedscenter/Pressemeddelelser/Arkiv-PM/Presse-2013/Ansoegning-certificering-revisor-2013.aspx>

(FSR 1), *Finanskrisen har kostet på tillidskontoen hos virksomhederne*, Ledere i Revision og Regnskabsvæsen nr. 7, 1. juli 2013

[http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Vi%20mener/Ledere%20i%20Revision%20%20Regnskabsvaesen/2013/Nr 7-Finanskrisen har kostet paa tillidskontoen hos virksomhederne](http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Vi%20mener/Ledere%20i%20Revision%20%20Regnskabsvaesen/2013/Nr%207-Finanskrisen%20har%20kostet%20paa%20tillidskontoen%20hos%20virksomhederne)

(FSR 2), *Europæisk enighed om revisionspolitik: Uens regler skaber usikkerhed og risiko for overregulering*, Pressemeddelelse FSR – danske revisorer, 20. december 2013

<http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Pressemeddelelser/Pressemeddelelser%202013/Ny%20revisionspolitik>

(FSR 3), *Rotation af revisionsfirma*, FSR - danske revisorer, 24. november 2011

<http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Politiske%20maerkesager/Fremtidens%20revisionspolitik/Rotation%20af%20revisionsfirma>

(FSR 4), *Fra grøn bog til lovforslag*, FSR – danske revisorer, 24. januar 2012

<http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Politiske%20maerkesager/Fremtidens%20revisionspolitik/Tidslinie-baggrund-og-fakta>

(FSR 5), *To-Revisorsystem/joint audit*, FSR – danske revisorer, 24. november 2011

<http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Politiske%20maerkesager/Fremtidens%20revisionspolitik/To-revisorsystem>

(FSR 6), *Nye EU-regler for de store virksomheder er tættere på*, FSR – danske revisorer, 14. februar 2014

<http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Vi%20mener/Ugens%20kommentar/Ugens-kommentar-2014/Ugens-kommentar-14-februar>

(FSR 7), *IESBA efterlyser holdninger til reglerne om partnerrotation*, FSR – danske revisorer, 7. maj 2013

http://www.fsr.dk/Faglige_informationer/Om_revisor/Revisors%20etiske%20adfaerd%20og%20uafhaengighed/IESBA/IESBA%20efterlyser%20holdninger%20til%20nuvaerende%20regler%20om%20rotation

(FSR 8), *Fremtidens revision*, FSR – danske revisorer, april 2012

<http://www.fsr.dk/~media/Files/Presse%20og%20nyheder/Politiske%20maerkesager/fremtidens%20revisionspolitik/Diverse/Endeligt%20Handout%20til%20seminar.ashx>

(FSR 9), *Risiko for selvsving i rotationsreglerne*, FSR – danske revisorer, 2. maj 2014

<http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Vi%20mener/Ugens%20kommentar/Ugens-kommentar-2014/Ugens-kommentar-02-maj>

(ICAI), *President's message – May 2014*, The Institute of Chartered Accountants of India, 23. April 2014

http://www.icaai.org/new_post.html?post_id=7027

(IESBA 2), *Re: PCAOB Rulemaking Docket Matter No 37, concept Release on Auditor Independence and Audit Firm Rotation (Appendix A)*, IESBA, 14. december 2011

http://pcaobus.org/Rules/Rulemaking/Docket037/403_IESBA.pdf

(IESBA 3), *Long Association Issues Paper IESBA Meeting September 2013*,

<http://www.ifac.org/sites/default/files/meetings/files/Agenda%20Item%205-A%20-%20Long%20Association%20Issues%20Paper.pdf>

(IESBA 4), *Long Association of Senior Personnel (including Partner Rotation) with an Audit Client*, IFAC

<http://www.ifac.org/ethics/projects/long-association-senior-personnel-including-partner-rotation-audit-client>

(IESBA 5), *Long Association Issues Paper IESBA Meeting December 2013*

<http://www.ifac.org/sites/default/files/meetings/files/Agenda%20Item%206-A%20-%20Long%20Association%20Issues%20Paper.pdf>

(IFAC), *Forum of Firms*

<http://www.ifac.org/about-ifac/forum-firms>

(J. Røder), *Grønbogen om revisionsbranchen, hvorfor nu og hvorfor i hele taget? Nogle kommentarer på indholdet*, Jens Røder R&R nr. 11, 2010

<http://fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Aktuelle%20temaer/~media/Files/FSR/Nyheder%20og%20presse/Aktuelle%20temaer/Rev%20og%20Regn%20artikel%20-grnbogen.ashx>

(PWC), *Point of view: Mandatory Audit Firm Rotation – Why other changes would be better for investors*, PWC, maj 2012.

http://www.pwc.com/en_US/us/point-of-view/assets/mandatory-audit-firm-rotation.pdf

(Robert Hurt), *Press release, Legislativ Update: House of Representatives Approves Robert Hurt's Audit Integrity And Job Protections Act*", Congressman Robert Hurt, 8. juli 2013

<http://hurt.house.gov/index.cfm/press-releases?ID=090ADC60-99B7-4496-B2E2-1B9CA9776289>

(Rådsmøde 3242), *Notat til Folketingets Europaudvalg 15. maj 2013– samlenotat vedr. rådsrådet (konkurrenceevne)*, Erhvervs- og vækstministeriet, 29. maj 2013

<http://www.ft.dk/samling/20131/raadsmoede/539307/bilag/2/1249062/index.htm>

(SDA Bocconi), *The audit firm rotation rule: A review of the literature*, SDA Bocconi School of Management, 30. september 2005

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=825404##

(Tapestry Networks), *ViewPoints – Audit firm retendering and rotation*, Tapestry Networks, 10. januar 2014

[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-ViewPoints-issue-37-Retender-and-rotation/\\$FILE/EY-ViewPoints-issue-37-Retender-and-rotation.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-ViewPoints-issue-37-Retender-and-rotation/$FILE/EY-ViewPoints-issue-37-Retender-and-rotation.pdf)

Interviews:

(A. Parisi), *Besvarelse af skriftlige spørgsmål Arrigo Parisi, Partner hos KPMG S.p.A Rom, Italien*, d. 19. februar 2014

(H. Carmel), *Telefoninterview Henrik Carmel, Fagkonsulent FSR - danske revisorer*, d. 18. februar 2014

(K. Koktvedgaard), *Telefoninterview Kristian Koktvedgaard, Fagleder - Moms & Regnskab hos Dansk Industri*, d. 18. marts 2014.

(M. Thygesen), *Telefoninterview Martin Thygesen, Kontorchef Revisions- og regnskabsregulering Finansrådet*, d. 26. februar 2014

(S. Carlsen), Telefoninterview Sven Carlsen, Formand Etikudvalget FSR- danske revisorer og partner hos KPMG Danmark, d. 14. februar 2014

Øvrig litteratur:

(EU-kommissionen 1), Slides udleveret af Kommissionen på stakeholder-møde i april 2014

(EU-oplysningen 1), *Den almindelige lovgivningsprocedure*, Folketinget

<http://www.eu-oplysningen.dk/fakta/beslutninger/cod/>

(EU-oplysningen 2), *Retsakter i Traktaten om Den Europæiske Unions Funktionsmåde*, Folketinget

<http://www.eu-oplysningen.dk/fakta/retsakter/ef/>

(EU-oplysningen 3), *Hvad er en grøn bog og en hvid bog?*, Folketinget

<http://www.eu-oplysningen.dk/spsv/off/alle/48/>

(Europe Direct), Europa Resuméer af EU-lovgivningen, *Beslutningsprocessen og institutionernes aktiviteter*, Europe Direct

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/l14527_da.htm

(JURI), *Outcome of vote in European Parliament JURI Committee, 25 April 2013 – Summary of major modifications to EC Proposals*, 25. april 2013

(K.K.Jeppesen), *Undervisningsmateriale lektion 1*, Revision2 forår 2013 på Aalborg Universitet, Kim Klarskov Jeppesen

Appendiks A - Interviewguide Sven Carlsen, Formand Etikudvalget FSR – danske revisorer og Partner hos KPMG Danmark

Følgende spørgsmål blev stillet ved telefoninterview d. 14. februar 2014:

1. Hvornår forventes forordningen at få virkning i DK?
2. Hvad har I lagt vægt på at få ændret i forhold til det oprindelige forslag specifikt vedrørende obligatorisk firmarotation?
3. Er der indarbejdet en cool-off periode i forslag, ligesom ved partnerrotation? Og hvor lang bliver den?
4. Vil forslaget komme til at gælde alle de virksomheder, som er nævnt i RL § 21, stk. 3?
5. Hvorledes forventer du at revisionsbranchen i DK vil blive påvirket tvungen firmarotation?
 - a. Hvordan vil konkurrencesituation blive påvirket?
 - b. Hvordan tror du honoraret vil blive påvirket?
 - c. Kunne man forestille sig at der var nogle revisionsfirmaer, som vil gå over til kun at være rådgivningsfirma i stedet for revisionsfirma?
 - d. Andre konsekvenser for branchen
6. Hvordan vil det skulle ske i praksis
 - a. Kunne man forestille sig, at det ville skabe nogle alliancer blandt revisionsfirmaerne?
7. Hvilke fordele og ulemper ser du ved de nye firmarotationsregler?
8. Kunne man forestille sig, at obligatorisk firmarotation vil kunne få betydning for risikoen for besvigelser? Lettere at begå besvigelser før eller efter?
9. Hvem ser du som taber i denne sammenhæng?
10. Hvilken indflydelse får det på de nuværende regler om partner rotation?
 - a. Hvad vil man gøre, hvis en partner skifter revisionsfirma?

11. Nu er det kun gældende for PIE-virksomheder, kunne man forestille sig, at det senere ville blive udvidet til alle over en hvis størrelse og ikke kun virksomheder af offentlig interesse, således at flere virksomheder bliver berørt?
12. Når nu så mange respondenter til grønbogen og PCAOB's concept release om tvungen firma rotation er modstander af forslaget om tvungen firmarotation, hvorfor tror du så, at det bliver indført?
13. Kunne man i stedet for obligatorisk firmarotation ligge mere ansvar over på revisionsudvalgene?

Appendiks B - Interviewguide Henrik Carmel, Fagkonsulent FSR – danske revisorer.

Følgende spørgsmål blev stillet ved telefoninterview d. 18. februar 2014:

1. Forventes forordningen og direktiv ikke at træde i kraft i 2014? og hvornår forventes det så at træde i kraft i DK? rotation gælder vel fra day one?
2. Overgangsreglerne betyder, at de større rotationer først vil komme omkring år 2020 eller 2023 (6 eller 9 år). Har I en vurdering af hvor mange virksomheder der vil skulle skifte inden hhv. 2020 og 2023?
3. Hvad med situationer hvor fx KPMG og EY går sammen, hvordan tæller man så?
4. Når nu så mange respondenter til grønbogen og PCAOBs concept release om tvungen firma rotation er modstander af forslaget om tvungen firmarotation, hvorfor tror du så, at det bliver indført?
 - a. Både regnskabsaflægger, offentlige myndigheder, revisionsbranchen og investorer var primært mod tvungen rotation ved høringssvarene, men det kom alligevel med i EU-kommissionens forslag i november 2011 og endelig vedtaget, hvorfor?
5. Der er i forordningen en cool-off periode på 4 år ved firmarotation. Forventer du, at den vil få betydning i praksis? Er der nogle som vil skifte tilbage efter 4 år?
6. Hvad har I lagt vægt på at få ændret i forhold til det oprindelige forslag, specifikt vedrørende obligatorisk firmarotation?
7. Hvorledes forventer du at revisionsbranchen i DK vil blive påvirket tvungen firmarotation? (konkurrenceforhold, honorar mv.)
8. Hvilke fordele ser FSR ved de nye firmarotationsregler?
9. Hvilke ulemper ser FSR ved de nye firmarotationsregler?
10. Tror du den obligatorisk firmarotation vil hjælpe på omverdenens tillid til revisor?
11. Nu når forslaget er godkendt, hvad vil I hos FSR så fokusere på at gøre i forbindelse med implementeringen i Danmark?

12. Partnerrotation er fortsat med i forordningen. Men cool-off periode er nu ændret fra 2-3 år. Hvorfor er denne ændring sket?
13. Hvordan forventer I at partnerrotation og firmarotation skal kombineres i praksis, når nu det er hhv. 7 og 10 år?
14. Kunne man i stedet for tvungen firmarotation have lagt mere ansvar over på revisionsudvalgene i stedet for tvungen firmarotation?

Appendiks C - Interviewguide Martin Thygesen, Kontorchef Revisions- og regnskabsregulering Finansrådet

Følgende spørgsmål blev stillet ved telefoninterview d. 26. februar 2014:

1. Hvad har I gjort for at påvirke EU-kommissionen forslag til forordning?
 - a. Hvad har været det væsentligste for jer at påvirke?
 - b. Har I forsøgt at påvirke forslaget om tvungen firmarotation, hvis ja, hvadd har i forsøgt at ændre?
2. Hvilke konsekvenser vil tvungen firmarotation få for fremtidens revision af finansielle virksomheder?
3. Der er lige blevet indført nye danske krav til bl.a. efteruddannelse og certificering af revisorer for finansielle virksomheder, som vi må forvente skal gælde sammen med tvungen firmarotation.
 - a. Kan disse to ordninger fungere samtidig?
 - b. Tror du, at det vil øge kvaliteten af revisors arbejde?
 - c. Vil det påvirke konkurrencesituationen på markedet for revision af finansielle virksomheder?
4. Hvilke fordele ser Finansrådet ved de nye firmarotationsregler?
5. Hvilke ulemper ser Finansrådet ved de nye firmarotationsregler?
6. Hvem ser du som taber/vinder i denne sammenhæng?
7. Hvilke konsekvenser vil reglerne om tvungen firmarotation få for virksomheder af offentlig interesse (pengeinstitutter)?
8. Ser bankerne et behov for at uafhængigheden mellem revisor og virksomhederne forbedres?
 - a. Både når bankerne selv skal revideres og efterspørger revisionsydelser, men også når bankerne anvender årsregnskaberne til vurdering af virksomhedernes lånemuligheder?
9. Tror du, at den tvungne firmarotation vil hjælpe på regnskabsbrugers/omverdenens tilid til revisor?

10. Er Finansrådet kommet med andre forslag til ændringer, som kunne forbedre forholdet vedr. uafhængighed hos revisorerne

Appendiks D - Interviewguide Kristian Kjektvedgaard, Fagleder Moms & Regnskab, Dansk Industri

Følgende spørgsmål blev stillet ved telefoninterview d. 18. marts 2014:

1. Har I gjort noget for at påvirke EU-kommissionens forslag om obligatorisk firmarotation?
 - a. Hvis ja, hvordan og hvad har været det væsentligste for jer at påvirke?
2. Hvilke konsekvenser vil tvungen firmarotation få for det danske erhvervsliv?
3. Hvilke fordele ser du ved de nye firmarotationsregler?
4. Hvilke ulemper ser du ved de nye rotationsregler?
5. Hvem ser du som taber/vinder i denne sammenhæng?
6. Har det danske erhvervsliv set et behov for at uafhængigheden mellem revisor og virksomheden forbedres?
7. Tror du, at den tvungne firmarotation vil hjælpe på regnskabsbrugers tillid til revisor? - og vil kvaliteten i revisionen blive forbedret?
8. Er Dansk Industri kommet med andre forslag til ændringer, som kunne forbedre forholdet vedr. uafhængighed hos revisorerne?

Appendiks E – Interviewguide Arrigo Parisi, Partner hos KPMG S.p.A Rom, Italien

Følgende spørgsmål blev stillet og besvaret skriftligt d. 19. februar 2014:

1. Is firm rotation required for all Public interest entities or only required for particular sectors?
 - a. What is the Italian definition of Public interest entities?
2. Is it correct that the current rotation period in Italy is 9 years?
3. Is there a cool-off period? If yes; how long is the cool-off period?
4. Do you think a rotation period of 10 years (like the proposals by the EU commission) will have any consequences in Italy? If yes; which consequences do you see?
5. How is the transition between the audit firms, and do the audit firm or companies take any specific actions to avoid problems in the transition?
6. How long is the overlap time normally where a new audit firm is beginning to take over?
7. Is the new audit firm allowed to review the working papers made by the former audit firm, and how much are the two audit firms working together in the transition?
8. Is it your perception that companies see mandatory firm rotation generally as an advantage or disadvantage?
9. Which advantages and/or disadvantages do you see in relation to mandatory firm rotation?
10. Has key audit partner rotation been required in Italy before mandatory firm rotation? Is it still required?
11. Is a company allowed to chose the same key audit partner if he changes jobs to the newly chosen audit firm after mandatory firm rotation?
12. Does the mandatory firm rotation affect the audit fee?

13. Has mandatory firm rotation reduced audit market concentration or is it only the big four audit firms that are competing in the market of public interest entities?
14. Are audit committees or Collegio Sindacale required in firms where mandatory firm rotation is also required?